

DISKURZUS

A Batthyány Lajos Szakkollégium tudományos folyóirata

BRINDZIK BEÁTA

Az apai hozzájárulás problémája a hazai és nemzetközi gyakorlatban

FRANK MÁTÉ

A cognitio extra ordinem kialakulása. Az állami büntetőhatalom mint központi jogérvényesítés megjelenése Rómában

JUHÁSZ LÍVIA

Jogértelmezési kérdések a munkáltatói kárfelelősség körében - különös tekintettel a munkavédelmi szabályozásra

PINTÉR FRUZSINA

A bűnös vagyon visszaszerzésének bírói gyakorlata

STIPKOVITS TAMÁS ISTVÁN

Az önkormányzati vagyon forgalomképessége a Kúria határozatainak tükrében

TAKÓ DALMA

A Tanácsköztársaság katonai büntetőjoga

DISKURZUS

A SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM DEÁK FERENC ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR
BATTHYÁNY LAJOS SZAKKOLLÉGIUMÁNAK TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA | GYŐR

HETEDIK ÉVFOLYAM | 2017/1. SZÁM.

KÉZIRAT LEZÁRVA | 2017. ÁPRILIS 30.

FŐSZERKESZTŐ | DR. KESERŰ BARNA ARNOLD PHD, EGYETEMI ADJUNKTUS
OLVASÓ SZERKESZTŐ | KOZÁK BETTINA
SZÉPVÖLGYI ENIKŐ
TAKÓ DALMA
TÓTH ANNA

A KIADÓ KÉPVISELŐJE | DR. KESERŰ BARNA ARNOLD

A SZAKMAI BIZOTTSÁG ÁLLANDÓ TAGJAI | DR. BENDE-SZABÓ GÁBOR CSC, EGYETEMI DOCENS,
DR. KOVÁCS GÁBOR PHD, EGYETEMI DOCENS,
DR. SZEGEDI ANDRÁS PHD, EGYETEMI DOCENS,
DR. SMUK PÉTER PHD, EGYETEMI DOCENS,
DR. SULYOK GÁBOR PHD, EGYETEMI DOCENS.

A BORÍTÓ DR. KESERŰ BARNA ARNOLD MUNKÁJA.

MINDEN JOG FENNTARTVA. BÁRMILYEN MÁSOLÁS, SOKSZOROSÍTÁS, ILLETVE ADATFELDOLGOZÓ
RENDSZERBEN VALÓ TÁROLÁS A KIADÓ ELŐZETES ÍRÁSBELI HOZZÁJÁRULÁSÁHOZ VAN KÖTVE.

MEGJELENIK | FÉLÉVENTE, A/4-ES FORMÁTUMBAN
FELELŐS KIADÓ | SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM DEÁK FERENC ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR
BATTHYÁNY LAJOS SZAKKOLLÉGIUMA
CÍM | 9026 GYŐR, ÁLDOZAT UTCA 12.
HONLAP | [HTTP://BLSZK.SZE.HU](http://blszk.sze.hu)
ISSN | 2062 –5715

©BATTHYÁNY LAJOS SZAKKOLLÉGIUM, 2017.

©A SZERZŐK, 2017.

TARTALOM

BRINDZIK BEÁTA

Az apai hozzájárulás problémája a hazai és nemzetközi gyakorlatban.....3

FRANK MÁTÉ

A cognitio extra ordinem kialakulása. Az állami büntetőhatalom mint központi jogérvényesítés megjelenése Rómában..... 15

JUHÁSZ LÍVIA

Jogértelmezési kérdések a munkáltatói kárfelelősség körében - különös tekintettel a munkavédelmi szabályozásra23

PINTÉR FRUZSINA

A bűnös vagyon visszaszerzésének bírói gyakorlata.....35

STIPKOVITS TAMÁS ISTVÁN

Az önkormányzati vagyon forgalomképessége a Kúria határozatainak tükrében52

TAKÓ DALMA

A Tanácsköztársaság katonai büntetőjoga 60

SZERZŐINKHEZ (A PUBLIKÁLÁS FELTÉTELEI)71

TÁMOGATÓINK.....73

AZ APAI HOZZÁJÁRULÁS PROBLÉMÁJA A HAZAI ÉS NEMZETKÖZI GYAKORLATBAN

Absztrakt

A tanulmány¹ középpontjában az apai hozzájárulás problémaköre áll a terhességmegszakítás tekintetében. Központi kérdés, hogy vajon a férfiak önrendelkezési joga egyenrangú-e a nők önrendelkezési jogával, továbbá, hogy mit tehet a férfi nem kívánt terhesség esetén, milyen eszközöket biztosít neki a jogalkotó abban az esetben, ha csupán a férfi szeretné megtartani a gyereket, egyáltalán van-e erre lehetőség. Tanulmányomban e kérdéseket jártam körül a hazai és nemzetközi joggyakorlat vizsgálata során.

Kulcsszavak: apai jog, önrendelkezési jog, magzati élet védelme, egyenjogúság, abortusz modell, abortusz, pénzügyi abortusz

„A gyermeknek az Isten két kicsi kezét adott, az egyik keze az apja kezét fogja, a másik az anyját. Nem lehet ezt a láncot büntetlenül elszakítani.” (Gárdonyi Géza)

BEVEZETÉS

A gyermekvállalás mindkét szülő önrendelkezési joga körébe tartozik, a fogantatásra irányuló akarathoz ezért a felek közötti kölcsönösségen kell alapulnia. E jogosultságot az Alaptörvény deklarációján² kívül számos jogszabály³ garantálja és védi.⁴ Adja magát a kérdés, hogy vajon a férfiak önrendelkezési joga ténylegesen egyenrangú-e a nőkével e tekintetben? Az Alaptörvény ugyan biztosít számos jogot az apáknak, de úgy gondolom, hogy e szabályozás megragadt a deklaráció szintjén és nincs tényleges tartalma. Sem a jogalkotó, sem az állam, sem az alapvető jogok biztosa nem tanúsít méltányos magatartást a férfival szemben, míg a nő kezében számos lehetőség csoportosul. Sok esetben az anyává válás egy lehetőség, míg a férfiaknál az apai státusz vállalása kényszerként jelenhet meg. Nem szabad elfeledkezünk arról, hogy a szülői szerepben két ember foglal helyet, ezért nem csak a kötelezettségek terén kellene egyenjogúságnak fennállnia.⁵

A – meglehetősen hiányos – szabályozás ismertetésével és irodalom feldolgozásával szeretném feltárni, hogy hogyan értelmezhető és gyakorolható a férfiak önrendelkezési joga a gyermekvállalás esetén: azonos-e a döntés tekintetében a férfiak és a nők között az emberi méltóság joga, mint az Alaptörvény által is kiemelten védendő alapjog? Valamint érvényesül-e ez esetben a nemek közötti jogegyenlőség? A két szülői státusz egyenlő szinten foglal-e helyet?⁶

Az abortusz beszélgetések során a legfontosabb szerepet az anyának a magzathoz való jogai kapnak, azonban a családtervezési döntésekben megjelenő apai jogokat sem szabad elfelejteni.⁷

Két különbség van a leendő anyák és apák között. Az első nyilvánvalóan az, hogy az anya hordja ki a magzatot. A másik pedig az, hogy a leendő anyának jogában áll az abortusz mellett dönteni, és az anyai döntés szükséges ahhoz, hogy egy férfi apává váljon, hiszen a leendő apa tulajdonképpen a fogantatás előtti pillanat után már nem tehet semmit.

Ez a különbség időbeli szempont alapján is megvizsgálható: míg az anyának a fogantatás után is biztosítva vannak alternatívák, addig az apák esetében ezek csak a fogantatás ideje előtti szakaszban állnak fent (tehát quasi az apának nincs alternatíva biztosítva, ugyanis a fogantatás előtt nem tekinthető apának).

¹ Az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP-16-2 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült.

² Alaptörvény L) cikk (1): „Magyarország védi a házasság intézményét mint férfi és nő között, önkéntes elhatározás alapján létrejött életközösséget, valamint a családot mint a nemzet fennmaradásának alapját. A családi kapcsolat alapja a házasság, illetve a szülő-gyermek viszony.”

³ Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény IV. Könyv 4:3. §: „A házastársak a házasélet és a család ügyeiben egyenjogúak: jogaik és kötelezettségeik egyenlők.”

⁴ 2011. évi CCXI. törvény a családok védelméről 9. § (1) „A családban az anya és az apa szülői felelősség alapján- külön törvényben foglalt eltéréssel- azonos kötelezettségekkel és jogokkal bír.”

⁵ DOBSA JUDIT: *Abortusz és a jog viszonya*, 2015, Győr, 1-54.

⁶ WILKE, MRS. JOHN C.: *Kérdések és válaszok*, 1998, Marana Tha, 1-349.

⁷ <http://family.findlaw.com/paternity/fathers-rights.html>, (2016. október 5.).

Talán a fizikális kapcsolat a magzattal az, ami ténylegesen befolyásolja a szülők jogait a születendő gyermek felett, és mivel az édesanya sokkal szorosabb kapcsolatban áll a gyermekkel, sok esetben a döntés joga csupán őt illeti meg. Azonban ez nem jelenti azt, hogy fogantatás után csak az anyának a jogai relevánsak morálisan.

1. A TERHESSÉGMESZAKÍTÁS JOGI MEGÍTÉLÉSE

A terhességmegszakítás jogi aspektusban történő vizsgálatakor először két alapjog egymáshoz való viszonyát kell meghatároznunk. Ugyanis ebben az esetben a magzat élethez való joga kerül szembe az anya testéhez fűződő önrendelkezési jogával. Elsőként az a kérdés merülhet fel, hogy a magzatot embernek tekintjük-e és ezáltal joga van-e az élethez. Továbbá, hogy e két alapjog közül melyik élvez vagy élvezhet-e valamelyik egyáltalán prioritást. Az abortusz-szabályozás problematikája e két jog konfliktusán alapuló alternatívák által felépített rendszerből áll, azonban e szabályozás mind a történelmi korszakokban, mind az egyes országok joga tükrében eltérő megállapításokat foglal magába. Az azonban kétségtelen, hogy az abortusz szabályozásának meg kell felelnie a méltányosság és az emberi jogok tiszteletben tartása követelményének. A jog nem engedheti meg, hogy önkényesen aránytalan különbséget állítsunk egyik vagy másik jog javára, vagy hátrányára. Az Alaptörvény azon rendelkezése sem hagyható figyelmen kívül, amely meghatározza, hogy az egyéni jogok korlátozására csak indokolt esetben kerülhet sor.⁸

1.1. A terhességmegszakítás modelljei

Jogi értelemben az abortusz a terhesség mesterségesen előidézett megszakítását jelenti. Nincs olyan ország jelenleg a világon, ahol abszolút abortusztilalomról vagy teljes liberalizációról beszélhetnénk. Ugyanis ahol teljesen tiltott a terhességmegszakítás, ott az anya életének védelme érdekében mégis elvégezhető a beavatkozás, ilyen szabályozás érvényesül például Írországbán. Ahol pedig ún. *szabad abortusz* az engedélyezett, ott bizonyos feltételek érvényesülése mellett, vagy határidő figyelembe vételével lehet az abortuszt végrehajtani. Megállapítható tehát, hogy különböző országok e két végletes szabályozás között foglalnak helyet. Mindazonáltal kizárólag a nők akarata szerinti abortusz nem létezik, ugyanis jogilag korlátozott abortuszrendszerekről beszélhetünk.⁹

Ennek megfelelően két korlátozó rendszer alapján csoportosíthatjuk a különböző országokat. Egyik típus az, ahol valamilyen feltételnek kell érvényesülni, oknak kell fennállnia ahhoz, hogy a terhességmegszakítást engedélyezzék. Ez az ún. *indikációs szabályozás*.¹⁰ E modell kétségtelenül az anya önrendelkezési jogát helyezi előtérbe. Az okok között felsorolható például az anya életének veszélye, a magzat életképtelensége vagy genetikai károsodása, valahol pedig ezek közé sorolják az egyéb, szociális okokat is.¹¹ Ezen az országok közé tartozik Belgium, Írország, Németország, Olaszország, Spanyolország, Svájc és Anglia.

A másik szabályozás az ún. *határidős szabály*, amely csak meghatározott ideig – általában a 10-12. hétig – teszi lehetővé az abortusz végrehajtását. Azonban ezekben az országokban is érvényesül a magzati élet védelme, ugyanis a nőknek tanácsadáson kell részt venniük, valamint gondnok kijelölése is lehetséges a magzat jogainak védelme érdekében. Ilyen szabályozás érvényesül Ausztriában, Dániában, Hollandiában, Görögországban, Franciaországban, Svédországban, Törökországban és az Egyesült Államokban.

1973-ban az Egyesült Államokban a *Roe v. Wade*¹² ügy kapcsán éles vita alakult ki a törvényes abortusz körül. Ebben az ügyben a magánélethez való jog alapján mentettek fel egy nőt az ellene abortusz végrehajtása miatt megfogalmazott vád alól. Az ítéletet tekintve mérsékelt döntés született, azonban sok liberális is gyakran idézte ezt a precedenst. A bíróság kimondta, hogy a nők korlátlanul jogosultak a terhességmegszakítást az első három hónapban elvégeztetni.

Ebben az ügyben fogalmazta meg *Justice Blackmun* a többség által is képviselt véleményt, miszerint a nők abortuszhoz való joga ténylegesen alapozható a magánélethez való jogra, a *privacyra*, amely magába

⁸ Alaptörvény I. cikk (3): „Az alapvető jogokra és kötelezettségekre vonatkozó szabályokat törvény állapítja meg. Alapvető jog más alapvető jog érvényesülése vagy valamely alkotmányos érték védelme érdekében, a feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan, az alapvető jog lényeges tartalmának tiszteletben tartásával korlátozható.”

⁹ SCHELPELE, KIM LANE: Európai alkotmányos konszenzus az abortuszról, in *Fundamentum*, 1998/3. szám, 114-120.

¹⁰ TÓTH GÁBOR ATTILA: A második abortuszdöntés bírálata, in *Fundamentum*, 1999/1. szám, 82-91.

¹¹ Pl. hazánkban: 1992. évi LXXIX. törvény 5. § (1): „A terhesség csak veszélyeztetettség, illetőleg az állapotos nő súlyos válsághelyzete esetén, az e törvényben meghatározott feltételekkel szakítható meg.”

¹² 41 U.S.L.W. 4213 (1973).

foglalja a szabadsághoz kapcsolódó emberi jogokat, azonban a magánélethez való jog nem lehet abszolút, a nőnek nincs joga bármikor, bárhol, bármilyen okból megszakítani a terhességet.

A döntést korlátozó jellege miatt vitatják a nőjogi csoportok. *Catherine MacKinnon* radikális nézetei szerint, a bírósági ítélet hátrányban részesíti a nőt, ugyanis, hogyha magánügynek tekintjük az abortuszt, az állam ne vállalja a felelősséget, hogy a nőt támogatásokban részesíti a terhességmegszakítás finanszírozása esetén. Valamint, felmenti a párkapcsolatban rájuk háruló felelősség alól a férfiakat, ha bármely nem kívánt terhesség esetén javasolható az abortusz.¹³

Az eljáró bíróság azonban az abortusz szabályozását a tagállamok hatáskörébe utalta, például a tanácsadás kötelezővé tétele, a várakozási idő tartamának meghatározása, illetve a szülői jóváhagyás szabályozása tekintetében.

A *Doe v. Bolton*¹⁴ ügy pedig azt emelte ki, hogy az állami törvények nem írnak olyan szigorú szabályozásokat elő az orvosi szakvéleménnyel kapcsolatban, mint más orvosi beavatkozások esetén. Az ügyben kimondták, hogy a méhmagzat „nem személy”, hanem az anya „tulajdona”.

Mindkét ügynél fenntartották a nők abortuszhoz való jogát legalább a terhesség első három hónapjában. A későbbiekben létrejövő 14. alkotmánykiegészítés a magánélethez való jogra hivatkozott, ellenben megállapította azt is, hogy az orvosnak kötelessége végrehajtani az operációt, ha a nő úgy kívánja. Ennek megfelelően nincs többé olyan korlátozás, ami „kozmetikai beavatkozásnak” állítaná be az abortuszt. E döntés precedenst teremtett és liberalizálta az abortuszhoz való hozzáférést. A döntést ért kritikák hatására a hozzáférést úgy korlátozták, hogy kötelező tanácsadásnak kell megelőznie a beavatkozást, ha pedig fiatalok a páciens, annak a családtól vagy a bíróságtól engedélyt kell szereznie. Továbbá az állam anyagilag nem járul hozzá a műtétéhez.

Világviszonylatban megállapítható, míg az alacsonyabb népességgel rendelkező országok, mint például Izrael, az indikációs korlátozást érvényesítik, addig a nagy lélekszámmal rendelkező országokban, így például az USA-ban is, az időbeli korlátozás érvényesül a gyakorlatban.¹⁵

Számos országban, így hazánkban is, ún. *köztes szabályozás* érvényesül (vegyes rendszer), eltérően az előzőekben bemutatott országoktól. A hazai gyakorlat szerint a terhesség megszakítható az orvosi megállapítás után, ha a terhes nő súlyos válsághelyzete áll fent.¹⁶ Továbbá a magyar állam a 12. terhességi hétig engedélyezi a nő szabad akaratából történő abortusz végrehajtását is.¹⁷

2. AZ APA JOGAI

A technika jelenlegi állása szerint csupán egy férfi és egy nő, tehát két különböző nemű személy képes arra, hogy gyermeket fogantasson. Azonban a fogantatás utáni szakaszban e kétszemélyes státusz egyszemélyesre redukálódik, ugyanis a nő az, aki a továbbiakban dönthet arról, hogy a gyermeket világra hozza-e, vagy a terhességmegszakítás mellett dönt. Ha az első felvetés mellett dönt, akkor a születés után ismét kétszemélyessé válik a kötelezettség körében kialakult szülői státusz, ugyanis a férfinak polgári jogi kötelezettségei lépnek életbe annak érdekében, hogy a gyermekét támogatásban részesítse, akár kívánta világra jöttét, akár nem. Az abortuszhoz való apai hozzájárulás kérdése ezért számos jogi és nem különben morális és társadalmi problémát vet fel.

Egy nem kívánt terhesség esetén az esetek kevés százalékában gondolunk az érintett férfiakra, és az ő érzéseikre, gondolataikra, szándékukra, akaratukra. A modern társadalom hajlamos e problémát, illetve ennek megoldását egyedül a várandós nőre hárítani, akaratának kiszolgáltatni.

A szülők akaratától mindazonáltal nem minden esetben egységes abban a kérdésben, hogy megtartsák-e a gyermeket vagy sem. Akármilyen tartalmú döntés is születne, az vitathatatlan, hogy a kérdés valakinek az egészségi állapotát érinti, ugyanis mind a gyermek kihordása, mind a terhesség megszakítása változást idéz elő a várandós nő egészségügyi helyzetében. Ezért feltétlenül szükséges előzetesen megvizsgálni az egészségügyi törvény¹⁸ (továbbiakban: Eütv.) előírásait az orvosi beavatkozásokhoz való személyes hozzájárulás kérdéskörében.

¹³ FRUNZA, MIHAELA: *Az abortusz etikája* (letöltés: 2016.szeptember 25.).

¹⁴ 41 U.S.L.W. 4233 (1973).

¹⁵ ANDORKA RUDOLF: A művi abortusz - a demográfia nézőpontjából, in *Diakonia- Evangelikus Szemle*, 1991/1. szám, 51.

¹⁶ 1992. évi LXXIX. törvény 12. § (6) bekezdés; 32/1992. (XII. 23.) NM rendelet, 9. § (2) bekezdés.

¹⁷ GAIZLER GYULA – NYÉKY KÁLMÁN: *Bioetika*, 2003, Gondolat Kiadó, Budapest, 1-418.

¹⁸ 1997. CLIV. törvény az egészségügyről (Eütv.).

Minden egészségügyi beavatkozásnál az érintettnek meg kell adni a megfelelő tájékoztatást, amely alapján meghozhatja döntését.¹⁹ Továbbá az Eütv. meghatározása szerint a beteget megilleti az önrendelkezési jog, amely keretében szabadon eldöntheti, hogy aláveti-e magát bármilyen fajta egészségügyi kezelésnek, beavatkozásnak vagy sem.²⁰ Valamint joga van ahhoz is, hogy ezen ügyek kapcsán a döntések meghozatalában részt vegyen.²¹ Tehát orvosi beavatkozás csak az érintett hozzájárulásával végezhető el. A magzatvédelmi törvény is előírja a tanácsadási kötelezettséget, amelyet az 48/1998. (XI.23) AB határozat is megerősít. Megállapíthatjuk tehát azt, hogy az orvosi beavatkozás engedélyezéséről valamint elutasításáról az érintettnek van joga dönteni.

A terhesség megtartása vagy megszakítása egyaránt olyan döntés, amely a várandós nő egészségi állapotát érinti: a magzat megtartása és kihordása hosszú időn át tartó biológiai folyamatot idéz elő, amely egyértelműen kihatással van a nő egészségügyi helyzetére. A művi terhességmegszakítás pedig invazív²² beavatkozásnak tekintendő, és mint ilyen, szükségszerűen az érintett beleegyezését igényli. Az apai hozzájárulás problémájának (vonatkozzék az akár a terhesség megszakítására, akár megtartására) középpontjában tehát az a jogi kérdés áll, hogy bevonható-e egyáltalán külső személy a várandós nő egészségi állapotát érintő döntésbe. A kérdés azonban meg is fordítható: kihagyható-e az apa megkérdezése erről a kérdésről, annak ellenére, hogy a gyermeknemzésben a részvétele biológiailag szükségszerű, és a gyermek megszületése után pedig őt számos kötelezettség terheli és jog illeti majd. Az alábbiakban két kérdést járunk körül részletesen: mik az apa lehetőségei (az általa) nem kívánt terhesség esetén, illetve akkor milyen lehetőségei vannak, ha ő kívánja a gyermek megszületését, azonban az anya a terhesség megszakítása mellett dönt.

3. AZ APA LEHETŐSÉGEI A NEM KÍVÁNT GYERMEK ESETÉN

A nemzetközi gyakorlat azt mutatja, hogy számos esetben a nők szeretnék megtartani a gyermeket, az apa ellentétes akarata ellenére. 2009-ben, az Egyesült Államokban végzett kutatások több mint fele kimutatta, hogy a bíróság beavatkozása a támogatás biztosításában sokkal nagyobb arányban jelenik meg, mint a felek önkéntes megállapodása.²³

Ha elfogadjuk, hogy az apa nem dönthet az anya testét érintő egészségügyi beavatkozás felett, felmerül a kérdés, hogy van-e más jogi lehetőség arra, hogy az anya egészségügyi állapotának érintése nélkül még a születés előtt megszakítson mindenféle kapcsolatot a születendő gyermekkel. E kérdést a hazai jog vizsgálata mellett egyes külföldi országok jogából merített példák útján szeretném megvilágítani.

A korábbi Családjogi törvényünk deklarálta, hogy a tartásról nem lehet lemondani²⁴, ehhez hasonlóan a jelenlegi hatályos Polgári Törvénykönyv is tartási kötelezettséget ír elő²⁵. Ennek megfelelően megállapíthatjuk, hogy az apa az apai jogokról lemondhat, azonban a kötelezettségek ekkor sem szűnnek meg.

Az amerikai jog, mint a hazánkban is érvényesülő jog is, a nő kezébe helyezi azt a hatalmat, amely birtokában dönthet a terhesség-megszakítás mellett, apai hozzájárulás nélkül is. Valamint a nő dönthet úgy, hogy a gyermeket megszüli, annak ellenére, hogy az apa nem támogatja e döntés meghozatalában, és nem szeretné a gyermek világra jövetelét. Azonban ennek ellenére, az apa kötelezhető a gyermek pénzügyi támogatására. Az alábbiakban röviden áttekintjük a gyermek tartásával kapcsolatos kötelezettségek körét.

3.1. Pénzügyi abortusz

Az apai jogot védők egyes csoportja azt állítja, hogy az apa saját döntése lehet a fogantatás után is a gyermekről való lemondás. *Frances Goldscheider*, a Brown Egyetem professzora szerint a férfiaknak joga van „a pénzügyi

¹⁹ Eütv. 13. § (1) bekezdés: A beteg jogosult a számára egyéniesített formában megadott teljes körű tájékoztatásra.

²⁰ Eütv. 15. § (1) bekezdés: A beteget megilleti az önrendelkezéshez való jog, amely kizárólag törvényben meghatározott esetekben és módon korlátozható. (2) Az önrendelkezési jog gyakorlása keretében a beteg szabadon döntheti el, hogy kíván-e egészségügyi ellátást igénybe venni, illetve annak során mely beavatkozások elvégzésébe egyezik bele, illetve melyeket utasít vissza, figyelembe véve a 20. §-ban előírt korlátozásokat.

²¹ Eütv. 15§ (3) bekezdés: A betegnek joga van arra, hogy a kivizsgálását és kezelését érintő döntésekben részt vegyen.

²² Eütv. 3. § m) pont.

²³ GRALL, TIMOTHY S.: *Custodial Mothers and Fathers and Their Child Support*, 2009, U.S Census Bureau, 1-8.

²⁴ 1952. évi IV. törvény a házasságról, családról és gyámságról, VII. fejezet.

²⁵ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013.évi V. törvény XXI-XXII. fejezete a gyermek tartásáról.

abortuszhoz”.²⁶ Ezen „abortusz” lehetősége jobban orientálná a nőt abba az irányba, hogy terhességéről az apát is értesítse. A férfi ezután pedig szabad akaratának megfelelően dönthetné el, hogy támogatja pénzügyileg a gyermeket és vállalja-e a jogi felelősséget, vagy lemond róla.

Ha lemondás tudatában az anya továbbra sem dönt az abortusz mellett, a megszületett gyermekért a biológiai apa sem pénzügyileg, sem jogilag nem lenne felelős és felelősségre sem lehetne vonni. Azonban a nyugati jogrendszerekben jelenleg nincs lehetőség a „pénzügyi abortuszra” valamint az apaságról való lemondásra jogi szempontból. A problémát szemlélteti a következő jogeset.²⁷ Egy apa Michigan-ben kifogásolta a gyermektartásdíj megfizetését, ugyanis ő az abortusz mellett döntött, partnere mégis megtartotta a gyermeket. A bíróság a keresetet elutasította, és rávilágított arra a tényre, hogy a támogatás a gyermek joga, és a szülőknek biztosítania kell a megfelelő környezetet, és a fejlődéséhez szükséges háttért.²⁸

Érdekes jogi gondolat kísérletre invitálom most az olvasót: próbáljuk meg a terhességmegszakítás határidős modelljének adaptálását az analógia módszerével az apa helyzetére. Így vajon jogilag megoldható lenne-e az, hogy az apa nyilatkozatával lemondjon a gyermek felett álló minden jogosultságáról, valamint a gyermekkel lévő kapcsolatáról? E kérdés lehetséges válaszát a svéd Liberális Párt Ifjúsági Szárnya (LUF Väst) dolgozta ki a közelmúltban. Elképzelésükben arra hivatkoztak, hogy nemi alapon nem lehet különbséget tenni a férfiak és a nők jogai között. A kezdeményezés célja nem más, mint hogy Svédországban a férfiak számára legyen biztosítva a „jogi abortusz” lehetősége. A javaslat szerint a terhesség 18. hetéig a férfinak álljon jogában lemondani az apai jogokról és kötelezettségekről, így a gyermek születése után se lehessen kötelezni például gyermektartásdíj megfizetésére. A férfi ugyanis már a fogantatás pillanatában tudhatja, hogy apa szeretne-e lenni, vagy sem, azonban számára a jog nem biztosít semmiféle lehetőséget, míg az anya számára a valódi abortusz lehetővé teszi, hogy az anyává válás elmaradjon.²⁹

A svédek által felvázolt pénzügyi abortusz szabályozása némi kétséget von maga után. Ugyanis mi történik abban az esetben, ha az adott időszakban a nő több férfival létesített nemi kapcsolatot, és a vérszerinti apa személy nem megállapítható? Ki lenne jogosult ebben a helyzetben pénzügyi abortuszt végrehajtani? Hiszen a svéd-modell a lemondó nyilatkozatot a terhesség 18. hetéig biztosítaná a férfiaknak. A Ptk. abban az esetben, ha nem állapítható meg a vérszerinti apa személye a gyermek születéséig egy megdönthető vélelmet állít fel³⁰. A születést követően azonban a DNS- teszt segítséget nyújt ahhoz, hogy a vérszerinti apa beazonosítható legyen. De mi történik addig? A vélt apa, vagy csak a valós apa tehetne lemondó nyilatkozatot? Ezen problémák kiküszöbölése érdekében úgy gondolom, hogy a pénzügyi abortusz jogba való átültetése még várat magára, hiszen egy ilyen eszköz biztosítása esetén mind a jogalkotónak, mind pedig a jogalkalmazónak az ilyen esetleges helyzetekre is fel kell készülnie, és megoldást találnia.

További jogi kérdésként vizsgálhatjuk, hogy ha az apa beleegyezése nem szükséges a terhességmegszakítás elvégzéséhez, akkor értesíteni kell-e egyáltalán annak végrehajtásáról. Az amerikai Legfelsőbb Bíróság a *Parenthood v Casey* ügyben megállapította, hogy az apa törvényes jogai közé nem tartozik az, hogy értesítsék az abortuszról. A Bíróság véleménye szerint azok a nők nagyobb eséllyel lesznek bántalmazás áldozatai, akik nem tárgyalják meg partnerükkel e beavatkozás elvégzését, mint akik együtt döntenek e kérdéskörben. A Bíróság meghatározása szerint aránytalan teher hárul a nőkre a bejelentés által.³¹

A fentiekben felvetett analógia problémakörére egy lehetséges választ ismertetek az alábbiakban. 2006-ban az *American National Center for Men* támogatott egy pert, amelyet *Dubay vs Wells* nevű ügynek ismerünk. Az ügy magába foglalta azt a véleményt, hogy a férfinak legyen joga ahhoz, hogy nem kívánt terhesség esetén minden felelősséget a nőre hárítson. A támogatók azt mondták, hogy ez a fajta rendelkezés lehetővé tenné azt, hogy a nő megfontolt döntést hozzon, és emellett megadja a férfinak a reprodukció jogát. Az ügyet azonban mind első fokon, mind fellebbezésben elutasította a Legfelsőbb Bíróság azzal az indokkal, hogy egyik szülőnek sem állhat jogában a gyermek anyagi támogatásáért való felelősségről való lemondás. Kimondta azt is, hogy

²⁶ GOLDSCHIEDER, FRANCES K.: *Men, Children and the Future of the Family in the Third Millennium*, 1998, The Brown University Op-Ed Service Tracie Sweeney.

²⁷ DUBAY, MATTHEW: *United states court of appeals for the sixth circuit*, november 6, 2007, No. 06-2107, Appeal from the United States District Court for the Eastern District of Michigan at Bay City. No. 06-11016—David M. Lawson, District Judge., 1-9.

²⁸ <http://family.findlaw.com/child-support.html> (2016.szeptember 30.).

²⁹ <http://www.thelocal.se/20160304/let-men-have-> (2016.október 8.).

³⁰ A Polgári törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 4:104. § (2) bekezdése: *A bíróság a gyermek apjának nyilvánítja azt a férfit, aki az anyával a fogamzási időben nemileg érintkezett, és az összes körülmény gondos mérlegelése alapján alaposan következtethető, hogy a gyermek ebből az érintkezésből származik.*

³¹ JONE, RACHEL K. – MOORE, ANN M. – FROHWIRTH, LORI F.: *Perceptions of Male Knowledge and Support Abortions*, 2010, Among U.S. Women Obtaining, 1-23.

Dubay azon állítása, hogy ha a férfi lemond a szülő jogokról, az olyan értékű, mint az anya joga az abortuszhoz, hamis analógiának minősül.

3.2. Magyar joggyakorlat

A gyermek fogantatásához, illetve jobb esetben a gyermek megfelelő körülmények közötti felneveléséhez két szülő szükséges. Ennek megfelelően mind a két fél önrendelkezési jogának érvényesülését vizsgálni kell az utódnemzés körében. Míg a nő e joga szabályokban meghatározott számos korlátozással is megsérthető, addig a férfi utódvállalására vonatkozó önrendelkezési joga a hazai joggyakorlatban kimunkált elvek szerint kizárólag egy esetben sérülhet: amennyiben a vele nemi kapcsolatot létesítő nő megtéveszti őt a nemzőképességét illetően, tudván arról, hogy a férfi nem szeretne gyermeket. A hazai bíróságok ezt az elvet az alábbi jogeset kapcsán munkálták ki.

A peres felek alkalmi nemi kapcsolatából, a felperes férfi akarata és hozzájárulása nélkül gyermek született. A perben az alperes nő kérte a férfi apaságának megállapítását. A felperes annak megállapítása iránt indított keresetet, hogy az alperes megsértette az 1959. évi IV. törvény 76. §-ában megjelölt emberi méltóságát azzal, hogy az alkalmi kapcsolatukból származó gyermek születésével kapcsolatban az alperes a felperes apai minőségéről a felperes hozzájárulása nélkül, egyoldalúan döntött, ezáltal megsértve az apa önrendelkezési jogát. Az apa megfogalmazása szerint, a gyermekvállalással kapcsolatban nem lehet különbséget tenni a férfi és a nő között, akarategységnek kell érvényesülnie. Számos AB határozat³² leszögezte az anya önrendelkezési jogát, azonban nem szabad megfeledkeznünk az apai státuszba kerülő férfiak önrendelkezési jogáról sem.

Az ügyben az elsőfokú bíróság a felperes keresetét elutasította. Ítéletében megállapította, hogy az alperes nem sértette meg a Ptk. 76. §-ában megjelölt emberi méltósághoz és az abból eredő önrendelkezéshez való jogát a felperesnek. Rámutatott továbbá arra, hogy egyetlen hatályban lévő jogszabály sem követeli meg azt, hogy a gyermek fogantatását követően a nemző apa hozzájárulása szükséges a gyermek megtartásához, vagy az abortusz elvégzéséhez. Az alperes ennek alapján valójában csak törvényes lehetőségeivel élt, mikor a gyermek megtartása mellett döntött, és a gyermek származásának a tisztázása érdekében a gyermek apjának a megállapítását kérte.

Az ítélettel szemben a felperes fellebbezéssel élt, melyben többek között hivatkozott arra is, hogy az esetek túlnyomó részében a nemi kapcsolat célja nem az utódnemzés. A nemi élet következményeinek ismerete nem azonos a következmények akarásával és vállalásával. A nemi életnek egyébként sem szükségszerű következménye a terhesség, illetve a gyermek vállalása. Az önrendelkezés részét képező szabad döntési jogát a felperes a nemi kapcsolat létesítésekor még nem gyakorolhatta, így a bíróság által felállított követelmény idő előtti volt, hiszen csak a terhesség bekövetkezésekor hozhat döntést a férfi és a nő abban a kérdésben, hogy meg szeretnék-e tartani a gyermeket vagy sem, kívánnak-e szülők lenni vagy sem, azonban ez még a nemi kapcsolat létesítésekor fogalmilag nem áll fenn.

A felperes azon érvelése mellett foglalok én is állást, miszerint az Alaptörvény és az Alkotmánybíróság határozatai alapján, a férfit is meg kellene, hogy illesse az önrendelkezési jog. A 48/1998. (XI.23.) AB határozat meghatározása szerint a nők önrendelkezésének része az, hogy a terhességükről rendelkezzenek. A gyermek megszülése után a nő még arról is dönthet, hogy örökbe adja-e a gyermeket vagy sem. Az Alaptörvény XV. cikkében megfogalmazott nemek közötti egyenjogúságból azonban az következik, hogy az emberi méltóság nem nemi jelleghez köthető, hanem emberi mivolthoz, így a férfinak és a nőnek ugyanazon jogai vannak (legalábbis ugyan azoknak kellene lenniük). A gyermekvállalás erkölcsi és anyagi következményeinek viselése mind a két felet egyenlő arányban terheli, ez alapján nem lehet a nőnek magánügye a gyermek feletti rendelkezés, ennek kétoldalú „jogügyletnek” kell lennie a felek között.

A férfi nyilatkozatából az is megtudható, hogy a felperes a közösülés előtt már tájékoztatta arról az alperest, hogy nem szeretne gyermeket, ennek ellenére a nő mégis teherbe esett. Igaz, hogy szíve joga a gyermeket megtartani, azonban nem szabadna lehetőséget biztosítani arra, hogy a felperes akarata ellenére szülői státuszba kényszerüljön. Mindazonáltal a felperes is felismerte annak a jogszabálynak a hiányát, amely kötelezővé tenné a nemző apa hozzájárulását a gyermek megtartáshoz, vagy az abortusz elvégzéséhez.

Felhívta arra is a figyelmet, hogy az alperes akarata ellenére járt el, mégpedig azért mert a perben kérte az apaság megállapítását is. Ha ezt nem kérte volna, akkor a „képzelt apa” került volna bejegyzésre. Hangsúlyozta továbbá azt, hogy a gyermek apja kilétének megállapításához fűződő jogát nem gyakorolhatja anélkül, hogy a felperes önrendelkezési jogát ne sértené.

³² 64/1991 évi (XII.17.) AB határozat, 43/2005. (XI.11.) AB határozat, 48/1998. (XI.23.) AB határozat.

A Pécsi Ítéltábla az elsőfokú bíróság ítéletét helyesnek állapította meg. Azonban nem értett azzal az okfejtéssel egyet, hogy a felperes önrendelkezési jogát a gyermekvállalással kapcsolatban akkor gyakorolta, amikor „önkéntesen, kényszerből mentesen szexuális kapcsolatot létesített” az alperessel. A különböző nemek közötti nemi kapcsolat létesítése esetén valóban számolni kell nem megfelelő védekezés mellett a nem kívánatos terhesség veszélyével, de a nemzésre irányuló egy oldalú szándék megvalósítása nem illetheti meg egészben csak az egyik felet, a fogantatásra irányuló akaratnak kölcsönösnek kell lennie. Az önrendelkezési jog határain kívül esik minden olyan döntés, amely a másik személy jogaira vagy kötelezettségeire kihat. Az apaság a férfi jogállását akkor is meghatározza, ha apai jogait nem gyakorolja, kötelezettségeinek nem tesz eleget, és ezeket az anya nem is várja el tőle. Az anyai elvárásoktól független az apai jogállás, életre szóló jogviszony jön létre az apa és a gyermek között, mind a kettőjük személyállapotát meghatározza. Ennek alapján a nőt biológiai természete önmagában nem jogosíthatja fel ilyen jogi hatalmasság gyakorlására. Ugyanis ennek eredményeként a nő a férfit egyfajta eszközként tekintené, és felhasználná, amely következtében a férfit alanyiságától, személy mivoltától fosztaná meg.

Az Ítéltábla megállapította azonban, hogy a férfi önrendelkezési joga nem sérül, ha a fogantatás a nemző szándék ellenére következik be. Nem sérül akkor sem, ha a gyermekvállalás iránti tiltakozását nem hozza a nemi kapcsolat előtt a nő tudtára. E joga csak abban az esetben sérül, ha a vele kapcsolatot létesítő nő a férfit megtéveszti a nemzőképességét illetően, tudván arról, hogy a férfi a gyermeknemzést nem kívánja.

A felperes a keresetében azt sérelmezte, és azt jelölte meg jogsértőnek, hogy az anya őt apaként megnevezte, és apasági pert kezdeményezett vele szemben. A felperes a fellebbezését kifejezetten arra alapította, hogy az anya a gyermek megszületése után követte el a jogsértést, amikor figyelmen kívül hagyta a felperes kinyilvánított akaratát, és kényszerítette őt a szülői státuszba.

A rendes bíróságok esetjoga mellett érdemes áttekinteni az Alkotmánybíróság legfontosabb határozatait is a kérdésben. Összességében megállapítható, hogy a taláros testület döntései a terhességmegszakítás feletti rendelkezés jogát az anyához telepítik kizárólagosan.

A 64/1991 (XII.17.) Alkotmánybírósági határozat megállapította, hogy az emberi méltósághoz való jog alapján a terhes nőnek az önrendelkezési joga kiterjed a terhességmegszakítás feletti rendelkezésre. Mivel: „a terhesség olyan változásokkal jár az anya szervezetében, s – normális esetben – a gyermeknevelés olyannyira meghatározza az anya további életét, hogy az Alkotmánybíróság megítélése szerint az abortusz (..) lehetőségének szűk körű kizárása is közvetlenül és lényegesen érinti az anya önrendelkezési jogát”³³ Mindazonáltal ebben a határozatban az Alkotmánybíróság a terhes nő önrendelkezési jogával szemben az állam életvédelmi kötelezettségére helyezte a hangsúlyt.

Az önrendelkezési joggal való kapcsolatot bontja tovább a 43/2005. (XI.11.) AB határozat, kifejtve, hogy a gyermekvállalás kérdésében való szabad döntés az önrendelkezési jog – s ezáltal az Alkotmányban védett emberi méltóság – része. [...] az állampolgárt megillető önrendelkezési jog tartalma éppen abban teljesebb ki, hogy jogában és szabadságában áll eldönteni, hogy milyen módon és formában élje az életét, azaz joga van dönteni a saját sorsa felett.

Végezetül a 48/1998. (XI.23.) AB határozat is az egyensúlyt keresi az anya önrendelkezési joga és az állam életvédelmi kötelezettsége között. A testület meghatározása szerint: „[...] nem lenne alkotmányos, ha a szabályozás kizárólag az anya önrendelkezési jogát venné tekintetbe.” Mivel az állam kötelessége a magzat életének védelme szempontjából már a fogantatástól kezdve fenn áll, ezért nem lehet egyedül az anyának az önrendelkezési joga az irányadó. Ennek megfelelően az élet védelmére való tekintettel az állam nem engedheti az ok nélkül történő abortuszt.

4. AZ APA LEHETŐSÉGEI AZ ANYA TERHESSÉGMEGSZAKÍTÁSI SZÁNDÉKÁVAL SZEMBEN

Bizonyos esetekben megfigyelhető, hogy az apa szeretné csupán megtartani a gyermeket, azonban az anya az abortusz mellett döntene.

A jelenleg hatályban lévő, a magzati élet védelméről szóló törvényünk az apai beleegyezést az abortusz tekintetében egy lehetőségként kínálja fel, és nem szükségszerű elemként deklarálja.³⁴

Azonban lehetséges lenne-e az a megoldás, hogy e kérdéskörben a két fél megállapodást kötne arról, hogy a születés után az apa a teljes felügyeleti jogot megszerzi a gyermek felett, és az anya felelőssége csak a

³³ 64/1991 (XII.17.) AB határozat.

³⁴ 1992. évi LXXIX. törvény 9. § (3) bekezdés: A (2) bekezdésben meghatározott tájékoztatást követően a munkatárs a terhességmegszakítás iránti kérelmet írásban rögzíti. A kérelmet a kérelmező, illetőleg - lehetőség szerint - a magzat apja aláírja és megnevezi(k) a beavatkozás elvégzésére választott egészségügyi intézményt.

terhesség ideje alatt áll fenn? E válasz megadására szintén az analógia módszerét lehetne alkalmazni, amely által párhuzamot vonhatunk az ilyen jellegű megegyezés és a bérnyaság – hazánkban nem támogatott, azonban sok országban létező – intézménye között. Ha a bérnyaság esetében, egy harmadik személlyel megegyezünk, hogy hordja ki a gyermekünket, akkor a felek közötti megegyezés ezen elv alapján ugyanúgy lehetséges kellene, hogy legyen.

A bérnyaság szabályai analógia útján átültethetők lennének erre az esetre is. Ugyanis a megegyezést követően a felek akár ellenértékben is megegyezhetnének, így az anya részéről csak 9 hónapig tartó érzelmi befektetés lenne elvárható, míg a másik szülő a kiadásokat, illetve a gyermek jólétét mind a terhesség, mind pedig a születés után biztosítaná. A születés után pedig az anya szülői jogállása megszűnne, mint a bérnyaságnál, ugyanis a gyermekszüléssel járó „munkaerejét” a másik szülő szolgálatába állította.

Magyarországon az effajta művi megtermékenyítés nem bűncselekmény, azonban nem is engedélyezett, de azok a párok, akik külföldön ezt elvégeztetik, hazatértük után nem vonhatók felelősségre. A bérnyasággal kapcsolatban Magyarországon az Egészségügyi Tudományos Tanács és Kutatásietikai Bizottság (ETT TUKEB) 1990-ban már elfogadott egy szabályozást, miszerint: orvosi javaslatra meghatározott helyeken el lehetne végeztetni a beavatkozást.³⁵ A korábbi Egészségügyi törvény lehetővé tette volna a bérnyaságot, azonban a hatályba lépése előtt ezt a rendelkezést mégis eltörölték, elsősorban a katolikus egyház véleményére alapozva.³⁶

2004-ben az Alkotmánybíróság is vizsgálta a kérdést, azonban az indítványt elutasította azzal az indoklással, hogy az alkotmányos önrendelkezési jog nem parttalan. Az önrendelkezési jog egy személyes jogosultság, viszont a dajkaterhesség, illetve bérnyaság mások jogait is érinti. Továbbá senkinek sincs alkotmányból levezethető joga arra, hogy ilyen beavatkozást kérjen.³⁷

Igaz, hogy a jelenlegi szabályozás a bérnyasággal járó művi beavatkozást tiltja, azonban nincs olyan rendelkezés, amely a felek megegyezését kizárná, abban a kérdésben, hogy az anya „csak kihordja” a gyermeket születés után pedig átadja az apának, talán ez lehetne a quasi bérnyaság legális modellje. A korábbi Egészségügyi törvény szabályozása szerint, a pótanya kizárólag a kívánságszülő közeli hozzátartozója lehetett.

De ez ügyben akár párhuzamot vonhatunk a *nyílt örökbeadással* is, azzal a különbséggel, hogy itt a szülői jogok és a kötelezettségek átadására irányuló megegyezés már a fogantatás előtti pillanatban létrejönne.³⁸ Több országban is e jogintézmény szabályozása oldja meg a pótanyasággal kapcsolatosan felmerülő szülői státusz kérdéseket. Azonosságként megállapítható, hogy az örökbeadás esetén is a szülők egymásra való tekintettel tesznek jognyilatkozatot.

E jogintézmények jogi alapja talán az utódnemzés szabadságában rejlik, amely ezen esetekben a szerződés-kötés szabadságnak elvével egészíthető ki. Mind a bérnyaság, mind pedig a nyílt örökbebefogadás elősegítésére létrejött ügynökségek, társadalmi szervezetek, klinikák gyakorlatban segíthetnék az asszisztált reprodukció partneri megegyezésen alapuló formáját.³⁹

4.1. Nemzetközi joggyakorlat

Számos ügy merült fel a nyugati világban is, amelyekben a férfiak megpróbálták – általában sikertelenül – megakadályozni az abortuszra hajló partnereiket, akikkel aktív szexuális kapcsolatot tartottak fent. Az alábbiakban néhány tipikusnak mondható esetet mutatok be.

Paton v. Trustees ügy (1978): Az Egyesült Királyságban, Liverpool-ban William Paton megpróbálta feleségét, Joan-t megakadályozni az abortusz végrehajtásában és bírósághoz fordult. A bíróság kérelmét elutasította, majd Mr. Paton újabb próbálkozását az Emberi Jogok Európai Bírósága is elutasította. Döntését azzal indokolta, hogy a feleségnek biztosítja a magán- és a családi élet tiszteletben tartáshoz való jogát.⁴⁰

C v. S. ügy (1987): Az Egyesült Királyságban Robert Carver felesége abortuszát szerette volna megakadályozni. Azt állította, hogy a határidős szabály alkalmazható a csecsemőre, hiszen a felesége a 21. hétben volt. A felsőbb bíróság elutasított egy keresetet, melyről már ítéletet mondott a parlament felsőháza, ahol három jogi szenátusi tag a kérelem oldalán állt. Az egész jogi folyamat 36 órába telt, mivel az egészségügyi hatóság megtagadta az abortuszt addig, amíg az ügyben nem született döntés, ezzel pedig a brit

³⁵ VIZI E. SZILVESZTER (szerk.): *Egészségügyi Tudományos Tanács Tudományos és Kutatásietikai Bizottság (ETT TUKEB) állásfoglalásai (1990-1999)*.

³⁶ 1997. évi CLIV. törvény 183. §, 184. §.

³⁷ 108/B/2000 AB határozat.

³⁸ 149/1997. (IX.10.) Korm. rendelet a gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról: 37–53. §.

³⁹ NAVRATYL ZOLTÁN: Az anyaság útvesztői. A dajkaanyaság és bérnyaság rejtelmek a jogi szabályozásba, különös tekintettel az Egyesült Államokban, in *Iustum Aequum Salutare*. VI. 2010/3. szám, 189-226.

⁴⁰ NOLAN, DAVID: *Should men have rights in abortion?*, March 21, 2001, Pro-Choice Forum, Retrieved May 26, 2006.

jog egyik leggyorsabb ügyét teremtette meg. Ennek ellenére a nő mégsem döntött a terhességmegszakítás mellett, a születés után pedig a gyermeket átadta Carvernek.⁴¹

Tremblay v. Daigle ügy (1989): Quebeci Jean-Guy Tremblay végzést kérelmezett barátnője Chantal Daigle ellen, hogy megkísérelje megelőzni a terhességmegszakítását. A kanadai legfelsőbb bíróság végül úgy döntött, hogy nem létezett olyan precedens, amely a férfiak „potenciális utódjaik” védelméhez való jogát védte volna.

Ezen példák jól mutatják, hogy a bíróság nem szívesen ismeri el az apai jogokat azon tekintetben, hogy az apa részt vehessen a terhességmegszakítás döntési folyamatában. A gyakorlat azt mutatja, hogy két orvos véleménye és beleegyezése elegendő a végleges döntéshez. Ezen esetek is azt reprezentálják, hogy a döntés csakis a nő kezében van. De nyilvánvaló, hogy effajta kirekesztéssel a férfiaknak nagy fájdalmat okoznak bizonyos esetekben. A jelenlegi tudomány azonban csak azt teszi lehetővé, hogy csak a nők menjenek keresztül a terhességi folyamaton. Azonban azt gondolom, hogy a testi változásoknál a lelki változások sokkal nagyobb erejűek, legyen az pozitív vagy negatív.

5. ÖNRENDELKEZÉSI JOG NEMEK KÖZÖTTI EGYENLŐTLENSÉGE

Kutatásom során számos cikk támasztja alá az én véleményemet is, miszerint a nő akkor jár el a férfi akaratát tiszteletben tartva, ha a férfi akarata ellenére ugyan megszüli a gyermeket, de nem nevezi meg a gyámhatósági eljárásban apaként, és a gyermek 3 éves kora után is ún. képzelt apát jegyzik be az anyakönyvbe, ezáltal tiszteletben tartva az apa döntését. Így nincs jogellenes magatartás, nincs joggal való visszaélés, jogsérelem.

Felmerülhet a kérdés, lehet-e jogszerű az a magatartás, amelyet az ember az emberi méltóság keretében hozott, azonban e döntés, vagy magatartás által egy másik személyt egy általa nem kívánt szituációba kényszerít bele, és ezáltal anyagi, és erkölcsi terheket ró rá. Megállapítható az a tény, hogy e témában az önrendelkezési jog nem jelent mást, mint azt, hogy az adott fél kíván-e szülővé lenni vagy sem.

Míg a férfit e jog a fogantatás pillanatában illeti meg, addig a nő a gyermek élve születése után is gyakorolhatja önrendelkezését a gyermek felett, és dönthet a jogszerű örökbefogadás mellett, akár a férfi támogatásával vagy anélkül.

A nők és férfiak egyenjogúságának hiánya nem csak az abortusz kérdéskörében merül fel. Felmerül például akkor is, ha a férfi szeretne meggyőződni arról, hogy a gyermek tőle származik-e, de a nő ezt nem akarja, adekvát státusz hiányában nincs lehetősége perindításra, ugyanis a Ptk. 4:110. § (5) bekezdése alapján az apaság megállapítása iránti pert csak az apa indíthatja meg. Az anya jogszerű nyilatkozata önmagában elegendő ahhoz, hogy valakinél apai státuszt eredményezzen. Az apa ez ellen két dolgot tehet: vagy teljesen elismeri az apaságot, megkímélve magát minden megrázkódtatástól, vagy nem ismeri el magának a gyermeket, amely következtében a nő kérésére apasági pert indít ellene a gyámhatóság.

A férfi sorsa így a nő és az állam közötti „jogügylétté devalválódik”, amely következtében a férfi mind anyagi, mind pedig erkölcsi következményeket tűrni köteles. Adódik a kérdés, vajon ez egy jogállamban megengedett lehet-e?

Úgy vélem, hogy azok a férfiak, akiket apai helyzetbe kényszerítettek nő társaim, sokan küzdenek büntudattal, szégyenérzettel. Ezeknek a férfiaknak a tartásdíjon kívül nincs semmi kapcsolatuk a gyermekkel. E kényszerűség az anyagi kiadásokon kívül, egy életig tartó lelki terhet ró rájuk. Fordított esetben ez elképzelhetetlen, sosem történt még olyan, hogy egy nőt „kényszerítettek” anyai státuszba, és minden tiltakozása ellenére az apai akarat érvényesülése útján meg kellett szülnie a gyermeket.

Felvetődhet a kérdés, beszélhetünk-e egyáltalán a férfiak önrendelkezési jogáról a témában, és ha igen, ezeket mikor és hol tudják érvényesíteni? Miért van az, hogy a férfiak e kötelezettségek alól egyszer sem, míg a nők többször is felmentést biztosít?

A nők a terhességmegszakítás esetén gyakran hivatkoznak válsághelyzetre. A férfiak miért nem tehetik meg ezt? A férfiak is kerülhetnek válsághelyzetbe. Továbbá a törvény sem nevesíti kifejezetten a nőt, hiszen az egy általános válsághelyzeti pozíciót ad meg, miszerint: „Súlyos válsághelyzet az, amely testi vagy lelki megrendülést, illetve társadalmi ellehetetlenülést okoz.”⁴² A gyermekről való lemondás negatív társadalmi értékelést von maga után, ez nem minősül lelki válságnak? Továbbá anyagi körülményeik nekik sem biztos, hogy engedik, hogy gyermeket vállaljanak, vagy akár csak pénzügyileg támogassák. A Vht. 17. §-a alapján a nő a tartásdíjat a férfi önkéntes fizetése ellenére is letiltathatja a férfi fizetéséből, ezáltal mindennapi nehézséget

⁴¹ Woman in Hone case has abortion (March 30, 2001). British Pregnancy Advisory Services: Press Release. Retrieved May 29, 2006.

⁴² 1992. LXXIX. törvény 5. § (1) bekezdés.

okozva a másik félnek.⁴³ Továbbá a nő jogosult évente pert indítani a tartásdíj emelése iránt, ezáltal további terheket róva a férfira. Ezek alapján szükséges lenne, hogy az egészségügyi indikáció hiányában a „szociális indikáció” a férfiak számára is elérhetővé váljon.

Kutatásom során volt szerencsém elolvasni Dr. Pálfalvi Andrea tanulmányát.⁴⁴ A szerző e témakörben az Alapvető Jogok Biztosához fordult, és ezt a választ kapta: „a Férfi önrendelkezési szabadsága éppen abban teljesebb ki, hogy szabadon eldöntheti, kíván-e nemi életet élni: a nemi élet következményeiért azonban mindkét nem felelősséggel tartozik.” Jól látható, hogy a hazai jogvédő szervek a férfi döntési lehetőségét a nemi aktus megkezdésének pillanatában látják megvalósulni, implicit módon azt is kiértve ebből, hogy a szexuális együttlétet a gyermeknemzés céljával azonosítják.

A magyar szabályozás, illetve az Alkotmánybírósági határozatok vizsgálatából egyértelműen kiderül, hogy az Alkotmánybíróság a nők önrendelkezésének ad prioritást, a férfiak esetében pedig „kiüresedett” reprodukív jogokról beszélhetünk. Az abortuszhoz való jog ezen aspektusa a külföldi országokban is problémát okoz, hiszen nincsen olyan deklarált szabályozás más országokban sem, amelyet a terhességmegszakítás esetén a férfiak érdekeit és jogait védené és biztosítaná. Kimondhatjuk tehát azt, hogy az alkotmányokban a terhességmegszakítás esetén az önrendelkezési jog valódi „anyajogként” érvényesül.

Úgy gondolom, hogy a reprodukív szabadságjogok esetében a magánéleten kívül másról is szó van, azaz a magánéleti „magárahagyottság joga” az abortusz kérdésében ma már elégtelennek bizonyul. E kérdés rendezése nagy beavatkozásokat igényelne az államtól, mégpedig a jogalkotás szintjén. A beavatkozási igények közös jellemzője, hogy a kollektív célok elérése érdekében fogalmazódnak meg, de a jogi kikényszerítésük iránya rendszerint csak a nőket veszi célba, és helyezi előtérbe. Másképp fogalmazva, a beavatkozás iránya nem semleges: úgy tűnik, hogy tükröződik és fennáll a nemek közötti egyenlőtlenség. A családi jognak nem szabadna ennyire diszkriminatívan érvényesülnie a férfiakkal szemben. Ahogy a jog, úgy a tudomány, és a mindennapi élet az apaságot valamiért nem tekinti ugyanolyan fontosnak, mint az anyaságot. Azonban az apaság állapota épp olyan fontos és érzelmekkel töltött, hogy egy ilyen egész életet meghatározó döntésről nem csak tudjon, de befolyásolni is tudja.

ZÁRÓ GONDOLATOK

A szabályozás illetve a Magzatvédelmi törvény áttekintését követően megállapítható, hogy a törvény a nő önrendelkezési jogát teljesíti ki. A nő jogaival szemben a másik oldalon az állam életvédelmi kötelezettsége áll. Azonban a szabályozások garantálják, hogy a nő magánszférához és méltóságához való joga aránytalanul ne szenvedjen korlátozást. A terhes nő személyes döntésének erkölcsi megítélése az alkotmányjog határain kívül esik.

A sztereotípiákkal ellentétben a férfiaknak is meg kell adni a lehetőséget, hogy elkerüljék a nem kívánt terhesség által rájuk rótt kötelezettségeket. A kötelezettségeket tekintve megfigyelhető, hogy a nők részéről az anyai feladatok ellátása, míg apai részről a pénzügyi háttér biztosítása az elvárt a jogalkotó részéről. Az abortusz esetén a nők szabadsága, mint központi elem érvényesül. G. Steinem meghatározása szerint: „ha a férfi teherbe eshetne, a terhességmegszakítás szentség lenne”⁴⁵

A férfi és a nő között fennálló biológiai különbség következtében a férfinak nincs ráhatása arra közvetlenül, hogy a gyermek megszülessen-e vagy sem. Azonban az önrendelkezési jog keretein belül mégis biztosítani kell a férfi számára azt a lehetőséget, hogy döntsön, mégpedig arról, hogy kíván-e gyermeket vállalni, azaz szülői státuszba szeretne-e kerülni, vagy sem.

Tény, hogy mind a bírók, mind a kommentárok az abortusz esetében kifejezetten elismerték a „mély és kellő figyelmet és érdeklődést” a potenciális apa iránt, de úgy gondolom, hogy ennek jogszabályi szinten is hangot kell adni. Fontos lenne e formális jogokat a gyakorlatban is garantálni.

⁴³ 1994. évi LIII. törvény 17. § (1) bekezdés: Tartásdíj behajtása érdekében a végrehajtási lapot a jövőben lejáró tartásdíjrészletekre nézve is ki lehet állítani. Ilyenkor csak a végrehajtási eljárás befejezéséig lejárt tartásdíjrészleteknek megfelelő összeget lehet behajtani és a végrehajtást kérőnek kifizetni. (2) Egy összegben előre vállalt tartásdíj behajtása esetén a végrehajtási lapon - naptári nap szerinti megjelöléssel - meg kell határozni azt, hogy mely időszakra történt kötelezettségvállalás alapján fizetendő tartásdíj végrehajtására kerül sor.

⁴⁴ PÁLFALVI ANDREA: *Maradéktalan-e a férfiak önrendelkezési joga?*, [http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/palfalvi_andrea_a_ferfiak_onrendelkezesi_joga\[jogi_forum\].pdf](http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/palfalvi_andrea_a_ferfiak_onrendelkezesi_joga[jogi_forum].pdf), (2017.06.01.)

⁴⁵ STEINEM, G.: *The Verbal Karate of Florynce R. Kennedy*, Esq, March 1973, Ms. Magazine.

Véleményem szerint a kötelezettségek szempontjából érvényesülő egyenlőségnek kellene érvényesülnie a jogosultságok tekintetében is. Magyarország előírja az alapjogok indokolatlan korlátozásának tilalmát, mégis az abortusz kérdésben nem csak korlátozásról, hanem ténylegesen az apai jogok ürességéről beszélhetünk. Az abortusz törvényünk rendkívüli részletességgel írja le, hogy mit tehet a nő, mikor dönthet az abortusz mellett, és milyen szolgáltatások igénybevételevel segítheti elő végleges döntésének előmozdítását. Az abortusz törvénynek rendelkezései között ki kellene térni az apai jogokra is, az abortusz tilalmazása vagy előmozdítása érdekében érvényesíthető lépésekre, jogi lehetőségekre. Az apa jogainak érvényesítésének lehetőségét nem csak a születés után biztosítanám, hiszen a férfi már a fogantatás után tudja, hogy szeretné-e a gyermeket vállalni, valamint őt látni, támogatni a későbbiekben. A Ptk. azon rendelkezésénél, ahol a szülők jogainak és kötelezettségeinek egyenlőségét hangsúlyozza, tételes kifejtésre lenne szükség. Az új szabályozások keretei között a pénzügyi abortusz lehetőségét biztosítanám. Úgy gondolom, ez még mindig egyenlőtlen lenne a férfiakkal szemben, mivel a nő bármilyen abortuszt végrehajthat, a férfi kezében pedig csak ez az egyetlen lehetőség érvényesülne. Igaz a pénzügyi teher megszűnne, azonban a lelki sebek végig kísérnék egy életen át.

A jogi szabályozás alapkoncepciójával lényegében egyetértek, gyenge pontjának az apai jogok figyelmen kívüli hagyását tekintem. Ezért különösen fontosnak tartom egy átfogó, komplex jogi, pszichológiai, orvosi és tudományos rendszer kialakítását, annak mindenkori igényekhez való kellő igazodását, folyamatos fejlesztését. Mindez eredményesen csak az abortuszpolitika sokoldalú megreformálásával lenne lehetséges.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1.] ANDORKA RUDOLF: A művi abortusz - a demográfia nézőpontjából, *Diakonia- Evangelikus Szemle*, 1991/1. szám, 50-52.
- [2.] DOBSA JUDIT: *Abortusz és a jog viszonya*, 2015, Győr.
- [3.] DUBAY, MATTHEW: *United states court of appeals for the sixth circuit* (november 6, 2007), No. 06-2107, Appeal from the United States District Court for the Eastern District of Michigan at Bay City. No. 06-11016 – David M. Lawson, District Judge.
- [4.] GAIZLER GYULA – NYÉKY KÁLMÁN: *Bioetika*, 2003, Gondolat Kiadó, Budapest.
- [5.] GOLDSCHIEDER, FRANCES K.: *Men, Children and the Future of the Family in the Third Millenium*, 1998, The Brown University Op-Ed Service Tracie Sweeney.
- [6.] GRALL, TIMOTHY S.: *Custodial Mothers and Fathers and Their Child Support*, 2009, U.S Census Bureau.
- [7.] JONE, RACHEL K. – MOORE, ANN M. – FROHWIRTH, LORI F.: *Perceptions of Male Knowledge and Support Abortions*, 2010, Among U.S. Women Obtaining.
- [8.] NOLAN, DAVID: *Should men have rights in abortion?*, March 21, 2001, Pro-Choice Forum. Retrieved May 26, 2006.
- [9.] PÁLFALVI ANDREA: *Maradéktalan-e a férfiak önrendelkezési joga?*, [http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/palfalvi_andrea__a_ferfiak_onrendelkezesi_joga\[jogi_forum\].pdf](http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/palfalvi_andrea__a_ferfiak_onrendelkezesi_joga[jogi_forum].pdf) (2017.06.01.)
- [10.] SCHEPPELE, KIM LANE: Európai alkotmányos konszenzus az abortuszcikorról, in *Fundamentum*, 1998/3. szám, 114-120.
- [11.] TÓTH GÁBOR ATTILA: A második abortuszdöntés bírálata, in *Fundamentum*, 1999/1. szám, 81-91.
- [12.] VIZI E. SZILVESZTER (szerk.): *Egészségügyi Tudományos Tanács Tudományos és Kutatás-etikai Bizottság (ETT TUKEB) állásfoglalásai (1990-1999)*.
- [13.] WILKE, MRS. J. C.: *Kérdések és válaszok*, 1998, Marana Tha.

FELHASZNÁLT JOGFORRÁSOK

- [1.] Alaptörvény.
- [2.] A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. V. törvény.
- [3.] A családok védelméről szóló 2011. évi CCXI. törvény.
- [4.] Az egészségügyről szóló 1997. CLIV. törvény.
- [5.] A bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény.
- [6.] A magzati élet védelméről szóló 1992. évi LXXIX. törvény.
- [7.] A házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény.
- [8.] A gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról szóló 149/1997. (IX.10.) Korm. rendelet.
- [9.] 43/2005. (XI.11.) AB határozat.
- [10.] 108/B/2000 AB határozat.
- [11.] 48/1998. (XI.23.) AB határozat.
- [12.] 64/1991. (XII.17.) AB határozat.

EGYÉB FORRÁSOK

- [1.] Child support <http://family.findlaw.com/child-support.html> (2016. szeptember 30.).
- [2.] Fathers' Rights <http://family.findlaw.com/paternity/fathers-rights.html> (2016. október 5.).
- [3.] FRUNZA, MIHAELA: Az abortusz etikája (2016. szeptember 25.).
- [4.] STEINEM, G.: The Verbal Karate of Florynce R. Kennedy, Esq (March 1973), Ms. Magazine quoting Florynce Kennedy (2016. október 5.).
- [5.] The local: Swedish group wants' legal abortion's for men <http://www.thelocal.se/20160304/let-men-have-> (2016. október 8.).
- [6.] Woman in Hone case has abortion, March 30, 2001, British Pregnancy Advisory Services: Press Release, Retrieved May 29, 2006.

A COGNITIO EXTRA ORDINEM KIALAKULÁSA. AZ ÁLLAMI BÜNTETŐHATALOM MINT KÖZPONTI JOGÉRVÉNYESÍTÉS MEGJELENÉSE RÓMÁBAN

Absztrakt

A válságba került római köztársaság helyét egy új államforma, a hatalmi harcokból győztesen kikerülő Octavianus által megszervezett principátus vette át. A csaknem három évszázadon keresztül működő közjogi struktúrát centralizált állami hatalom jellemezte, mely magával hozta az állam egyre jelentősebb szerepvállalását a közjogi szintéren. Ez az elmozdulás a „büntetőjog” tekintetében is kardinális változásokat eredményezett, mely legjobban a korábban lehetséges magánjog-érvényesítés fokozottabb közjog-érvényesítésbe való áttranszformálásában figyelhető meg. A közjogi vonások ezen csúcsosodása a formálódó állami büntető intézményrendszerek gyakorlatában is megjelent, mely tendencia a császári büntetőbíráskodás (*cognitio extra ordinem*) kialakulásához vezetett.

Kulcsszavak: magánjog, közjog, *quaestio*, büntetőjog, *cognitio* eljárás

BEVEZETŐ GONDOLATOK

Napjaink jogrendszerét vizsgálva megfigyelhetjük a köz-, és magánjog, mint két nagy jogterület közötti választóvonal látszólagos fellazulását. Ennek alapja egyrészt az egyes jogágak egyre komplexebbé válása: a különböző vegyes szakjogágak kialakulása, másrészt pedig az állam (mint tipikus közjogi szereplő) egyre hangsúlyosabb szerepvállalása a magánjogi jogviszonyokban. Mindez a magánjog elközjogiasodásához, valamint a közjog elmagánjogiasodásához vezet. E két nagy jogterület között megjelenő rendszerező elhatárolás először a helléneknél, majd kidolgozottabb formában a római jogban jelenik meg. A római birodalmi jogban a principátus¹ idejétől kezdve egy újfajta tagozódás jelenik meg. A korábbi praetori jog és civiljog fogalmak mellett egyre inkább megjelenik a *ius publicum* és *ius privatum* fogalom pár. A kategorizálás Ulpianus digestabeli meghatározásából is kitűnik: „*huius studii duae sunt positiones: publicum et privatum. Publicum ius est, quod ad statum rei Romanae spectat, privatum, quod ad singulorum utilitatem; sunt enim quaedam publice utilia, quaedam privatum*”, azaz „e tudománynak két fő része van: a közjog és a magánjog. A közjog az a jog, amely a római államra vonatkozik, a magánjog az, amely az egyének érdekét tartja szem előtt; egyes dolgok ugyanis a köz hasznát szolgálják, mások a magánszemélyekét” (D. 1. 1. 1. 2). A későklasszikus, de mindinkább a posztklasszikus jogtudományban a köz-és magánjog fogalmak mellett/helyett fokozatosan megjelenik az *utilitas publica*, mint közérdek a közjog és az *utilitas privata*, mint egyéni érdek a magánjog esetében.² A közérdek és egyéni érdek napjainkban is e két jogterület közötti elhatárolást segítő alapvető ismérvként említhetjük. Le kell szögezni azonban, hogy a Rómában megjelenő ezen jogrendszeri tagozódás, nem azonosítható a jogrendszer jogágakra történő tagolásával. A rómaiaknál jelentkező kategorizálás és fogalomalkotás: akár a *ius publicum* - *ius privatum*, akár a civiljog és praetori jog esetében is, már korábban, a görög filozófia és retorika jeles képviselőinél Arisztotelésznél és Démoszthenésznél jelenik meg először.³ A *ius publicum* és *ius privatum* esetében már megfigyelhető a római joganyag tekintetében egy rendszerező tendencia, de ezen fogalmak azonosítása a modern jogrendszerek köz-és magánjogának fogalmával nem helytálló. Egyrészt azért, mert a két római jogágazat egymástól diametrálisan eltérő gazdasági, szociális és jogi környezetben keletkezett, másrészt pedig a modern magánjogban az állam szinte korlátozás nélkül lehet magánjogi jogviszonyok alanya, ezzel ellentétben Rómában ez csak korlátozott jelleggel főként az öröklési jog tekintetében volt lehetséges.

Ahogy az az előzőekben láthattuk, modern jogági értelemben vett tagozódás még nem említhető, de a jogrendszeren belüli rendszerezés eredményeképpen egy viszonylagos jogterületi elhatárolás már jelentkezik. Ez az elhatárolás adhat alapot azon elméleteknek, melyek a római büntetőjogot a principátus idejére kialakult jellegzetességei miatt inkább a közjog és nem pedig a magánjog területéhez sorolják.

¹ NÉMETH GYÖRGY – HEGYI W. GYÖRGY: *Görög-római történelem*, 2011, Osiris Kiadó, Budapest, 480.

² FÖLDI ANDRÁS - HAMZA GÁBOR: *A római jog története és intézményei*, 2011, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 52.

³ HAMZA GÁBOR: A modern jogrendszerek tagozódása és a római jogi tradíció, in *Állam-és Jogtudomány*, 2005 (46. évf.), 1-2. szám, 1-2.

Napjainkban a büntetőjog megítélése alapvetően „közjogias” és jogterületi hovatartozása egységesnek mondható, -kivéteklént említhető Franciaország, ahol a magánjoghoz sorolják - merő ellentétben azzal a kétarcú megítéléssel, amely a Római Birodalom fennállása idején jellemezte. Magát a római büntetőjogot nagyon erős magánjogias szemlélet övezi, melynek főként történeti okai vannak. Egyrészt a nagy római jogtudósok elsősorban a magánjogot igyekeztek tökéletesre csiszolni és ennek eredményeképpen forrásanyagát tekintve többségbe került a büntetőjoghoz képest és mindez a római jog későbbi recipiálása folytán is merőben meghatározta annak domináns magánjogi arculatát. Másrészt Róma esetében nem említhető egységes büntetőjogi szabályozás, amelynek alapját a római jogfejlődés során mindvégig tapasztalható bűncselekményi típusok kettős köre adja. Ez a kettősség nem más, mint a *delictumok* és *crimenek* között megfigyelhető különbségtétel. A *delictumok* kifejezetten az egyéni érdeket, tehát *utilitas privatat* sértik, ezzel szemben a *crimenek* mint közbűncselekmények a közérdek (*utilitas publica*) ellen irányulnak. A *delictumok* esetében közösségileg ellenőrzött jogérvényesítés említhető, mely az egyéni és központi jogérvényesítés között helyezhető el. A központi jogérvényesítés azért nem volt lehetséges, mert a római állam még nem rendelkezett olyan megfelelően kiépített igazságszolgáltatási és nyomozó apparátussal ahhoz, hogy ezeknek a tömegesen előforduló jogellenes cselekményeknek (mint pl: a lopás) az üldözését magára vállalja. A *crimenek*, azaz a közérdeket sértő bűncselekményeket már maga a római állam üldözi és szankcionálja, mint a legális fizikai kényszermonopólium kizárólagos birtokosa. A principátus idejére kialakuló császári büntetőbíráskodás keretében, megfigyelhető a büntetőjog „közjogiasodása” vagyis egyfajta elmozdulás a közjogi jellegű karakterisztikumok felé. Ezen közjogiasodás a gyakorlatban majd a *cognitio extra ordinem* keretében csúcsosodik ki, amit azonban egy hosszadalmas „evolúciós” folyamat a *quaestiók* fejlődéstörténete előz meg.

1. A QUAESTIÓK, MINT AZ ELSŐ ÁLLAMI SZINTŰ BÜNTETŐBÍRÓSÁGOK

Arra a kérdésre keresvén a választ, hogy egy jogellenesnek titulált magatartás megsértése esetén a norma szankciójának, jogkövetkezményének alkalmazása vagy akár magának a normasértésnek a kimondása, megállapítása kinek a hatáskörébe tartozott, koronként rendkívül eltérő választ kaphatunk. Ezt a differenciált képet természetesen nem csak az eltérő korszakok, hanem az államformák változása is erősen befolyásolta. Az archaikus jogban, tehát a királyság idején, az állami főhatalom (*imperium*)⁴ kizárólagos birtokosaként, a törvényhozói, végrehajtói és bírói hatalom egészét egy kézben tartva maga a király feleltethető meg az állami büntetőhatalomnak. A köztársaság, mint államforma kialakulásával a hatalmi struktúra teljes átalakulásáról beszélhetünk. Megjelennek a *comitiák* azaz népgyűlések és a *senatus*, melyek most már megosztva látják el azokat a feladatokat, melyek korábban még a király kezében összpontosultak. A mai közjogi értelemben vett büntetőjogi motívumok a királyság és a kora köztársaság idején még rendkívül kezdetlegesnek mondhatóak. Ellenben a kifejlett köztársaság és inkább annak vége fele olyan jelentős eredményekről beszélhetünk, melyek nem maradhatnak említés nélkül. Ezen eredmények alatt gondolok elsősorban az állandó esküdtbíráóságokra, amelyek véleményem szerint elengedhetetlen mérföldkőként szolgáltak abban a fejlődési folyamatban, aminek a csúcspontján majd a *cognitio extra ordinem*⁵ helyezkedik el, mint az állami büntetőjogi hatalom kifejeződése.

Maga a *quaestio* mint elnevezés a latin „*quarere*”⁶ kifejezésből származik, mely egy olyan testületet hivatott jelölni, ami a magisztrátus irányítása alatt működik, bírakat tartalmaz és meghatározott bűncselekmények elbírálására szolgál. Miért volt szükség a korábban bevált rendszer átalakítására és eme merőben új bírósági szervezetek felállítására? A válasz Róma hódító politikájában keresendő. A Kr.e III. és II. század fordulóján birodalomná formálódott állam szervezetében már nem mutatkozott kellően hatékonynak kizárólag a magisztrátus és a népgyűlés által gyakorolt büntetőbíráskodás, hiszen az városállami keretekre szabott intézményrendszer volt. Az állandó esküdtbíráóságok közvetlen előzményeként tekinthetők a rendkívüli esküdtbíráóságok. Ezeket a törvényszékeket, mint *quaestiones extraordinariae*⁷ kezdetben inkább a lázongó szövetségesek szervezkedéseinek elfojtására hozták létre, azonban a Kr.e. II. századtól egyre gyakrabban, hajdani római magisztrátusok visszaéléseit is kivizsgálták. Mi sem mutatja talán jobban, hogy ez még csak egy kezdetleges intézmény volt a majdani állandó esküdtbíráóságokhoz képest, mint, hogy az esetenként létrehozott *quaestiones extraordinariae* esetén minden egyes alkalommal össze kellett gyűjteni a *quaestio* résztvevőit. Tovább bonyolította a helyzetet, hogy e testület tagjainak csak szenátorok voltak választhatók és a szenátus még a tagok megválasztásának jogára is rátette a kezét. Ebből világossá válik, hogy a *quaestio extraordinariae*

⁴ BENEDEK FERENC – PÓKECZ KOVÁCS ATTILA: *Római Magánjog*, 2015, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 19.

⁵ FÖLDI – HAMZA: *i. m.* 557.

⁶ MOMMSEN, THEODOR: *Römische Strafrecht*, 1990, Weichert-Druck GmbH, Darmstadt, 187.

⁷ SANTALUCIA, BERNARDO: *Studi di diritto penale romano*, 1994, L'Erma di Bretschneider, Roma, 117.

nem volt egyéb, mint egy adott ügy kivizsgálására a szenátus által létrehozott, a tagokat saját soraiból kiválasztó és delegáló bizottság, melynek összetételét ily módon önkényesen állapíthatták meg, mindezzel teret engedve a korrupciónak.⁸ Láthatjuk, hogy itt még nincs olajozottan működő állami büntetőhatóságról szó. Ennek szerepét majd a *quaestiones perpetuae* lesz hivatott betölteni.

A rendkívüli esküdtbíróóságok nem teljes mértékben váltották be a hozzájuk fűzött reményeket, de szervezetrendszerük kialakítását tekintve körvonalazódni látszik, hogy a római jogfejlődésben célként merülhetett fel az állandó esküdtbíróóságok felállítása. Fontos felhívni a figyelmet az „állandó” jelzőre. A korábbi rendkívüli intézménnyel ellentétben lényeges különbségként állapítható meg, hogy az eseti jelleg immáron teljesen háttérbe szorult. Az új bírói fórumok esetében a *praetor* a hivatali év elején megalkotott egy, az egyes bűncselekmények feletti ítélkezésre tipikusan meghatározott törvényszékek tagjainak nevét tartalmazó listát, ami egész évben hatályban maradt, tehát nem kellett esetenként újabb és újabb törvényszékeket felállítani.⁹ Az adott bűncselekményre felállított bíróság, melynek tagjait a *praetor* listában meghatározta, kétségtelenül korszakalkotó újításnak számított, azonban, ahogy már a *quaestiones extraordinariae* esetében is, most is jelentős problémát okozott, hogy kik szerepeljenek a listán. Azoknak a bűncselekményeknek a száma, amiket a *quaestiones perpetuae* hatáskörébe rendeltek, meglehetősen tetemesre rúgott, ezért az új fajta bírósági szervezetrendszer működtetésére rengeteg emberre volt szükség. Kr.e. az első század elején, azonban a szenátus csekélynek mondható, mindössze háromszáz főt számláló létszáma meglehetősen szűkre szabta ezt a keretet. A probléma megoldására több reformkísérlet is született, melyek a szenátus létszámának növelésével próbálkoztak, de mindegyik kudarcba fulladt. Témánk szempontjából kiemelendő, - még akkor is, ha csak átmeneti megoldásként rövid ideig fejtette ki hatását - a Caius Gracchus féle *lex Sempronia iudicaria*.¹⁰ Caius Gracchus megszüntetvén azt a privilégiumot, mely értelmében a *quaestiók* tagjai csak szenátorok lehettek, abban látta a megoldást, hogy megnyitotta a *quaestiók* esküdtbírói feladatait a lovagrend számára, tulajdonképpen megszüntetve ezzel a szenátori rend büntetőbíráskodási előjogát. Végeredményét tekintve ez is csupán egy tiszavirág életű reform volt ugyanúgy, mint a szenátus számának megnövelését célzó kísérletek, azonban e reformok összességükben elengedhetetlen elemként szolgáltak abban a fejlődési folyamatban, melynek eredményeképpen egy állandó és működőképes bírósági szervezet jött létre. A hosszan tartó szervezetalakítási folyamat befejezése Sulla nevéhez köthető. Sulla ugyan visszaállította a szenátusi monopóliumot, azonban az állandó listák felállíthatóságának biztosítéka gyanánt - megannyi eredménytelen próbálkozás után - a szenátus létszámát sikeresen hatszáz főre emelte fel. A sullai törvénykezési reformok megtartották és egyben meg is újították a *quaestiones perpetuae* rendszerét. Az egységes szabályozást kapó *quaestiók* eljárási rendje Kr.e. 81-ben törvényekben is lefektetésre került.¹¹ Sulla törvényei önálló törvényszéket állítottak fel az emberölés és mérgezés, a hamisítás, a személyes sértés, az államellenes bűncselekmények, a tartományi helytartók zsarolási és korrupciós ügyei, a választási vesztegetés, a végrendelet-hamisítás, valamint az állami pénzek hűtlen kezelésének a kivizsgálására. E törvények magukat a büntetőjogi tényállásokat rögzítették, és szabályozták az állandó esküdtbíróóságok eljárási rendjét.¹²

Felvetődhet a kérdés, hogy miért lesz döntő jelentőségű befolyással az állandó büntetőbíróóságok felállítása a későbbi római közjogfejlődésre? Álláspontom szerint, a római jogfejlődés tekintetében ez az a kulcsfontosságú fordulópont, amely következtében megjelenik a már letisztultabb értelemben vett állami büntetőhatalom, ami a legális közvetlen kényszer birtokában eljárva, azt ténylegesen ki is kényszeríti. Az előzőekben felsorolt bűncselekmények tetemes sora és az elbírálásukra létrehozott állandó bíróságok, mind arról árulkodnak, hogy a római állam, mint büntetőhatalom megjelenik a közjogi porondon nemcsak mint megtorló, de egyben a polgárai - mint alkotó tényezői - védelmében eljáró legfőbb közhatalmi szervezetként is. Visszapillantván az archaikus jogra és az akkor bevett büntetőjogi válaszreakcióként rendszeresen alkalmazott magánbosszúra, vagy gondoljunk akár a *compositio*, mint megváltás lehetőségére, tisztán látszódik, hogy az állam - nyilván egy-két, az előzőekben már említett kivétellel - a bűnüldözés lehetőségét nagyrészt a magánszemélyekre hagyta. Ezzel merő ellentétben állva az állandó esküdtbíróóságok képviselik majd azt az új vonalat, melynek eredményeképp a magánszemélyek bűnüldözését - korábban egy horizontálisan leírható viszonyt - fokozatosan egy vertikális, alá-fölrendeltségi jogviszonnyá alakítják át.

Fontosságából ugyan semmit sem von le, de természetesen ez a rendszer sem működött tökéletesen. Hiába valósultak meg sullai reformok, a sok bűncselekményi tényállás miatt, a különféle *quaestiók* rengeteg

⁸ TAMÁS, NÓTÁRI: *Law religion and rhetoric in Cicero's Pro Murena*, 2008, Schenk Verlag, Passau, 20-21.

⁹ ZLINSZKY JÁNOS: *Ius publicum*, 1994, Osiris-Századvég, Budapest, 96-104.

¹⁰ SANTALUCIA: *i. m.* 189.

¹¹ NÓTÁRI: *i. m.* 21.

¹² MOMMSEN: *i. m.* 203.

bírák igényeltek. Ezt az igényt még a hatszáz főre duzzasztott szenátus sem tudta kielégíteni, éppen ezért a *quaestiók* a legtöbb bírálatot a csekély létszám és az ebből következő korrumpálhatóságuk miatt kapták. Ezen probléma stabil megoldása Aurelius *praetorhoz* fűződik, aki Caius Gracchus *lex Sempronia iudicariáját* alapul véve most már véglegesen megszüntette a szenátori rend törvénykezési monopóliumát a *lex Aurelia iudicaria*¹³ meghozatalával és immár a szenátorok és a lovagok rendjéből vegyesen állította össze a bírák listáját. Ezen reformok következtében a *quaestiones perpetuae* fontosabb fejlődési folyamatai lezárultak és szervezetrendszerük tekintetében állandó szabályozást kaptak. Fontos kitérni arra, hogy az állandó esküdtbíróóságok nem kizárólagos jelleggel működtek, hiszen például a politikailag fajsúlyosabb esetek elbírálására fel-feltűnnek a korszak korábbi vívmányaiként már említett eseti büntetőbíróóságok is. Hiába az írott jog és a rengeteg törvényben meghatározott törvényi tényállás, a gyakorlat mégis azt mutatja, hogy a *quaestiók* elé jelentős mértékben inkább csak a politikailag is fontos büntetőügyek kerültek. Az alsóbb osztályok bűncselekményeinek elbírálását nagy valószínűséggel nem a *quaestiók*, hanem a főbenjáró ügyeket vizsgáló, három férfiből álló testület, a *tresviri capitales* látták el, akik akár hivatalból, akár pedig feljelentés alapján is eljárhattak.¹⁴

Összességében a *quaestiókról* még nem mondható el, hogy modernkori értelemben vett büntetőbíróóságként szolgálnának, talán ezt az előbb említett *tresviri capitales*, mint az alsóbb osztályok bűncselekményeinek elbírálását végző szervezet példájával lehet legjobban alátámasztani. Egységes, minden jogalanyt egyformán elbíráló büntető hatóság még nem létezik, úgy vélem ezt felesleges is lenne bizonygatni. Meglátásom szerint azonban nem képezheti vita tárgyát az a tény, hogy a *quaestiók* felállítása és gyakorlati működésük magukban hordozva a közhatalom gyakorlásának esszenciális elemeit, nem csupán egy modernizációs folyamat fontos lépcsőfokaiként szolgálnak, hanem ténylegesen el is vezetnek az állami büntetőhatalom egy kikristályosodottabb szintjére, ami majd a principátus szervezetrendszerén keresztül mutatkozik meg.

2. CSÁSZÁRI BÜNTETŐBÍRÁSKODÁS

A büntetési rendszerben bekövetkező létfontosságú változások összefüggésben voltak egyrészt a bíróságok hatáskörének egyre több bűncselekmény elbírálására való kiterjesztésével (kriminalizálódás és a *quaestiók* térnyerése), másrészt a császárok jogfejlesztő tevékenységének megjelenésével, vagyis a császári büntetőbíróóságok felállításával.¹⁵ A principátus bíraskodása a köztársasági kor rendszerétől tulajdonképpen csak annyiban távolodott el, hogy a „rendes” *quaestiók* eljárások mellé, mint rendkívüli eljárás *cognitio extraordinaria*¹⁶ társult a császári bíraskodás, de alapvetően a két struktúra egymás mellett létezett. A princeps legfőbb államhatalma négyféle bíraskodási formában nyilatkozott meg.¹⁷ Fontos leszögezni, hogy a római jog fejlettségének e szintjén már körvonalazódtak azok a jogellenes magatartások, melyek üldözését maga az állam látta el és ezen meghatározott bűncselekményekre vonatkozó joghátrányokat, mint ítéletet az állami szuverenitás védőbástyáiként felállított büntetőbíróóságok hozták meg. A princepsi bíraskodás formáit tekintve megnyilvánulhatott a császár személyes, azaz udvari bíróságaként, ami a magistratusi ítélkezés utódjaként teljes jogkörrel járhatott el, hiszen megillette az *imperium* teljessége. Ennek értelmében hatásköre kiterjedt a birodalom minden lakójára, a szabad városok polgáira és a vazallusi statusban lévő királyokra is. Jelen esetben a princeps, mint legfőbb *imperiummal* rendelkező *magistratus* illette meg a büntető hatalom. Ügykörét tekintve a császár személyes bíróságának hatáskörébe tartoztak a katonai ügyek, de ugyanígy a katonák mindenféle ügye, minthogy a princeps mint *imperator* a hadsereg legfőbb parancsnoka is volt egyben.¹⁸ A princeps második büntetőbíráskodási eljárási módja abban állt, hogy jogkörét akárcsak korábban a *magistratusok*, másra delegálta. Ilyen delegált lett például a *praefectus praetorio*¹⁹, aki elsősorban Róma polgárainak büntetőügyeiben járt el, de ugyanígy delegált büntetőbíráskodási jogkört kaphattak például a tartományi helytartók is. Harmadik lehetőségként említhető az az eset, amikor büntetőügyekben a császár a hozzá forduló fellebbezéseket elbírálva bíraskodott. Ezen esetekben az adott ügyet a császári hivatalnokbírótól

¹³ NÓTÁRI: *i. m.* 23.

¹⁴ SANTALUCIA: *i. m.* 176.

¹⁵ GARNSEY, PETER: *Why Penalties Became Harsher: The Roman Case, Late Republic to Fourth Century Empire*, Note, 1968, Natural Law Forum, University of Notre Dame, 157.

¹⁶ FÖLDI – HAMZA: *i. m.* 575.

¹⁷ ZLINSZKY JÁNOS: *Római Büntetőjog*, 1995, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 53.

¹⁸ Uo. 53.

¹⁹ PÓKECZ KOVÁCS ATTILA: *A principátus közjoga*, 2016, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 94-95.

a császár elé lehetett vinni. A princepsi büntetőbíráskodás negyedik esete a *rescriptumos* eljárás volt. Ennek keretében a császár a hozzá kérelmet intéző fél kérésére *rescriptumot* adott ki. A *rescriptumot* a császár az alsóbb bíróságokhoz küldte, melyeknek ezt jogforrásként kellett alkalmazni és ezután már csak a tényállás fennállását vizsgálták.²⁰ A császári büntetőbíráskodás rövid szervezeti áttekintéséből látszik, hogy egy olyan kiterjedt, sokarculatú intézményrendszerrel beszélhetünk, mely az igazságszolgáltatás - mint harmadik hatalmi ág - szerepében funkcionálva végzi nélkülözhetetlen munkáját és „tisztítja” a társadalmat a súlyos, állami érdeket sértő *crimenek* elkövetőitől. A továbbiakban feltárom és taglalom azon bűncselekmények körét, melyeket az állami büntetőhatalom szabályozási körébe vont és röviden ismertetem, hogyan nézett ki a korabeli büntetőeljárás, mely alapelemei vonatkozásában tulajdonképpen a modern büntetőeljárás előzményének tekinthető.

Az ókori Róma büntetési rendszerének vizsgálata keretében azért a császári eljárásban alkalmazott büntetésekkel foglalkozom elsődlegesen, mert a kodifikáció eredményeképpen jóformán ez volt ismert, így ez kerülhetett át a középkori Európa büntetőjogába. Az sem elhanyagolható tényező, hogy egységes büntetési rendszer csak a császárkorra alakult ki. Jóllehet, hogy számos büntetésnek már a köztársasági korban megvoltak részben vagy egészben a formái, de egységes szabályozást csak a császárkor hozott. Mielőtt az egyes büntetési fajtákkal kezdenék foglalkozni, feltétlenül szólni kell magáról a büntetés céljáról. Számos felfogás szerint az ókorban a büntetésnek elsősorban vagy kizárólagosan a megtorlás volt a célja. Nem lehet vitatkozni azzal a tétellel, hogy a büntetéseknek mindig is volt megtorló, elégtételt adó jellege, de szinte lehetetlen, hogy egyszerűen csak ez az egy elv érvényesült volna. Ennek az ellenkezője forrásszerűen bizonyítható. Egy Paulustól származó forrás tanúskodik arról, hogy a büntetésben a megtorlás mellett, már ekkor megjelenik a javító, nevelő célzat is: „*Si poena alicui irrogatur, receptum est commenticio iure, ne ad heredes transeat. cuius rei illa ratio videtur, quod poena consitiuitur in emendationem hominum: quae mortuo eo, in quem constitui videtur desinit*” (Paulus D. 48,19,20). Paulus egy olyan esetet írt le, melyben valakire már kiszabták a büntetést, de az annak végrehajtása előtt meghalt és ebben az esetben az örökösökre nem lehet a büntetést áthárítani. Ezt a döntést azzal indokolja, hogy a büntetés célja a javítás, az elkövető nevelése, a halállal viszont ez a lehetőség megszűnik.²¹ A Paulus által bemutatott esetből kitűnik, hogy a római büntetőjog saját korát meghaladva, olyan megállapításokra jut, melyek újra majd csak a XVIII. században Cesare Beccaria munkásságának keretében nyernek Európa szerte újra felismerést és fokozottabb elismerést. Beccaria megállapításának értelmében a büntetés kizárólagos célja nem lehet az, hogy kínozzanak és gyötörjenek egy érző lényt, sem az, hogy semmissé tegyenek egy már elkövetett bűntényt. A cél nem lehet más, mint megakadályozni a bűnöst abban, hogy polgártársainak további károkat okozzon és elejét venni annak, hogy mások így cselekedjenek. Mindezek értelmében tehát, olyan büntetéseket kell alkalmazni, amelyek megtartván az arányosságot, a legtartósabban hatnak az emberek lelkére, így nevelvén őket, és egyben a legkevesebb gyötrelmet okozzák az ember testének.²² Beccaria *Bűnökről és a büntetésekről* című büntetőjogi szempontból korszakalkotó munkájában ugyanarra az elvi észrevételre jut, melynek gyökerei mintegy bő másfél évezreddel korábban Paulusnál már megjelentek. A büntetést célját megfogalmazó paulusi elv csupán egy a számos római büntetőjogi alapelvek közül, melyek jelentőségüknél fogva napjaink büntetőjogának alaptételeit és egyben korlátait is képezik.

3. BÜNTETENDŐ MAGATARTÁSOK ÉS JOGHÁTRÁNYAIK

Ahogy azt már említettem, a római jogfejlődésben a császárkor volt az, amikorra egységes büntetési rendszer alakult ki, azaz a közbűncselekmények bekerülvén a császári büntetőbíráskodás hatáskörébe, tényállásuknak megfelelő, nagyjából egységes elbírálást kaptak. Melyek ezek a *crimenek*? Milyen magatartások, cselekmények esetén lép fel a római állam a fizikai kényszer kikényszerítésének monopóliumával? A közbűncselekményeket két lényegi csoportba oszthatjuk. Egyik ilyen csoportot a már korábban is létező *crimenek* alkotják, melyek azonban a klasszikus korban lényeges változásokon mentek keresztül. Másik csoportba a korszak vívmányaiként létrejövő fontosabb új *crimenek* sorolhatók. Tartva a logikai sorrendet és kezdve a már korábban is létező *crimenekkel*, elmondható, hogy e csoport tartalmát tekintve olyan közbűncselekményeket ölel fel, amelyek kialakulása már a köztársaság idején vagy akár jóval korábban megtörtént, viszont a klasszikus korban lényegi változásokon mentek keresztül. Ide tartozik a korábban már említett *crimen maiestatis*, amely már nem a *populus Romanus* biztonsága elleni bűncselekményeket jelentette,

²⁰ SANTALUCIA: *i. m.* 213.

²¹ MOLNÁR IMRE: *Ius criminale Romanum*, 2013, Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 68.

²² BECCARIA, CESARE: *A bűnökről és a büntetésekről*, 2012, Attraktor, Máriabesenyő 6.

hanem egyre inkább az államot megtestesítő császár személye ellen irányuló felségsértést.²³ Szintén jelentős változáson ment át az *ambitus*, a megvesztegetés, mely a klasszikus korban már elsősorban a büntetőbírák megvesztegetését jelentette. A hamis vád vagy *crimen calumniae* már a köztársaság idején is ismert tényállását kiterjesztették azokra is, akik ártó szándék nélkül emelnek megalapozatlan vádat.²⁴

A második csoportba a klasszikus korszakban kialakított új *crimenek* tartoznak. Az új létrehozandó *crimenek* esetében mindig irányadó az adott társadalmi helyzet, az abban éppen „népszerű” bűncselekmények köre, melyek kiküszöbölésére, vagyis a társadalmi rend fenntartásának érdekében, új (köz)bűncselekményi tényállásként büntetőjogi szabályozást nyernek. Kr.e. 18-ban a *lex Iulia de adulteriis corcendis* külön *quaestiót* állított fel a házasságtörések elbírálására, de ugyanez a törvény büntette a házasságban nem élő *ingenua* nővel folytatott nemi viszonyt, a vérfertőzést, valamint a prostitúciót is.²⁵ Augustus idején közbűncselekményi tényállást nyerve vált *crimenné* a *vis publica* és *vis privata*, mely elnevezések különféle erőszakos bűncselekmények megjelölésére szolgáltak. A lopás, bizonyos veszélyesnek tartott eseteit a klasszikus korban szintén *crimenné* nyilvánították. Ezt a csoportot bővítve ide sorolható még a hagyatéki javak önkényes elvétele, mely Marcus Aurelius korától számított közbűncselekménynek.²⁶ A felsorolás nem teljes, csupán azt szeretném érzékeltetni, hogy a két nagy közbűncselekményi csoport, a már létező és a klasszikus korban lényegi változásokon átmenő, valamint az újonnan létrejövő *crimenek* a magatartások széles körét átfogva egy olyan bűncselekményi kategóriát hoznak létre, melyben a jogellenes magatartások állami üldözés tárgyává válnak, ezáltal a magánüldözés, vérbosszú és kiegyezés motívumai e cselekmények körében teljességgel eltűntek. Augustus abszolutisztikus törekvéseiből, melyek a principátus kialakítását célozták, nyilvánvalóvá válik, hogy a hatalom centralizálása keretében egy rendkívül erős központosítás ment végbe a végrehajtás, végrehajtó hatalom tekintetében is. Erre az egyik legszembetűnőbb példa a kiközösítés intézménye. Az archaikus jogban a súlyos bűncselekményt elkövető *homo sacernek*, azaz kiátkozottnak bélyegzett személy esetén a végrehajtás közösségi voltát említhetjük. Az állam és jogfejlődés során a végrehajtásnak ezen közösségi funkciója lényegi változáson megy át, melynek eredményeképpen a klasszikus korban már egy pontosabban körvonalazódott és tisztán központi végrehajtás figyelhető meg. A végrehajtó hatalom ilyen mérvű központosítása az önhatalmú jogérvényesítés lehetőségeit fokozatosan háttérbe szorította. Már az ősi társadalmakban is kialakultak bizonyos szokások arra nézve, hogy melyik az a magatartás, amely sérti a közösség érdekeit és melyik az, amelyik nem. E normák adta keretben az ember a maga érdekét saját erejére támaszkodva, magánharc útján érvényesíthette. Ez a felfogás mintegy táptalajt adva a későbbi vérbosszú és *talio* motívumainak kialakulásához vezetett. A vérbosszú és *talio* esetében a megtorlásra a magánszemélyek „jogosultak”, állami büntetőhatalmi koordináció itt még nem figyelhető meg. A klasszikus korra, azonban a már fejlettebb közhatalmi államszervezet az önhatalmú jogérvényesítés e módjait fokozatosan háttérbe szorítja, megszünteti. Az önhatalom törvényi úton való visszaszorítására irányuló kezdetleges törekvések már a XII táblás törvényben jelentkeznek, de ezek lényegükben csak a császárkorra csúcsosodnak ki. Kiemelendő Marcus Aurelius császár rendelete, mely az önhatalom visszaszorítása mellett, annak szankcionálását is irányozta. A *decretum divi Marci* követelése elvesztésével büntette azt a hitelezőt, aki adósának vagyontárgyait, igaz erőszak alkalmazása nélkül, de önhatalmúlag, követelése fejében lefoglalja.²⁷ A klasszikus korban lejátszódó változások következtében az *actio popularis* - vagyis annak a lehetősége, hogy a büntetőkeresetet nem csak a sértett vagy jogutódai indíthatták meg, hanem bármely polgár, akár érintve volt a bűncselekmény által, akár nem²⁸ - alkalmazása fokozatosan beszűkült. Az ilyen mérvű központosítás következtében, kialakult a bűncselekményeknek egy tág köre, melyek üldözésére a magánbosszú már nem volt alkalmazható, ezáltal a büntetőjog imperatív arcot öltve, a kezdetleges magánjogias arculatát levetkőzve, közjogi jelleget vett fel és az állam és polgárai közötti ilyen típusú jogviszonyokra egy alá-fölrendeltségi viszonyrendszert alakított ki.

Melyek voltak azok a joghátrányok, amiket kilátásba helyezhetett ez a merőben új közjogi jelleget öltött császári büntetőjog a főbenjáró jogsértésbe tévelyedett elkövetőkkel szemben? A korszak fontos ismérve, hogy a halálbüntetés helyetti önkéntes száműzetésbe vonulás privilégiuma megszűnik, így a legsúlyosabb és most már elkerülhetetlen büntetésnek a halálbüntetés számít. A végrehajtási módok sokfélesége a rómaiak, jelen esetben kétségtelenül negatív kicsengésű „leleményességére” utal. Említhető itt a lefejezés, keresztre feszítés,

²³ MOMMSEN: *i. m.* 538-539.

²⁴ SANTALUCIA: *i. m.* 257.

²⁵ Uo. 209.

²⁶ FÖLDI – HAMZA: *i. m.* 576.

²⁷ Uo. 152.

²⁸ BRÓSZ RÓBERT – PÓLAY ELEMÉR: *Római Jog*, 1974, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 460.

vadállatok elé vettetés vagy az élve elégettetés.²⁹ A száműzetés, most már nem a halálbüntetés elkerülésének lehetőségét magában hordozó, önkéntes választáson alapuló privilégium, hanem külön büntetési nemként szolgál, melynek formái tekintetében egy differenciálódási folyamat figyelhető meg. Beszélhetünk kitiltásról, egyszerű száműzetésről és a legsúlyosabbnak tekinthető *capitis deminutio*val, azaz személyállapot csökkenéssel járó száműzetésről. Ahogyan a társadalmi változások újabb *crimeneket* hívtak életre, a büntetési nemek tekintetében is észlelhető ez a folyamat. Egy sor új büntetési nem alakul ki, például bizonyos *crimenek* elkövetőit rabszolgává minősítvén bányamunkára vagy közmunkák végzésére ítélik. A klasszikus korszak tekintetében a teljes vagyonekobbzás mellett már említhető a részleges vagyonekobbzás és megjelenik az esethez igazodó pénzbüntetések kiszabása is.³⁰

4. A COGNITIÓS ELJÁRÁS SZAKASZAI

Az előzőekben egy viszonylag átfogó képet kaphattunk arról, hogy melyek voltak azok a jogellenes magatartások, amelyeket a római állam, mint közbűncselekményeket büntetni rendelt, ezek a büntetések milyen joghátrányok képében mutatkoztak meg, valamint arról, hogy a közhatalom kizárólagos birtokosaként eljáró államnak mi volt a célja a büntetések kiszabásával. Mindezek után, lássuk, hogyan épült fel maga a császári büntetőeljárás - kiemelve annak kezdeti és záró elemeit -, melyek tekintetében a közjogi jelleg felé való elmozdulás már határozottan megfigyelhető. Maga az eljárás az idézési paranccsal kezdődött, ezt követte a vádemelés, majd a tárgyalás, az annak részét képező bizonyítás, az ítélezés és végül lehetőség volt a fellebbezésre az *appellatio* keretében.

Ahhoz, hogy egy per kezdetét vehesse, szükséges, hogy a bírósági tárgyaláson a peres felek megjelenjenek. Rögtön kiemelném a polgári per és témám szempontjából mérvadóbb büntetőper közötti lényeges különbséget. A polgári per megegyezés tárgyát képezheti. Ennek értelmében, aki nem akart perben állni, azzal nem lehetett pereskedni. Ezzel szöges ellentétben a büntetőper kezdetét a *magistratus* hatalma biztosítja, tehát a *magistratusnak* mindig volt kényszerítő eszköze a büntetőeljárás lefolytatásának biztosítására. A polgári per az idézéssel, *ius vocatio*³¹ vette kezdetét, melyet a XII táblás törvény a felperes jogkörébe utalt, mint a jogos önhatalom érvényesítésének egyik lehetséges módját. A büntetőper ettől a megoldástól lényegesen különbözik, ugyanis az idézési parancs, *vocatio*³² a *magistratus imperiumán* alapult, ezáltal a bíróság előtti megjelenésre kötelezett és ez fizikai úton is kikényszeríthető volt. Már a büntetőeljárás legelső lényegi mozzanatából, az idézési parancsból, és annak kikényszeríthetőségéből is az állam kizárólagos fölérendelt szerepe kezd megmutatkozni.

Az eljárás végső szakasza a fellebbezés, *apellatio*³³ az ítélet felülvizsgálatának kérése. Szignifikáns különbség a köztársaságkori és császári büntetőeljárás között, hogy a köztársaság korában még nem ismerték a jogorvoslat lehetőségét. A császárkor idejére kialakult fellebbezési rendszer érdemben a magánjogi perhez hasonlóan alakult a büntetőperekben is.³⁴ Ennek értelmében a fellebbezés felfüggesztette az ítélet hatályát, az ítélezés joga áthármlott a felsőbb bírói fórumra, amely ezzel élve az alsóbb bíróság korábbi ítéletét fenntarthatta, megváltoztathatta, sőt, akár meg is semmisíthette. Ez a fellebbezési rendszer némi tartalmi korrekcióval ugyan, de a mai napig tovább él. Fontos különbség a jelenkori szabályozáshoz képest, hogy a római jog egyes esetekben kizárta a fellebbezés lehetőségét, például ilyen volt a nemi erőszak és a pénzhamisítás bűncselekménye, de ezek a kivételek az európai jogfejlődés történet során idővel megszűntek.³⁵ A császári büntetőbíráskodás tekintetében már egy viszonylag szofisztikált fellebbezési rendszer figyelhető meg, amely jellemző szintén a büntetőjog közjogi vonásainak erősödését rejti magában, ugyanis arra enged következtetni, hogy az állam fokozatosan egyre nagyobb szerepet vállalt magára a büntetőjogban.

²⁹ SÁRY PÁL: *Előadások a római büntetőjog köréből*, 2011, Miskolci Egyetemi Kiadó, 111-149.

³⁰ ZLINSZKY: *i. m.* 86-98.

³¹ BENEDEK – PÓKECZ KOVÁCS: *i. m.* 108.

³² MOMMSEN: *i. m.* 386-387.

³³ ZLINSZKY: *i. m.* 78.

³⁴ MOMMSEN: *i. m.* 469.

³⁵ ZLINSZKY: *i. m.* 79.

ZÁRÓ GONDOLATOK

Ahogy az előzőekben láthattuk a principátus időszakára kialakult *cognitio*s eljárás keretében, már egy olajozottan működő szervezet említhető, mely a központi jogérvényesítés tulajdonképpen talpköveként funkcionál. Álláspontom szerint, ahhoz, hogy ez, a császári büntetőhatalom által kialakított büntetőjog közjogi szerepet tudjon betölteni, három esszenciális, egymásra ható, és szoros kapcsolatban álló feltétel együttes teljesülésére van szükség. A büntetőjog, mint közjog az egyéni érdekek fölé „emelkedve” már a közérdeket hivatott szolgálni, ami a közhatalom, azaz a közrend működésének kiépítésében, fenntartásában és gyakorlásának szabályozásában nyilvánul meg. Mindez magában hordozza a közjogi jelleg következő kardinális pontját: a közhatalom eredményeképpen az állam és polgárai között megjelenő, alá-fölérendeltségi, vertikális viszonyrendszert. Az állam ezen fölérendelt szerepéből származó hatalmi túlsúly keretében többletjogokkal rendelkezik, melyek harmadik központi feltételként, magukban hordozzák a közvetlen kényszer alkalmazásának lehetőségét. Véleményem szerint ez a három feltétel a római büntetőjogi fejlődés során fokozatosan kialakult és meg is valósult, ezért a *ius criminale Romanum* a principátus idején már inkább a közjog és nem a magánjog alá sorolt jogterületként említhető. A principátus idején elmozdulás figyelhető meg a közjogi jellemvonások felé, amely elmozdulást a mommseni familiáris szemlélet³⁶ dimenziója hozza magával és ez vezet egyben a közjogi jellemzők megerősödéséhez, azaz: a korábbi magánjog-érvényesítés egyre inkább közjog-érvényesítésbe csap át, az egyéni érdekek mellett megjelenik a közérdek és a korábbi mellérendeltségi viszonyok helyett már mindinkább egy alá-fölérendeltség viszonyrendszer említhető a büntetőjog esetében.³⁷ Álláspontom szerint e jellemzők tekintetében a principátus időszakára kialakult állami szabályozás alá kerülő - a *cognitio extra ordinem* gyakorlatában is kirajzolódó - római büntetőjog magánjogi arculatát levetkőzte és ennek következtében közjogként való definiálása helytálló lehet.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1.] BECCARIA, CESARE: *A bűnökről és a büntetésekről*, 2012, Attraktor, Máriabesenyő.
- [2.] BENEDEK FERENC – PÓKECZ KOVÁCS ATTILA: *Római Magánjog*, 2015, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs.
- [3.] BRÓSZ RÓBERT – PÓLAY ELEMÉR: *Római Jog*, 1974, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- [4.] FÖLDI ANDRÁS – HAMZA GÁBOR: *A római jog története és intézményei*, 2011, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- [5.] FRANK MÁTÉ: A principátus büntetőjoga, avagy közjog-e a római büntetőjog, in *Diskurzus*, 2016/2. szám, 15-24.
- [6.] GARNSEY, PETER: *Why Penalties Became Harsher: The Roman Case, Late Republic to Fourth Century Empire*, Note, 1968, Natural Law Forum, University of Notre Dame.
- [7.] HAMZA GÁBOR: A modern jogrendszerek tagozódása és a római jogi tradíció, in *Állam-és Jogtudomány*, 2005 (46. évf.), 1-2. szám, 1-30.
- [8.] MOLNÁR IMRE: *Ius criminale Romanum*, 2013, Pólay Elemér Alapítvány, Szeged.
- [9.] MOMMSEN, THEODOR: *Römisches Strafrecht*, 1990, Weichert-Druck GmbH, Darmstadt.
- [10.] NÉMETH GYÖRGY – HEGYI W. GYÖRGY: *Görög-római történelem*, 2011, Osiris Kiadó, Budapest.
- [11.] PÓKECZ KOVÁCS ATTILA: *A principátus közjoga*, 2016, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs.
- [12.] SANTALUCIA, BERNARDO: *Studi di diritto penale romano*, 1994, L'Erma di Bretschneider, Roma.
- [13.] SÁRY PÁL: *Előadások a római büntetőjog köréből*, 2011, Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc.
- [14.] TAMÁS, NÓTÁRI: *Law religion and rhetoric in Cicero's Pro Murena*, 2008, Schenk Verlag, Passau.
- [15.] ZLINSZKY JÁNOS: *Ius publicum*, 1994, Osiris-Századvég, Budapest.
- [16.] ZLINSZKY JÁNOS: *Római Büntetőjog*, 1995, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

³⁶ MOMMSEN: *i. m.* 16-17.

³⁷ Lásd: FRANK MÁTÉ: A principátus büntetőjoga, avagy közjog-e a római büntetőjog, in *Diskurzus*, 2016/2. szám, 18-19.

JOGÉRTELMEZÉSI KÉRDÉSEK A MUNKÁLTATÓI KÁRFELELŐSSÉG KÖRÉBEN - KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A MUNKAVÉDELMI SZABÁLYOZÁSRA

Absztrakt

A cikk célja, hogy felhívja a figyelmet azon jogértelmezési nehézségekre, amelyek a munkajogi és a munkavédelmi szabályok együttes értelmezéséből fakadnak. A 2012-es Mt. új konjunktív feltételként emelte be a mentesülési feltételek közé a polgári jogból ismert előreláthatósági klauzulát. E szabályozás azonban nem áll összhangban a munkavédelemről szóló 1993. évi XCIII. törvény egyes rendelkezéseivel, különös tekintettel a munkáltatót terhelő kockázatértékelési kötelezettséggel. Az együttes értelmezés következtében felmerülő legfőbb kérdés, hogy melyek lehetnek azok a kockázatok, károsító körülmények, melyek előreláthatatlannak minősülnek, így munkajogi szempontból felelősség alóli mentesüléshez vezetnek, azonban nem tartoznak azon kockázatok közé, melyet a munkáltatónak a kockázatértékelési kötelezettségének ellátása során előre fel kell mérnie. Jelen cikk ezen jogértelmezési problémákra kíván megoldási javaslatokat nyújtani.

Kulcsszavak: munkáltatói felelősség, munkajog, munkavédelmi jog, előreláthatósági klauzula, mentesülés, kockázatértékelési kötelezettség, jogértelmezési problémák, de lege ferenda.

BEVEZETŐ GONDOLATOK

A munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény (továbbiakban: Mt.) a munkáltató kárfelelőssége tekintetében több ponton paradigmaváltással élt az 1992-es Mt.-hez képest, a jogalkotó a korábban ismert szabályokat megváltoztatta, valamint új konjunktív feltételként emelte be a mentesülési feltételek közé a polgári jogból már ismert előreláthatósági klauzulát.¹ E megváltozott szabályozás azonban nem áll összhangban más, a munkáltatói felelősségre vonatkozó szabályozással, melyek együttes értelmezése számos jogértelmezési kérdést felvet.

Az egyes károkért való felelősség rendszere eltér attól függően, hogy munkajogi, munkavédelmi vagy társadalombiztosítási jogi szabályok által rögzített kárfelelősségről beszélünk. A munkajogi kárfelelősségre az Mt., a munkavédelmi kárfelelősségre a munkavédelemről szóló 1993. évi XCIII. törvény (továbbiakban: Mvt.),² a társadalombiztosítási kárfelelősségre a kötelező egészségbiztosítás ellátásairól szóló 1997. évi LXXXIII. törvény (továbbiakban: Ebtv.)³ Mindhárom esetben a munkáltató kártérítési felelősségéről van szó, azonban eltérnek a felelősség feltételeire, illetve a mentesülésre vonatkozó szabályok, valamint a kárkötelmi jogviszony jogosult oldalán lévő alanyi kör is. Munkajogi kárfelelősség esetén a munkáltatóval szemben a károsult munkavállaló vagy annak hozzátartozója, munkavédelmi kárfelelősség alapján a munkáltató és a munkavédelmi ellenőrző hatóság, míg társadalombiztosítási kárfelelősség esetén a munkáltató és a társadalombiztosítási kifizető szerv a kárkötelmi jogviszony alanya.

Adott esetben tehát egy adott kéresemény egyszerre eredményezheti a munkáltató munkajogi, munkavédelmi és társadalombiztosítási felelősségét is. Ebben a három kárkötelmi jogviszonyban azonban eltérő szabályok vonatkoznak a munkajogi, a munkavédelmi és a társadalombiztosítási felelősségre. Fontos kiemelni, hogy e jogterületek nem egymástól elkülönülten léteznek, hanem kölcsönösen hatnak egymásra, így a munkajogi, a munkavédelmi és a társadalombiztosítási kárfelelősség szabályanyaga közötti összhang feltétlenül szükséges, annak hiánya inkoherenziához, jogértelmezési és jogalkalmazási nehézségekhez vezet.

Jelen cikkben a munkáltató kártérítési felelősségének két szabályrendszerét vizsgálom, a munkajogi és a munkavédelmi kárfelelősséget, melynek során olyan vitára okod adó kérdéseket kívánok bemutatni és azokra megoldási javaslatokat tenni, amelyek a munkajog és a munkavédelmi jog egymásra hatásából keletkeznek.

¹ A munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény.

² A munkavédelemről szóló 1993. évi XCIII. törvény.

³ A kötelező egészségbiztosítás ellátásairól szóló 1997. évi LXXXIII. törvény.

1. MUNKÁLTATÓ FELELŐSSÉGE AZ MT. ALAPJÁN

A munkáltató kártérítési felelőssége, annak ellenére, hogy az 1992-es Mt.-ben szereplő „*vétkességére tekintet nélkül*”⁴ kitétel kikerült az Mt. szövegéből, továbbra is objektív,⁵ így továbbra sem szempont a munkáltató közrehatásának szándékos vagy gondatlan volta a kárfelelősség megállapítása során,⁶ történjék az a munkáltató tevőleges magatartása, vagy akár mulasztása következtében.⁷ A munkáltatói közrehatás vétkessége csak a kártérítés mértéke körében bír relevanciával. E szigorú szabályozással a jogalkotó célja kétségtelenül az, hogy a munkajogviszony természetéből eredő alá-fölérendeltségi viszonyban a gyengébbik fél pozícióját erősítse azzal, hogy megkönnyíti számára az igényérvényesítést. A munkáltatót terhelő objektív felelősség nem volt azonban mindig egységes az 1992-es Mt. ideje alatt volt egy olyan kísérlet, amely a legfeljebb tíz főt foglalkoztató természetes személy munkáltatók kárfelelősségét vétkességi alapokra kívánta helyezni. E szabályt az Alkotmánybíróság 41/2009. számú határozata megsemmisítette, tekintettel arra, hogy a differenciálásnak ésszerű, az egyenlő bánásmód követelményét nem sértő indoka nem volt, a jogalanyiség jellege nem lehetett a megkülönböztetés alapja.⁸

1.1. Felelősségi feltételek

Ha munkavállalót munkaviszonyával összefüggésben kár éri, úgy kárigényét a munkáltatóval szemben munkaügyi bíróság előtt tudja érvényesíteni. A bíróság előtt a munkavállalónak kell bizonyítania, hogy a munkaviszonyával összefüggésben őt kár érte, illetve hogy ez összességében mennyi.⁹ A munkáltató a munkavállaló által bizonyított feltételekkel szemben pedig ellenbizonyíthat, melynek során azt kell bizonyítania, hogy a törvény által biztosított mentesülési feltételek fennállnak.

1.2. Mentesülési feltételek

Ha a munkáltató bizonyítani tudja, hogy az Mt. 166. § (2) bekezdésének a) és b) pontjában foglalt feltételek fennállnak, akkor munkavállaló által bizonyított felelősségi feltételek fennállása ellenére mentesülhet a felelősség alól.

1.2.1. A kárt az ellenőrzési körön kívül eső, előreláthatatlan és elháríthatatlan körülmény okozta

Az 1992-es Mt.-hez képest a hatályos Mt. lényeges változásokat hozott a 166. § (1) bekezdés a) pontjában, a korábbi működési kört a jogalkotó az ellenőrzési körrel váltotta fel, emellett pedig új konjunktív feltételként határozta meg a károkozó körülmény előreláthatatlanságát. Minderre azért volt szükség, mert a korábban használatos „működési kör” kifejezés túlságosan tág kereteket szabott a bírói jogértelmezés számára, így lényegében a jogalkotó általánossá tette a munkáltatói kárfelelősség körében a polgári jogban ismert veszélyes üzemi felelősséget.¹⁰ A jogalkotó célja a módosítással az volt, hogy a munkáltató számára szélesebb lehetőséget biztosítson a mentesülésre, ezért a működési kör helyett bevezetett ellenőrzési körbe már csak olyan körülmények tartoznak, amelyek működésére a munkáltatónak tevékenysége kifejtése során - közvetlen vagy közvetett módon - befolyása van. Az ellenőrzési kör pontos tartalmát ugyan nem ismerjük, de feltehetőleg az eligazodásban továbbra is a Legfelsőbb Bíróság Munkaügyi Kollégiumának 29. számú állásfoglalása lesz segítségünkre.¹¹

Új konjunktív feltételként jelenik meg mentesülés körében a polgári jogból átvett előreláthatósági klauzula. Ezen előreláthatósági klauzula bevezetése az Mt. kárfelelősségi szabályainak körében az egyik legnagyobb és leginkább vitatott újításnak tekinthető. A jogintézmény az új Ptk.-ból került átvételre. A klauzula a polgári jogban is hangsúlyos szerepet kapott a szerződésszegéssel okozott károkért való felelősség körében (Ptk. 6:142. §).¹² A jogirodalom szerint az előreláthatóság jogpolitikai célja, a szerződési kockázat

⁴ A Munka Törvénykönyvéről szóló 1992. évi XXII. törvény.

⁵ SZÜCS PÉTER: *A munka törvénykönyve 1992-2012*, 2012, Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 74.

⁶ BÁRÁNY ANIKÓ: A munkáltató kártérítési felelőssége, in *Cég és jog*, 2001/6. szám, 2.

⁷ LANCZER GABRIELLA: A nem vagyoni kártérítés probléma köre a munkajogi ítélkezési gyakorlatban, in *Magyar Jog*, 1995/6. szám, 340.

⁸ 41/2009. (III.27.) AB határozat.

⁹ SZÜCS: *i. m.* 75.

¹⁰ Uo. 430.

¹¹ Legfelsőbb Bíróság Munkaügyi Kollégiumának 29. számú állásfoglalása.

¹² A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény.

felek közötti kölcsönös, helyes, hatékony és igazságos elosztása.¹³ Ebben a kontextusban elsősorban az előreláthatóság objektív formája az elvárás, vélhetően olyan körülmény előrelátásáról lehet szó, melyre a munkáltatónak semmilyen ráhatása nem lehetett, valamint általában véve (tehát objektíve) senkitől nem elvárható, hogy ennek a körülménynek a felmerülésével előre kalkuláljon, arra felkészüljön, így azt elkerülje vagy elhárítsa. A klauzula ezen esetében tehát nem azt kell vizsgálni, hogy a munkáltató ténylegesen milyen intézkedéseket tett meg, hanem annak van jelentősége, hogy az adott helyzetben lévő munkáltatótól milyen ésszerű intézkedések meghozatala, milyen tájékozódás lett volna elvárható.¹⁴ A bírói gyakorlat egyelőre nem adott támpontot arra, hogy melyek azok az ellenőrzési körön kívül eső körülmények, amelyekkel a munkáltatónak nem kellett számolnia, így azt esetenként kell vizsgálni, hogy a munkáltató elvárható gondossággal és körültekintéssel járt-e el.¹⁵ Az Mt. indokolása alapján az előreláthatóság körét nagyban befolyásolja, hogy a munkavállaló miről tájékoztatja a munkáltatót, ugyanis: „széleskörű tájékoztatásra ösztönzi a feleket a kártérítési felelősség tekintetében érvényesülő előreláthatósági klauzula, mivel adott esetben ez alapozhatja meg a másik fél felelősségét”.¹⁶ Az előreláthatósági szabály lényege a munkajogra vetítve az, hogy a munkáltatónak csupán az adott körben szokásos (előrelátható) károkért áll fenn objektív felelőssége, míg a szokatlan károkat csak akkor kell megtérítenie, ha a munkáltató a kockázatot megismerhette (jellemzően a munkavállaló általi tájékoztatás útján).¹⁷ A munkajog területén azonban e klauzula alkalmazása több kérdést is felvet, melynek megoldása a majdan kialakuló bírói gyakorlattól várható.

Az elháríthatatlanság, mint a mentesülés harmadik konjunktív feltétele azt jelenti, hogy a kár bekövetkezéséhez vezető károkozó körülmény a tudomány és technika adott szintjén objektíve nem megakadályozható, vagy a káresemény bekövetkezésének elkerülésére azért nincs lehetőség, mert az esemény hirtelensége miatt az ehhez szükséges idő - a fennálló technika ellenére - nem áll rendelkezésre. Ennek pontos megállapításához nem a munkáltatónál megvalósuló technikai fejlettségi szintet kell vizsgálni, hanem a lehető legmagasabb elérhető szintet¹⁸ és ezt nem csak a károkozás időpontjában kell figyelembe venni, hanem már az azt megelőző időszakra vonatkozóan is.¹⁹

A 166. § (2) bekezdés a) pontja szerinti mentesüléshez tehát három konjunktív feltétel érvényesülése szükséges, melyek közül ha az egyik nem teljesül, akkor a másik kettő irreleváns, tehát a munkáltató ellenőrzési körébe eső károkozó körülmény esetében még annak előreláthatatlansága és elháríthatatlansága ellenére is fennáll a munkáltató felelőssége.²⁰

1.2.2. A károsult kizárólagos és elháríthatatlan magatartása

A munkáltató kártérítési felelősség alóli mentesülésének másik kategóriája az Mt. 166. § (2) bekezdésének b) pontjában kerül szabályozásra. Ez a szabályozás az 1992-es Mt.-ből változatlanul került át az Mt.-be, melynek két lényegi momentuma a „károsult kizárólagos magatartása” és az „elháríthatatlanság”, melyek konjunktív feltételekként érvényesülnek, tehát amennyiben egyik feltétel is hiányzik, a mentesülés nem lehetséges.

E törvényi fordulat értelmezéséhez a Legfelsőbb Bíróság Munkaügyi Kollégiumának 29. számú állásfoglalásának c) pontja ad támpontot, amely a „kizárólagosságot” és az „elháríthatatlanságot” szűken és szigorúan értelmezi. E szabályok alapján a munkáltatónak csak szűk körben van lehetősége a felelősség alól teljes egészében mentesülni, általában csak részleges mentesülést (kármegosztást) eredményez a „munkavállaló vétkes közrehatása” jogcímén.

¹³ CSÖNDES MÓNKA: A szerződésszegési jog előreláthatósági korlátjának joggazdasági modellje és annak jogi kritikája, in *Állam- és Jogtudomány*, LV. évfolyam, 2014/1. szám, 4.

¹⁴ KOZMA ANNA ET AL. (szerk.): *A munka törvénykönyvének magyarázata*, 2014, HVG-ORAC Lap és Könyvkiadó Kft., Budapest, 296.

¹⁵ CSÉFFÁN JÓZSEF: *A munka törvénykönyve és magyarázata*, 2012, Szegedi Rendezvényszervező Kft., Szeged, 442.

¹⁶ HAJDÚ JÓZSEF – KUN ATTILA: *Munkajog*, 2014, Szegedi Tudományi Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara és a Patrocínium Kft., Budapest, 243.

¹⁷ KUN ATTILA: *Gazdasági racionalitás és munkajog. Az előreláthatósági klauzula esettanulmánya az új munka törvénykönyve tükrében*, 2013, Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica, Tomus XXXI, 405.

¹⁸ PETROVICS ZOLTÁN: *Munkajog*, 2006, Zsigmond Király Főiskola és a L'Harmattan Kiadó közös kiadványa, 171.

¹⁹ BANKÓ ZOLTÁN ET AL.: *Kommentár a munka törvénykönyvéhez*, 2012, Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 434.

²⁰ FERENCZ JÁCINT ET AL.: *Munkajogi alapismeretek*, 2013, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 155.

2. A MUNKÁLTATÓ MUNKAVÉDELMI FELELŐSSÉGE

A munkához és biztonságos munkavégzéshez (munkavédelemhez) való jogok, mint munkavállalói alapjogok több helyen és szinten is szabályozásra kerülnek a belső jogforrási hierarchiában, s míg a munkavállaló oldalán alapvető emberi jogként jelentkeznek, addig a munkáltató számára szigorú kötelezettséget jelentenek, melyért teljes helytállási felelősséggel tartozik objektív felelősség alapján.²¹ A jogalkotó az Mvt. megalkotásával törvényi szinten, konkrétan nevesítve is megfogalmazta az állam, a munkáltató és a munkavállaló mindazon feladatainak, jogainak és kötelezettségeinek összességét, mellyel a biztonságos és egészséget nem veszélyeztető munkavégzés megvalósítható.

A törvény célkitűzéseit már a preambulum rögzíti: a munkabalesetek és foglalkozási megbetegedések elkerülése érdekében az egészséget nem veszélyeztető és biztonságos munkavégzés személyi, tárgyi, és szervezeti feltételeinek megteremtése, a szervezeten munkát végzők egészségének és munkavégző képességének megóvása, valamint a munkakörnyezet humanizálása.²² A jogalkotó ezen elvek, jogok és kötelezettségek összefoglalásával mintegy keretet kíván adni az állam, a munkáltatók és a munkavállalók számára azzal, hogy megteremtse számukra a biztonságos munkavégzés megvalósításához szükséges jogi alapokat és ellenőrzési mechanizmust.²³

2.1. A munkavállaló feladatai

Ebben a háromszögben a munkavállaló számára a törvény nem ír elő sok kötelezettséget, mindössze annyit, hogy „a munkavállaló csak a biztonságos munkavégzésre alkalmas állapotban, a munkavédelemre vonatkozó szabályok, utasítások megtartásával, a munkavédelmi oktatásnak megfelelően végezhet munkát. A munkavállaló köteles munkatársaival együttműködni, és munkáját úgy végezni, hogy ez saját vagy más egészségét és testi épségét ne veszélyeztesse”, valamint tevékenységével a munkáltatói tevékenységét ne akadályozza.²⁴

2.2. Állam feladatai

Ehhez képest az állam némileg több feladatért felelős, így a munkavédelem központi irányításáért, ágazati és hatósági tevékenység ellátásáért, munkavédelem megszervezéséért, ennek keretében az irányadó jogi környezet megteremtéséért, munkavédelmi szabályzat kiadásáért, munkavédelmi helyzet folyamatos elemzéséért és ellenőrzéséért.²⁵

E feladatok ellátására a jogalkotó az Mvt. 17. § (1) bekezdése alapján az állami szféra köréből a foglalkoztatáspolitikáért, illetve a bányászati ügyekért felelős minisztert és a munkavédelmi hatóságot jelölte ki. A Kormány 323/2011 (XII.28.) Korm. rendeletével²⁶ a munkavédelemmel és a munkaügyi hatósági tevékenységgel kapcsolatos közigazgatási feladatok ellátására központi hivatalként a Nemzeti Munkaügyi Hivatal (NMH) Munkavédelmi és Munkaügyi Igazgatóságát, továbbá a fővárosi és megyei kormányhivatalok szakigazgatási szervét, a Foglalkoztatási Főosztály Munkavédelmi és Munkaügyi Ellenőrzési Osztályát jelölte ki, munkahigiénés és foglalkozás-egészségügyi szervként pedig a Munkavédelmi és Munkaügyi Igazgatóságot határozta meg.²⁷

2.3. Munkáltató feladatai

A munkavédelmi feladatok ténylegesen pedig a munkáltatóra hárulnak. Ide tartozik gyakorlatilag minden, a munka megszervezésével, a munka végzésével kapcsolatos munkavédelmi előírások megvalósítása, így többek között az egységes megelőzési stratégia kialakítása, munkavállalók utasítása, képzése és kiiktatása a munkavédelmi szabályokról, a kialakított munkafeltételek, munkaeszközök és munkakörülmények folyamatos ellenőrzése, szükség szerinti pótlása, kijavítása, karbantartása, valamint a védőeszközök biztosítása.²⁸

²¹ HANZMANN JÓZSEFNÉ: *Munkaügyi, munkavédelmi, munkaerőpiaci, társadalombiztosítási ellenőrzés a munkáltatónál*, 2008, CompLex Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 149.

²² A munkavédelemről szóló 1993. évi XCIII. törvény (továbbiakban: Mvt) preambulum.

²³ NEMESKEY KÁROLY: *A munkavédelem irányítása az Európai Unióban és Magyarországon*, 2004, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft, Budapest, 108.

²⁴ Mvt. 60. §.

²⁵ CSÁK ILDIKÓ: Munkavédelem az Európai Unióban, in *Munkaadó Lapja* 2004/5. szám, 41.

²⁶ 323/2011 (XII.28.) Korm. rendelet.

²⁷ HAJDÚ – KUN: *i. m.* 377.

²⁸ KÖRMENDI TIBOR: *Munkavédelmi ismeretek*, 2001, Landorhegy Alapítvány Nonprofit Szolgáltató Központ, Zalaegerszeg, 15-31.

Az Mvt. 21. § (3) bekezdése alapján „a munkavédelmi üzembe helyezés feltétele a munkavédelmi szempontú előzetes vizsgálat. E vizsgálat célja annak megállapítása, hogy a létesítmény, a munkahely, a munkaeszköz, a technológia megfelel az egészséget nem veszélyeztető és biztonságos munkavégzéshez szükséges tárgyi, személyi, szervezési, munkakörnyezeti feltételeknek”, ugyanezen szakasz (4) bekezdése szerint pedig „az előzetes vizsgálat során különösen vizsgálni kell, hogy rendelkezésre állnak-e a létesítést végzők (tervező, kivitelező) nyilatkozatai, a munkavédelmi követelmények kielégítését bizonyító mérési eredmények, a munkaeszközre vonatkozó megfelelőségi nyilatkozatok, tanúsítványok, a szükséges hatósági engedélyek, az üzemeltetéshez szükséges utasítások”. E rendelkezéseken túlmenően ágazati szabályok további kötelezettségeket írhatnak elő.

A fentiek mellett az Mvt. 64. §-a nyilvántartási kötelezett ró a munkáltatóra a munkabalesetek nyilvántartásával kapcsolatban, amely elősegíti a káresemények hatékonyabb megelőzését.²⁹ A munkáltató feladata továbbá, hogy megfelelő intézkedéseket tegyen az esetleges balesetek, tűz, vagy egyéb azonnali veszély esetére, valamint gondoskodnia kell az elsősegélynyújtásról is.³⁰ Az egészségvédelem és biztonság szempontjából a munkáltató tartozik felelősséggel azért is, hogy munkavállalója kizárólag olyan munkát végezzen, ami képzettségének, szakmai gyakorlatának és egészségi állapotának is megfelel.³¹ Ezen előírások alapján ráadásul nemcsak a munkavállalói egészségéért és biztonságáért felelős, hanem a munkavégzés hatókörében tartózkodókért is.³² Összességében a 89/391/EGK keretirányelv³³ alapján kialakított munkavédelmi szabályozás alapján a munkáltató felelősséggel tartozik mindazon kötelezettsége teljesítéséért, amelyet a fenti jogszabályok az érdekkörébe sorolnak.³⁴ Ezek a munkabiztonsági követelmények törvényi minimumokként értékelhetők, melyeknél kevesebbet a munkáltató nem vállalhat.³⁵

A munkáltatónak egyik leglényegesebb kötelezettsége az, hogy folyamatosan kockázatértékelést kell végeznie, amelynek ki kell terjednie minden biztonságot és egészséget veszélyeztető kockázatra, így a munkaeszközökre, anyagokra, munkavállalókat ért terhelésre, munkahelyek kialakítására, stb., és ezt folyamatosan, visszakövethetően dokumentálnia is kell sőt, e dokumentációt öt évig meg is kell őriznie.³⁶ E kötelezettség alapján a munkáltatónak első lépésként azonosítania kell a felmerülő veszélyeket, a szervezet tevékenységeiből eredő összes potenciális veszélyforrást, helyzetet, magatartást vagy ezek lehetséges kombinációját, melyek emberi sérüléshez, egészségkárosodáshoz, vagy halálhoz vezetnek. Minden szervezet számára elsődleges feladat, hogy ezeket a veszélyforrásokat megszüntesse, csökkentse, minimalizálja, pontosan meg tudja határozni. A kockázatértékelési folyamat második lépése, hogy az összegyűjtött kockázati tényezőket bekövetkezésük valószínűsége és következményeinek súlya alapján mennyiségileg és minőségileg osztályozni, rangsorolni kell és meg kell határozni a kockázati prioritásokat. E tevékenység munkaegészségügyi szaktevékenységnek minősül, így ezt kizárólag ilyen tevékenység folytatására jogosult és felhatalmazott személyek végezhetik.³⁷ Harmadik lépésként szükséges készíteni egy tervet, amely kockázatok kezelésével, megoldásával, kontrollálásával foglalkozik, majd negyedik lépésben törekedni kell e tervet átültetésére a gyakorlatban is. Végül ötödik lépésként a kockázatkezeléssel kapcsolatos intézkedéseket, programokat folyamatosan nyomon kell követni, vizsgálni kell, hogy teljesítik-e az elvárt eredményeket, valamint hogy képesek-e folyamatosan elhárítani a kockázatokat.³⁸

A feltárt kockázatokat és a megelőzés módjait a munkáltatónak kötelessége megismertetni a munkavállalókkal is, az ő felelőssége az, hogy munkavállalói megfelelően tájékoztatva, oktatta legyenek a

²⁹ GALLÓ SÁNDOR: *A munkabalesetek nyilvántartása, kivizsgálása*, 1998, Agrocent Kiadó, Budapest, 12.

³⁰ PÁVA HANNA - GÁDOR JÁNOS: *Munkavédelem az Európai Unióban*, 2004, Magyar Köztársaság Külügyminisztériuma, Budapest, 9.

³¹ Uo. 8.

³² BÁNOCZKI KLÁRA – CSATÁRI MIHÁLYNÉ – KARDOS ÁGNES: *Munkavédelmi és munkaügyi ellenőrzés az építőiparban*, 2009, CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 14.

³³ A Tanács 89/391 EGK irányelve - intézkedések a munkavállalók munkahelyi biztonságának és egészségvédelmének javítására.

³⁴ PÁVA – GÁDOR: *i. m.* 8.

³⁵ HANZMANN: *i. m.* 153.

³⁶ NEMESKEY: *i. m.* 126.

³⁷ Uo. 126.

³⁸ CSEH KÁROLY – FELSZEGHI SÁRA – KAPÁS ZSOLT: *Munkavédelem, a korszerű munkavédelem alapjai*, 2013, Az Egészségesebb Munkahelyekért Egyesület, 66-78.

veszélyek elkerülése érdekében.³⁹ A korábban már hivatkozott MK. 29-es számú állásfoglalás is kimondja, hogy mivel a munkavállalónak a munkáját adott körülmények között kell végeznie, így az ezzel összefüggő baleseti vészhelyzettel a munkáltatónak kell számolnia.⁴⁰ A munkajog dogmatikai alapelve is eleve abból indul ki, hogy a munkavégzésnek önmagában is van egy fajta kockázata, veszélye, melyet a munkaviszony alá-fölrendeltségi viszonyából adódóan az erősebb pozícióban lévő munkáltatónak kell viselnie.⁴¹ A kockázatelemzés szerves részét képezi azon kockázatok felmérése is, amelyet a munkavállalók jelentenek önmagukra nézve azzal, hogy a munkavédelmi szabályszegéseikkel növelik a munkabaleset bekövetkezésének lehetőségét. E vizsgálat eredményeképp például indokolt lehet, hogy a munkáltató ellenőrző tevékenysége nagyobb hangsúlyt kapjon, akár a teljes munkafolyamatra is kiterjedően.⁴² A munkáltatónak a kockázattértékelést első alkalommal legkésőbb a tevékenysége megkezdését követő egy éven belül el kell végeznie, majd minden indokolt esetben (pl.: kockázatok lényeges változása, új technológia, vagy veszélyes anyag, új szerszám bevezetése esetén) újra meg kell ismételnie, illetve az elemzést évente felül kell vizsgálnia.⁴³ Ez különösen akkor bír relevanciával, ha a munkavédelmi intézkedések ellenére munkabaleset éri a munkavállalót, hiszen ebben az esetben maga a baleset az ékes bizonyítéka annak, hogy a munkáltató nem tett meg mindent, amit az Mvt. feladatkörébe rendel, hiszen ebben az esetben a káresemény - elméletileg - nem következhetett volna be.⁴⁴

2.4. A felelősség feltételei

Az Mvt. 82. § (1) bekezdése alapján „a munkavédelmi hatóság munkavédelmi bírságot alkalmaz az egészséget nem veszélyeztető és biztonságos munkavégzésre vonatkozó követelmények teljesítését elmulasztó, és ezzel a munkavállaló életét, testi épségét vagy egészségét súlyosan veszélyeztető munkáltatóval [...] szemben.” Az Mvt. e szabályával a munkáltatóra szigorú objektív felelősséget telepít, amely a munkáltató vétkességére, mulasztására való tekintet nélkül fennáll a törvényi rendelkezésben megjelölt két konjunktív feltétel teljesülése esetén:

2.4.1. Munkavédelmi előírások megszegése

Az Mvt. és ágazatai szabályai teljes körűen és részletekbe menően szabályozzák a munkáltató feladatait és kötelezettségeit a biztonságos és egészséget nem veszélyeztető munkavégzés biztosítása körében. Ezen követelmények be nem tartása esetén a munkáltató felelősségének megállapításához szükséges egyik feltétel már a kötelezettségszegés időpontjában megvalósul.

Az Mvt. 81. § (1) bekezdése alapján „a munkavédelemre vonatkozó szabályok megtartásának elősegítését, valamint ellenőrzését a munkavédelmi hatóság látja el”, az állam e feladat ellátása érdekében biztosítja a munkavédelmi ellenőrzésre specializálódott hatóságok működését. A hatóság nem csak ellenőrző tevékenységet lát el, hanem a munkáltató kérésére tanácsot is köteles adni a törvény által előírt kötelezettségeinek teljesítése érdekében.⁴⁵ A munkavédelmi hatóságok bejelentésre, kérelemre, vagy hivatalból is tarthatnak ellenőrzést a munkáltatónál és folytathatnak eljárást, azonban a munkavédelmi szabályok be nem tartásának ténye munkabaleset esetén sosem kérdéses, hiszen a munkabaleset fogalmi eleve a munkavégzéssel összefüggő egészségkárosodás, így a munkavédelmi előírások megsértésének vélelme fennáll. A kialakult bírói gyakorlat a munkáltató Mvt.-ben foglalt kötelezettségszegését rendkívül tágan értelmezi, gyakorlatilag a bíróság minden baleseti okot a munkáltató terhére állapít meg, ezzel egyenes utat nyitva a marasztaláshoz, így a munkavédelmi felelősség megállapítása és a munkaügyi bírság kiszabása szinte kivétel nélkül a munkabaleset következménye lett.⁴⁶

³⁹ MOLNÁR JENŐ: *Adatstruktúrák és monitorozási módszerek fejlesztése és közelítése az EU gyakorlatához, a munkavédelem helyzete Magyarországon, felmérés, értékelés, összehasonlítás*, 2002, Munkavédelmi Kutatási Közalapítvány, Budapest, 19.

⁴⁰ BANKÓ ET AL.: *i. m.* 432.

⁴¹ KUN: *i. m.* 407.

⁴² HANZMANN: *i. m.* 212.

⁴³ NEMESKEY: *i. m.* 126.

⁴⁴ KUN-SZABÓ TIBOR: *Munkavédelem*, 1997, Veszprémi Egyetemi Kiadó, Veszprém, 14.

⁴⁵ HANZMANN: *i. m.* 153.

⁴⁶ SIPKA PÉTER MÁTÉ: *A megváltozott munkáltatói felelősség kollíziója a munkavédelem és társadalombiztosítás szabályaival Magyarországon*, 2014, Debrecen, 102.,

elérhető: http://jog.unideb.hu/documents/doktori_nyilvanosvita/sipkapeter-ertekezes.pdf, (2016.09.21.).

2.4.2. Veszélyeztetés

A felelősség megállapításának másik konjunktív eleme, hogy a kötelezettségszegés következtében a munkavállaló életét, testi épségét vagy egészségét veszélyeztető helyzet alakuljon ki. A felelősség megállapításához még a sérelem bekövetkezése sem szükséges, elegendő annak pusztja veszélye. Mivel az Mvt. kimondja, hogy a munkáltatónak minden lehetséges veszélyforrásra fel kell készülnie, így a felelősségre vonást már az absztrakt veszély fennállása is megalapozhatja.

A veszélyhelyzet megvalósulásával a felelősségre vonás feltételei fennállnak, így az Mvt. szabályainak megfelelően a felelősségre vonáshoz szükséges közigazgatási eljárás kezdetét veheti. Ebben az eljárásban nincs jelentősége a hatóság mérlegelésének, a károsult közrehatásának, a munkáltató tudatállapotának, esetleg szociális helyzetének. Amennyiben a két konjunktív feltétel megvalósulása az eljárásban megállapításra kerül, úgy a szankció „automatikus”, a felsorolt körülményeknek csupán a kiszabott munkavédelmi bírság mértékének megállapításánál lehet jelentősége. Fontos hangsúlyozni, hogy a munkavédelmi felelősség esetében kimentésnek helye nincsen, a veszélyhelyzet bekövetkezésének oka, a munkáltató ráhatása, esetleges közrehatása teljességgel irreleváns. A kockázatértékelési kötelezettség alapján minden veszélyhelyzetet a munkáltató érdekkörébe tartozó körülményként értékelnek.

2.5. Az Mvt. szankciórendszere - a munkavédelmi bírság

Az Mvt. 81. § (5) bekezdése szerint „a munkavédelmi hatóság jogosult az ellenőrzése során feltárt hiányosságok megszüntetése érdekében e törvényben és külön jogszabályban meghatározott intézkedés és felelősségre vonás alkalmazására”. Ezek közül az Mvt. a munkavédelmi bírságot nevesíti, melynek kiszabható keretösszegeit is meghatározza, így a bírság összege - a munkavédelmi felügyelő javaslatától függően - 50.000 Ft-tól 10.000.000 Ft-ig terjedhet.⁴⁷ Az összeg megállapításánál a hatóság többek között figyelembe veszi a veszélyeztetettek számát, a veszélyeztetés mértékét, annak lehetséges következményeit, bekövetkezett sérülés vagy károkozás mértékét és a megszegett jogszabályi előírások számát is.⁴⁸

Az Mvt.-hez fűzött miniszteri indokolás külön kiemeli, hogy e bírságszankció a munkavédelmi törvény szemléletéhez és célkitűzéséhez tökéletesen igazodik, hiszen a jogalkotói álláspont az, hogy joggal várható el a munkáltatótól, hogy ha embereket foglalkoztat, akkor megfelelően gondoskodik a foglalkoztatottak testi épségének és egészségének védelméről is. E feltevésből kiindulva hozta létre a jogalkotó munkavédelmi bírság intézményét, amely egy olyan „objektív alapú államigazgatási szankció, amelynek jellemzője, hogy vétkességtől függetlenül a szabálysértés miatt alkalmazható bírságot lényegesen meghaladó összegben és nem természetes személlyel, hanem a munkáltatóval szemben alkalmazható”.⁴⁹

A munkáltató és a munkavédelmi hatóság e kapcsolata első sorban közjogi jellegű, hiszen a hatóság a munkavédelemhez kapcsolódó ösztársadalmi érdek érvényesítése céljából kényszeríti ki az Mvt. által meghatározott kógens normák betartását.⁵⁰ A munkavédelmi hatóság által a munkáltató kötelezettségszegése nyomán szankcióként kiszabott bírság tehát nem tekinthető kártérítésnek, nem az egyéni sérelem kompenzációjára kerül sor, a munkáltató azt nem az esetleges károsultnak, hanem az államnak köteles megfizetni, a szankció célja pedig - szemben a kártérítéssel - nem a reparáció, hanem sokkal inkább a represszió és a prevenció.

3. AZ MT. ÉS AZ MVT. FELELŐSSÉGI SZABÁLYAINAK ÖSSZEVETÉSE

A munkáltató munkajogi és a munkavédelmi felelősségének bemutatását követően e fejezetben szeretném összegezve bemutatni az Mt. és Mvt. közös elemeit és lényegi különbségeit, valamint szeretnék rámutatni olyan kérdésekre, amelyek a szabályok alkalmazhatósága kapcsán felmerülhetnek. Leginkább azon vitára okod adó kérdéseket próbálom bemutatni, amelyek e két jogterület, a munkajog és a munkavédelmi jog egymásra hatásából keletkeztek.

Kétségtelen, hogy e két jogterület összevetése, együttes értékelése merész elgondolás, hiszen alapvetően a magánjogi jellegű munkajog és a közjogi jellegű munkavédelmi jog különböző élethelyzetekre, körülményekre, célkitűzésekre kíván megoldást nyújtani. A két terület azonban nem is függetleníthető egymástól, az együttértelmezés érdekében pedig fontosnak tartom kiemelni az alapvető eltérési pontokat.

⁴⁷ Mvt. 82. § (1) bekezdés.

⁴⁸ Mvt. 82. § (5) bekezdés.

⁴⁹ Mvt. indokolás.

⁵⁰ NIGRINYI ELEMÉR: *Felelősség az üzemi balesetért és foglalkozási betegségért*, 1977, Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 34.

3.1. Közös elemek

A különbözőségek mellett azonban a két szabályozásnak közös eleme, hogy mindkettő szabályanyag a munkavállaló életének, testi épségének és egészségének védelmét szolgálja, ezt azonban sok ponton eltérő feltételrendszer útján kívánják biztosítani.

Létezik azonban ezeknek a szabályoknak közös halmaza is, abban az esetben, ha a munkavédelmi előírások be nem tartásának eredményeképp a munkáltató a munkavállaló életét, testi épségét vagy egészségét nem csupán veszélyezteti, hanem már sérti is (munkabaleset), ezzel pedig kárt okoz neki. Ebben az esetben a munkavédelmi szabályok be nem tartásával okozott munkabaleset egyszerre alapozhatja meg a munkáltató munkavédelmi és munkajogi felelősségét.

Megállapítható tehát, hogy egy munkabaleset kapcsán, egyazon történeti tényállás mellett több szálon is eljárás indulhat a munkáltatóval szemben, így ugyanazon esemény miatt lehetőség van az Mt. alapján kártérítési pert indítani és ezzel párhuzamosan pedig az Mvt. szabályai szerint egy közigazgatási eljárás is indulhat a munkáltatóval szemben.

3.2. Lényegi különbségeik

A két törvény tehát a közös célt, a munkavállaló védelmét végső soron két különböző módon hivatott biztosítani. Míg az Mt. az egyéni jogsérelem reparációját célozza, addig az Mvt. a munkavállalókat, mint kollektívát védi az egészséget nem veszélyeztető és biztonságos munkavégzéshez való alkotmányos joguk érvényesülésében.⁵¹ Emellett a munkajogi és a munkavédelmi szabályozás között több lényeges eltérés is mutatkozik, melyeket az alábbiakban részletesebben is kifejtünk.

3.2.1. Az eljárás

Lényeges különbség a munkajogi és a munkavédelmi felelősség között az, hogy munkabaleset esetén ki és milyen eljárási rend szerint jár el. Az Mt. szabályai szerint a felelősség és a megítélt kártérítés összegének megállapítása, valamint a kártérítés megfizetésére való kötelezés az illetékes közigazgatási és munkaügyi bíróság hatásköre, aki ezt a feladatát a Pp. szabályai szerint peres eljárás keretében látja el. Ezzel szemben az Mvt. rendelkezései alapján a munkabalesetből kifolyólag a munkavédelmi hatóság folytat le eljárást a munkáltatónál egy közigazgatási eljárás keretében a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló 2004. évi CXL. törvény (továbbiakban: Ket.) szabályai alapján.⁵²

3.2.2. A felelősség fennállására vonatkozó feltételek

Szintén alapvető különbségként jelenik meg a felelősség alapjául szolgáló feltételek rendszerében, hiszen az Mt. és az Mvt. teljes más feltételeket sorakoztat fel, melyek megvalósulása elengedhetetlen a munkáltató felelősségének megállapításához. Az Mt. szerint a munkáltató kártérítésre való kötelezésének feltétele, hogy a munkavállalót munkaviszonyával összefüggésben kár érje. Ezzel szemben az Mvt. a munkavédelmi bírság kiszabásához nem követeli meg sem a munkaviszony fennállását, sem pedig a kár tényleges bekövetkeztét, ugyanis az Mvt. 82. § (1) bekezdése szerint a bírság alkalmazásához elegendő, ha a munkáltató a munkavédelmi követelmények betartását elmulasztja, ezzel pedig a munkavállaló életét, testi épségét vagy egészségét veszélyezteti.

3.2.3. A mentesülés lehetősége

Az egyik leglényegesebb különbség a két felelősségi típus között az, hogy a felelősségi feltételek megvalósulása esetén van-e helye kimentésnek, vagyis mentesülhet-e a munkáltató a felelősség alól. A munkajog lehetőséget biztosít a munkáltató számára a mentesülésre, bár kétségtelen, hogy erre reális esély rendkívül kevés esetben van. A munkavédelmi felelősség körében azonban kimentésre egyáltalán nincs mód.

Ebből következik, hogy míg a munkajogban a teljes és részleges mentesülés szabályainak figyelembevételével egyes körülmények fennállása esetén a munkáltató felelősségének mértéke csökkenthető, vagy akár teljes mentesülés is lehetséges, addig a munkavédelem rendelkezései szerint a felelősségi feltételek megvalósulásán túli egyéb körülmények (pl.: szabályszegés oka, munkáltató tudatállapota, stb.) mind irrelevánsak, azok a munkáltatót semmilyen körülmények között nem mentesíthetik a felelősség alól.

Álláspontom szerint felvethető a kérdés, hogy mennyiben helyes az a munkavédelmi szabályozás, amely alapján a munkáltató gyakorlatilag minden kockázatért felel, mentesülésre pedig nincs lehetősége.

⁵¹ SIPKA: *i. m.* 110.

⁵² A közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló 2004. évi CXL. törvény.

Álláspontom szerint léteznek olyan esetek, amelyek nyomán érdemes elgondolkozni azon, hogy a bírság körében a korlátlan enyhítés vagy mellőzés lehetősége nem lenne-e kívánatosabb a jelenlegi megoldásnál. Nézzünk egy egyszerű példát: a munkáltató felelőssége fennáll abban az esetben, ha a munkáltató által biztosított munkaeszköz rejtett hibája miatt kerül veszélybe a munkavállaló élete, testi épsége vagy egészsége. Ebben az esetben tehát harmadik személy mulasztása, hibás teljesítése miatt felelni fog a munkáltató annak ellenére, hogy a számára előírt ellenőrzési kötelezettséget megtartotta, tehát ténylegesen nem is volt befolyása a felelősséget megalapozó körülményre. Emellett előfordulhat olyan eset is, ahol a munkavállaló kifejezetten megszegi a munkáltató által előírt munkavédelmi előírásokat és így következik be a baleset. A munkáltató munkavédelmi felelőssége ez esetben is fennáll, holott adott esetben a munkavállalót sem védheti meg önmagától. A munkavállalót munkavédelmi szabályszegése miatt az új szabályozás értelmében a munkavédelmi hatóság az Mvt. 82/D. § (1) bekezdésében foglalt előírások alapján bírsággal sújthatja, így ebben az esetben nem kizárt, hogy egy azon magatartás (a munkavállaló szabályszegése) egyidejűleg megalapozza a munkavállaló és munkáltató felelősségét is. E szabályozás azonban úgy vélem nem tekinthető a munkáltató felelősségét csökkentő tényezőnek, hiszen a munkáltató felelőssége a munkavállaló bírságolása ellenére továbbra is megállapításra kerül. Álláspontom szerint e szabályozás súlyosan méltánytalan a munkáltatóval szemben, mivel a Hatóság számára a bírság összege csupán a törvényi minimum és maximum között lehet mérlegelés tárgya. Véleményem szerint az ilyen speciális esetekre tekintettel lehetőséget kellene biztosítani a Munkavédelmi Hatóság számára, hogy a szabálysértési joghoz hasonlóan a bírság összegét menthető körülmények fennállása esetén akár korlátlanul enyhíthesse, vagy annak kiszabását mellőzze.

Mivel tehát az Mt. bizonyos körülmények fennállása esetén lehetőséget biztosít a munkáltató számára a felelősség alóli mentesülésre, azonban az Mvt. keretein belül kimentésre nincs lehetőség, így az előző példához hasonló esetekben az is előfordulhat, hogy a munkavédelmi hatóság megállapítja egy adott munkabalesettel összefüggésben a munkáltató felelősségét, miközben a hatósági eljárással párhuzamosan folyó munkaügyi perben a munkáltató teljesen egészében vagy részben mentesül a kártérítési felelősség alól.

3.2.4. A szankció

Nem elhanyagolható különbség a két jogszabály között az alkalmazott szankció jellegében való eltérés. Míg az Mt. alapján a bíróság az okozott károk helyreállítása érdekében a munkáltatót szankcióként a munkáltató javára teljesítendő kártérítés megfizetésére kötelezheti, addig az Mvt. szabályai alapján, ha a munkavédelmi hatóság megállapítja a munkavédelmi előírások megszegését, akkor a munkáltatót az államnak teljesítendő munkavédelmi bírság megfizetésére kötelezi.

Az alkalmazandó joghátrányok tehát eltérő jogpolitikai célokat szolgálnak, míg a kártérítés célja elsődlegesen a reparáció, illetve kisebb részben a prevenció, addig a munkavédelmi bírság az általános prevenció cél mellett erős represszív célkitűzést is magában hordoz.

3.3. A munkajogi előreláthatósági klauzula értelmezése a munkavédelmi szabályok tükrében

Az előreláthatósági klauzula a munkáltatói felelősség körében három esetben kerül alkalmazásra az Mt.-ben. Ezen alkalmazási területek között azon esetekben érdekes a munkajogi és munkavédelmi szabályok együttértelmezése, ahol a károkozó körülmény előreláthatóságát kell vizsgálni. Ez az okozatosság körében, valamint a mentesülés körében merül fel.

3.3.1. Előreláthatatlanság vs. kockázatértékelés

Az Mt. 51. § (4) bekezdésében keretjelleggel szabályozza, hogy „a munkáltató biztosítja az egészséget nem veszélyeztető és biztonságos munkavégzés követelményeit”, azonban nem határozza meg azt, hogy ez alatt milyen konkrét magatartás várandó el a munkáltatótól. Ezt a keretszabályozást az Mvt. szabályai töltik fel tartalommal, hiszen az részletesen szabályozza, hogy a munkáltató mi mindent köteles megtenni az egészséges és biztonságos munkakörülmények biztosításának érdekében. E kötelezettségek között szerepel a kockázatértékelési kötelezettség is, mely a munkavégzés körülményeinek, a munkakörnyezet kialakításának olyan elemző módon történő áttekintése, amelynek keretében a munkáltató sorra veszi azokat lehetőségeket, amelyek a munkavégzéssel összefüggésben valamilyen formában a munkavállalók egészségét és biztonságát veszélyeztethetik, sérülést vagy egészségkárosodást okozhatnak.⁵³ Ez alapján tehát a munkáltató köteles minden lehetséges, a munkavállalókat veszélyeztető kockázatot előre felmérni, azokat legalább fogalmi síkon számba venni, a lehetőségekhez mérten pedig törekednie kell arra, hogy a veszélyekre előre felkészüljön, ha

⁵³ CSATÁRI MIHÁLYNÉ – KRIZSÁN ZSUZSANNA: *Munkavédelmi és munkaügyi ellenőrzés a kereskedelemben*, 2010, CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 80.

tudja, azokat elkerülje. A munkavédelmi előírások alapján lényegében a munkáltatónak valamennyi a munkaviszonnal összefüggő kockázatot fel kell tárnia, a fel nem tárt kockázatokkal összefüggő veszélyhelyzetek pedig munkavédelmi szabályszegést eredményeznek. E kötelezettség azt is jelenti, hogy a munkáltató anyagi és szervezeti erőforrásait is igénybe véve, jóval többet köteles tenni a kármegelőzés érdekében, mint ahogyan azt az általános polgári jogi mérce, az általában elvárhatóság megkövetelne.⁵⁴

A polgári jogból átvett és a mentesülés körében alkalmazandó előreláthatóság jogintézményének az lenne a lényege, hogy a munkáltató felelőssége kizárólag azokra kockázatokkal összefüggésben bekövetkezett károokra terjedjen ki, amelyekkel ésszerűen eljárva, a kellő gondosságot tanúsítva számolnia kellett volna.⁵⁵ Ha azonban a munkáltató a munkavégzést megelőzően elvégezte a törvény által előírt megfelelő kockázatelemzést, akkor fogalmilag kizárt, hogy ebben a körben olyan baleset történjen, amelyre előre nem számított, vagy legalább fogalmi síkon minimális kockázatként ne számolt volna. Ha pedig elismerjük, hogy a kockázatelemzést követően a munkáltatónak minden lehetségesen felmerülő veszélyforrásra, vagy kockázatra gondolnia kellett, akkor a kimentés az Mt. szabályai szerint fogalmilag lehetetlen. Felmerül tehát a kérdés, hogy milyen módon egyeztethető össze az Mt. előreláthatósági klauzulája az Mvt. alapján fennálló kockázattértékelési kötelezettséggel? Ha a munkajogi kárigényt e szabályok megsértéséből adódó sérelem keletkezteti, hogyan lesz képes a jogalkalmazó ezt az ellentmondást feloldani?

Ezen a ponton kerül tehát feloldhatatlan ellentétbe a munkajog és a munkavédelem, hiszen ha az Mvt. által elvárt kockázattértékelés során a munkáltatónak minden lehetséges veszélyforrással számolnia kell, akkor melyek azok a károkozó körülmények, amelyek ebbe a körbe nem tartoznak bele, azonban az Mt. alapján előreláthatatlannak minősülnek? A munkavédelmi törvény előírásainak betartása mellett mennyiben lehetséges a munkáltatónak arra hivatkoznia, hogy a károkozó körülményt nem láthatta előre? Általánosan elfogadott az az álláspont, mely szerint önmagában abból, hogy a munkavállaló életében általában és statisztikailag számos potenciális veszélyforrás jelentkezik, nem lehet arra következtetni, hogy ezekkel a munkáltatónak eleve számolnia kell.⁵⁶ Ebből azonban a contrario nem következik az, hogy a munkáltatónak csak a konkrét veszélyt kellene előre látnia, hiszen ilyen értelmezés esetén csak azokért a körülményekért állna fenn a felelőssége, amelyekről előzetesen (jellemzően a munkavállalótól) tudomást szerez. Ez az értelmezés azonban aránytalan terhet róna a munkavállalóra például az olyan potenciális károkozó körülmények esetében, amelyekről maga a munkavállaló sem tudott.⁵⁷ Látható tehát, hogy e kérdésben sem alakult ki egységes jogalkalmazói álláspont.

3.4. De lege ferenda

Álláspontom szerint a munkajog és a munkavédelmi jog között fennálló ellentét feloldásának legegyszerűbb módja az lenne, ha a klauzulát egyszerűen kiemelnénk a mentesülési feltételek közül. Ez alapján az Mt. 166. § (2) bekezdésének a) pontja szerint a mentesülés akkor lenne lehetséges, ha a munkáltató bizonyítja, hogy a kárt az ellenőrzési körén kívül eső, elháríthatatlan körülmény okozta.

Véleményem szerint e módosítással a szabályozás jobban igazodna az Mt. azon célkitűzéséhez, hogy a munkáltató számára szélesebb mentesülési lehetőséget teremtsen. E cél elérése érdekében a jogalkotó a tág bírói értelmezést eredményező működési kört fogalmát az ellenőrzési kör fogalmára cserélte, mely valóban szűkebb kategóriát jelent, azonban az előreláthatóság hiánya, mint többletfeltétel a kockázattértékelés szabálya tükrében szinte lehetetlenné teszi a mentesülést, így a jogalkotó célkitűzésével ellentétben látszólag inkább tovább szűkítette az egyébként is csekély lehetőségeket. Amennyiben eltávolítanánk a feltételek közül az előreláthatatlanság követelményét, úgy a munkáltatónak - a jogalkotó szándékának megfelelően - valóban szélesebb körben lenne lehetősége a felelősség alól mentesülni.

A klauzula mellőzése másrészt azért is lenne indokolt, mert az előreláthatóság pontos munkajogi tartalma – ahogy erre már egy korábbi cikkemben rámutattam – meglehetősen bizonytalan, a klauzula eltávolításával pedig ez a probléma is megoldódna.

Végül pedig az előreláthatósági szabály eltávolítása feloldaná azt az ellentétet, amely jelenleg a az Mvt. kockázattértékelési kötelezettsége és az Mt. mentesülési szabálya között feszül. Hiszen e kötelezettség tükrében látszólag nincs olyan kockázat vagy veszélyforrás, amelyet a munkáltatónak az egészséges és biztonságos munkakörülmények megteremtése körében - különös tekintettel a kockázattértékelési kötelezettségre - ne

⁵⁴ DUDÁS KATALIN ET AL.: *Munkajog*, 2015, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 362.

⁵⁵ NÁDAS GYÖRGY: *Az előreláthatósági klauzula megjelenése a kárfelelősségi szabályok között*, 9., elérhető: http://www.vmtt.org.rs/mtn2013/224_240_Nadas_A.pdf, (2016. október 1.).

⁵⁶ KOZMA ET AL.: *i. m.* 296.

⁵⁷ KUN: *i. m.* 412.

kellene előre látnia, ez pedig összeegyeztethetetlen a mentesülés körében konjunktív feltételként meghatározott előre nem láthatóság követelményével.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1.] BANKÓ ZOLTÁN ET AL.: *Kommentár a munka törvénykönyvéhez*, 2012, Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest.
- [2.] BÁNO CZKI KLÁRA – CSATÁRI MIHÁLYNÉ – KARDOS ÁGNES: *Munkavédelmi és munkaügyi ellenőrzés az építőiparban*, 2009, CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest.
- [3.] BÁRÁNY ANIKÓ: A munkáltató kártérítési felelőssége, in *Cég és jog*, 2001/6. szám, 2-6.
- [4.] CSÁK ILDIKÓ: Munkavédelem az Európai Unióban, in *Munkaadó Lapja*, 2004/5. szám.
- [5.] CSATÁRI MIHÁLYNÉ – KRIZSÁN ZSUZSANNA: *Munkavédelmi és munkaügyi ellenőrzés a kereskedelemben*, 2010, CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest.
- [6.] CSÉFFÁN JÓZSEF: *A munka törvénykönyvének magyarázata*, 2012, Szegedi Rendezvényszervező Kft., Szeged.
- [7.] CSEH KÁROLY – FELSZEGHI SÁRA – KAPÁS ZSOLT: *Munkavédelem, a korszerű munkavédelem alapjai*, 2013, Az Egészségesebb Munkahelyekért Egyesület.
- [8.] CSÖNDES MÓNIKA: A szerződésszegési jog előreláthatósági korlátjának joggazdasági modellje és annak jogi kritikája, in *Állam- és Jogtudomány*, LV. évfolyam, 2014/1. szám, 3-35.
- [9.] DUDÁS KATALIN ET AL.: *Munkajog*, 2015, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
- [10.] FERENCZ JÁCINT ET AL.: *Munkajogi alapismeretek*, 2013, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
- [11.] GALLÓ SÁNDOR: *A munkabalesetek nyilvántartása, kivizsgálása*, 1998, Agrocent Kiadó, Budapest.
- [12.] HAJDÚ JÓZSEF – KUN ATTILA (szerk.): *Munkajog*, 2014, Szegedi Tudományi Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara és a Patrocínium Kft., Budapest.
- [13.] HANZMANN JÓZSEFNÉ: *Munkaügyi, munkavédelmi, munkaerőpiaci, társadalombiztosítási ellenőrzés a munkáltatónál*, 2008, CompLex Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest.
- [14.] KOZMA ANNA ET AL. (szerk.): *A munka törvénykönyvének magyarázata*, 2014, HVG-ORAC Lap és Könyvkiadó Kft., Budapest.
- [15.] KÖRMENDI TIBOR: *Munkavédelmi ismeretek*, 2001, Landerhegy Alapítvány Nonprofit Szolgáltató Központ, Zalaegerszeg.
- [16.] KUN ATTILA: *Gazdasági racionalitás és munkajog. Az előreláthatósági klauzula esettanulmánya az új munka törvénykönyve tükrében*, 2013, Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica, Tomus XXXI.
- [17.] KUN-SZABÓ TIBOR: *Munkavédelem*, 1997, Veszprémi Egyetemi Kiadó, Veszprém.
- [18.] LANCZER GABRIELLA: A nem vagyoni kártérítés probléma köre a munkajogi ítélkezési gyakorlatban, in *Magyar Jog*, 1995/6. szám, 340-343.
- [19.] MOLNÁR JENŐ: *Adatstruktúrák és monitorozási módszerek fejlesztése és közelítése az EU gyakorlatához, a munkavédelem helyzete Magyarországon, felmérés, értékelés, összehasonlítás*, 2002, Munkavédelmi Kutatási Közalapítvány, Budapest.
- [20.] NÁDAS GYÖRGY: *Az előreláthatósági klauzula megjelenése a kárfelelősségi szabályok között*, elérhető: http://www.vmtt.org.rs/mtn2013/224_240_Nadas_A.pdf, (2016.10.01.).
- [21.] NÁDAS GYÖRGY: Miért és hogyan felelünk a munkaviszony esetében: Áttekintő gondolatok a munkajogi kárfelelősség célja és lehetséges módozatai körében, in *Miskolci Jogi Szemle*, IX. évfolyam, 2014/1. szám, 48-56.
- [22.] NEMESKEY KÁROLY: *A munkavédelem irányítása az Európai Unióban és Magyarországon*, 2004, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft, Budapest.
- [23.] NIGRINYI ELEMÉR: *Felelősség az üzemi balesetért és foglalkozási betegségért*, 1977, Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- [24.] PÁVA HANNA – GÁDOR JÁNOS: *Munkavédelem az Európai Unióban*, 2004, Magyar Köztársaság Külügyminisztériuma, Budapest.
- [25.] PETROVICS ZOLTÁN: *Munkajog*, 2006, Zsigmond Király Főiskola és a L'Harmattan Kiadó közös kiadványa.
- [26.] SIPKA PÉTER MÁTÉ: *A megváltozott munkáltatói felelősség kollíziója a munkavédelem és társadalombiztosítás szabályaival Magyarországon*, 2014, Debrecen, elérhető: http://jog.unideb.hu/documents/doktori_nyilvanosvita/sipkapeter-ertekezes.pdf, (2016.09.21.).
- [27.] SZÜCS PÉTER: *A munka törvénykönyve 1992-2012*, 2012, Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest.

FELHASZNÁLT JOGFORRÁSOK

- [1.] A Tanács 89/391 EGK irányelve - intézkedések a munkavállalók munkahelyi biztonságának és egészségvédelmének javítására.
- [2.] A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény.
- [3.] A munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény.
- [4.] A közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló 2004. évi CXL. törvény.
- [5.] A kötelező egészségbiztosítás ellátásairól szóló 1997. évi LXXXIII. törvény.
- [6.] A munkavédelemről szóló 1993. évi XCIII. törvény.
- [7.] A Munka Törvénykönyvéről szóló 1992. évi XXII. törvény.
- [8.] 323/2011. (XII.28.) Korm. rendelet.
- [9.] 41/2009. (III.27.) AB határozat.
- [10.] Legfelsőbb Bíróság Munkaügyi Kollégiumának 29. számú állásfoglalása.

A BŰNÖS VAGYON VISSZASZERZÉSÉNEK BÍRÓI GYAKORLATA

Absztrakt

A pályamunka célja a bűncselekményből eredő vagyon felkutatásának, illetve az okozott kár reparációjának vizsgálata, különös tekintettel annak törvényi hátterére, valamint a Győri Ítéltábla régiójában kialakult gyakorlatára. A szerző hangsúlyozza azokat a problémákat, amelyek a bírói gyakorlatban felmerülnek a kötelező anyagi jogi intézkedések és az ezeket megelőző vagyoni jellegű kényszerintézkedések körében. Elsőként nemzetközi vonatkozásban kerül vizsgálatra a vagyonekobbzás, ezen belül is az Európai Unió tagállamain belüli együttműködés, majd részletesen mutatja be a hazai szabályozást. A szerző végül számos jogesetet elemez és következtetéseket von le a problémák lehetséges forrásaira.

Kulcsszavak: bűnös vagyon, elkobbzás, vagyonekobbzás, vagyonfelderítés.

ELŐSZÓ

Az ismertté vált bűncselekmények túlnyomó része a vagyoni viszonyokat sérti. Ezen eljárásokban nagy nehézséget jelent a bűnös úton szerzett vagyon felkutatása, illetve visszaszerzése. Elsődlegesen a büntető eljárás célja a vagyoni sérelem reparálása, nem pedig a bűnös elítéltetése. Különös gondot kell tehát fordítani a bűncselekményekből eredő vagyon felkutatására, illetőleg a bűncselekménnyel okozott kár vagyoni fedezetének biztosítására, melyre a büntető anyagi és eljárásjogi eszközök egyaránt rendelkezésre állnak. Ilyen eszközök a vagyonekobbzás és a zár alá vétel jogintézményei, melyek dolgozatom fő témáját képezik.

Kutatásom alatt számos olyan jogesettel találkoztam, amelyekben az eljáró bíróságok ítéletei, illetve végzései elleni fellebbezés lényeges eleme volt a vagyoni intézkedés. Érdekesnek találtam ezen jogesetek alaposabb vizsgálatát, főként az eljáró bíróságok e körben elkövetett baklövéseit vagy mulasztásait, melyet a másodfokú bíróság igyekezett korrigálni. Továbbá vizsgáltam, hogy mik az első fokon eljáró bíróság, illetve a perbíró lehetőségei, valamint, hogy milyen eszközök állnak rendelkezésre a bűncselekményben szerzett vagyon elvonására. Ezen felül kutatásom részét képezte, hogy a fellebbezésre és a vagyon fedezetének biztosítására milyen alternatívák léteznek.

Statisztikai adatokat gyűjtöttem és vizsgáltam, annak érdekében, hogy lássam, milyen arányban fordulnak elő a bűncselekményeken belül csalás, kábítószerrel való visszaélés, vagy sikkasztás, amely ügyekben a bíróság kötelezően vagyonekobbzást, ennek fedezete biztosítására pedig zár alá vételt alkalmaz.

Tanulmányoztam a hazai, illetve a külföldi jogszabályozást és gyakorlatot is a vagyonekobbzás, a zár alá vétel és az elkobbzás vonatkozásában. A nemzetközi jog tekintetében a témához kapcsolódóan az Európai Unió tagállamai között létrejött bűnügyi együttműködéssel és az Európai Tanács kerethatározataival foglalkoztam. Ezekon felül foglalkoztam a polgári jogi igény érvényesítésével és ezzel összefüggésben a vagyonekobbzás elrendelésének akadályaival is.

Összefoglalóan elmondható, hogy a dolgozatom elsődlegesen a bírói gyakorlatra épül és ezen belül a bűnös vagyon visszaszerzésének vizsgálatára.

1. A VAGYONELKOBZÁS TÖRTÉNETE

1.1. A vagyonekobbzás történeti előzményei Magyarországon

A vagyonekobbzás intézményét már számos középkori államban, valamint a római jogban is ismerték és alkalmazták. Ennek egyik magyar példája Szent László király törvénye, amely alapján „*a tolvajt, ha csak templomba nem jutand, akaszszák fel és minden vagyona veszszen utána.*”¹ A halálbüntetéssel szükségképpen együtt járt, hiszen akit fej-és jószágvesztésre ítélték, annak vagyona a királyi kincstárra szállt.

¹ HOLLÁN MIKLÓS: *Vagyonelkobbzás*, 2008, HVG-Orac Lap-és Könyvkiadó Kft., 47.

1.2. Törvényi szabályozások

Az 1878. évi V. törvény, a Csemegi-kódex még nem szabályozta a bűncselekményből eredő vagyon elvonását. A korabeli szemlélet szerint a vagyonelkobzás intézménye negatív vonásokat foglal magába, mivel nem csupán az elkövetőt érinti, hanem annak családját is.

A hazai jogszabályozásban először az 1915. évi XVIII. törvény mondta ki hogy a háború idején elkövetett felségsértés vagy a hűtlenség bűncselekményét elkövető személy belföldi vagyona az államra szállt.²

Az 1930. évi III. törvény 70 §-ának (3) bekezdése a hűtlenség vonatkozásában mondta ki, hogy „az elkövetésért akár előzetesen, akár utólag kapott ajándékot vagy jutalmat minden esetben el kellett kobozni.”³

Az 1961. évi Btk. a jogintézmény kötelező alkalmazását írta elő halálbüntetés vagy az öt évet meghaladó szabadságvesztés-büntetés mellett. Továbbá lehetővé tette az alkalmazását például, az állam elleni bűncselekmények, tiltott határátlépés vagy devizagazdálkodást sértő büntett miatti elítéléskor.⁴ Amennyiben „az elkobzást nem lehet elrendelni, vagy foganatosítani, az elkövető a dolog értékének megfizetésére kötelezhető.”⁵

Az fent említett törvények mindegyikében a bűnös vagyon elkobzása, valamely más büntetés kiszabása mellett volt lehetséges. A vagyonelkobzás hazai szabályozásában az igazi áttörést az 1987. évi III. törvény jelentette, amely lehetővé tette a vagyonelkobzás-büntetés önálló alkalmazását. Amennyiben a terhelt vagyona olyan vagyontárgy volt, melynek elkobzása indokolatlanul súlyos hátrányt jelentett volna, a törvény lehetővé tette a pénzüsszegben kifejezett elrendelését is.

A vagyonelkobzás kötelező esetét az 1997. évi LXXIII. törvény vezette be újból. A bünszervezet létrehozásának büntetett elkövetőkkel, és bünszervezet tagjaként bűncselekményt elkövetőkkel szemben kell alkalmazni, feltéve, ha végrehajtandó szabadságvesztésre ítélték a haszonszerzés céljából elkövetett bűncselekmény miatt a megfelelő vagyonnal rendelkező elkövetőt.⁶

A 2002. április 1. napjával a 2001. évi CXXI. törvénnyel módosított Btk. értelmében a vagyonelkobzás büntetésből kötelezően alkalmazandó intézkedéssé vált. Szabályozását 2003. július 1. napjától a Be. szabályozása vette át.

1.3. Nemzetközi előzmények

A XVIII. századig a büntetések és az intézkedések nem váltak szét. A kezdeti intézkedés-elméletek kidolgozói E. F. Klein és Carl Stooss. Klein volt az első aki különbséget tett a büntetések és a biztonsági intézkedések között, ezért ő tekinthető a dualista büntetési rendszer megalapítójának. Carl Stooss a bírói gyakorlatban valósította meg ezt az elméleti irányvonalat, hogy elsőként nevezte meg a büntetések mellett a biztonsági intézkedéseket.⁷

Összegzésként elmondható, hogy az elkobzás, vagyonelkobzás intézménye hosszú időkre nyúlik vissza a magyar jogrendszerben és tulajdonképpen az európaiban is. Már az első magyar királyok is alkalmazták fejtől és jószágvesztés esetén. A további jogfejlődés meglehetősen variábilis volt. Egyes törvények kötelezően alkalmazandóvá tették, más törvények viszont pusztán a bírói mérlegelésre bízták a jogkövetkezmény alkalmazását. Számottevő vélemény alakult ki, a vagyonelkobzás intézményét támadó, mint Cesare Beccaria, Szemere Bertalan és az ezen intézkedést preferálók között.

2. NEMZETKÖZI KITEKINTÉS

2.1. Az Európai Unió

A bűncselekményből eredő vagyon elkobzását már régóta a bűnözés elleni küzdelem egyik legeredményesebb eszközének tekintik.

² MIHÓNÉ LEITNER JUDIT: *A bűncselekményből eredő vagyon elvonása, Vagyonelkobzás*, in Magyar Jog, 2013/2. szám, 87., http://hvgorac.hu/sites/portal/files/mj_2013_02.pdf, (2016.09.14.).

³ NAGY FERENC: *A magyar büntetőjog általános része*, 2010, HVG-Orac Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest, 392.

⁴ GÁBOR ZSOLT (szerk): *Büntetőjog I.*, 2014, HVG-Orac Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest, 446.

⁵ 1961. évi V. törvény a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről 63. § (3) bek.

⁶ Uo. 88.

⁷ KAJTOR GERGELY: *Az elkobzás. A Csemegi-kódextól napjainkig*, in *Jogi Fórum Publikáció*, 2013, [http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/kajtor_gergely_az_elkobzas_a_csemegi_kodextol_napjainkig\[jogi_forum\].pdf](http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/kajtor_gergely_az_elkobzas_a_csemegi_kodextol_napjainkig[jogi_forum].pdf), (2016.09.14.).

„Az Európai Unióhoz a XXI. század elején csatlakozni kívánó Magyarországnak a csatlakozás feltételeinek teljesítésekor az Unió és tagországai védelmében megfelelő büntetőjogi eszközökkel kell rendelkeznie, melyek hatékonyan újták állják a veszélyes bűnelkövetési formák elterjedésének.”⁸

Részletesebben azon Európai Unió által kiadott kerethatározatokat vizsgáltam, amelyek az elkobzás és a vagyonelkobzás intézményét érintik. A vagyonelkobzás európai történelmében az igazi fordulópontot a 1990. évi Strasbourgi Egyezmény hozta meg, amelyet az akkori tagállamok közül mindegyik ratifikált. Ezen egyezmény célja, a bűncselekményből származó javak azonosítása, felkutatása és elkobzása terén való nemzetközi együttműködés előmozdítása. Az 1990. évi egyezményt a Második Strasbourgi Egyezmény egészítette ki és tette naprakésszé.

Az Európai Unióban több kerethatározat is szabályozza a bűncselekményből eredő vagyon elkobzását. Ezen határozatok közül az első a 2001-es a bűncselekményekből származó jövedelmek befagyasztásáról és elkobzásáról szóló kerethatározat volt, melynek célja annak a biztosítása, hogy a tagállamok közös megközelítést alkalmazzanak azon bűncselekmények tekintetében, amelyek kapcsán vagyonelkobzást kell előírniuk. A nemzeti jognak biztosítani kell a bűncselekményekkel szerzett jövedelmek elkobzásának lehetőségét, ha a bűncselekmény maximális büntetési tétele meghaladja az egy év szabadságvesztést.

„A vagyonelkobzást elrendelő határozatok kölcsönös elismeréséről szóló kerethatározat azokat a szabályokat állapítja meg, amelyek alapján egy adott tagállam igazságügyi hatóságai a tagállam területén elismernek és végrehajtanak egy másik tagállam hatáskörrel rendelkező igazságügyi hatóságai által kiállított, vagyonelkobzást elrendelő határozatot.”⁹ Az elkobzott vagyon értéke egyenlő arányban oszlik meg azon államok között, akik együttműködtek, tehát a vagyonelkobzást elrendelő határozatot kibocsátó és az azt végrehajtó állam között.

Fontos megemlíteni a CARIN hálózatot. Az igazságügyi hatóságok közötti gyakorlati együttműködés eredményessé tétele érdekében a vagyon-visszaszerzési hivatalokról szóló tanácsi határozat jött létre a tagállamok között a fent említett hálózaton. Ez a határozat a tagállamokra nézve kötelező vagyon-visszaszerző hivatalok létrehozását írta elő, amelynek feladata az eredményes együttműködés és információcsere elősegítése.¹⁰

2.2. Az Európai Unió tagállamaival folytatott bűnügyi együttműködés

Hazánkban az Európai Unió tagállamaival folytatott bűnügyi együttműködésről a 2012. évi CLXXX. tv. szól, melynek előzménye a 2003. évi CXXX. tv.

2.3. Az Európai Tanács kerethatározatai

2003/577/IB kerethatározat: Az Európai Tanács ezen kerethatározata a vagyonnal vagy bizonyítékkal kapcsolatos biztosítási intézkedést elrendelő határozatoknak az Európai Unióban történő végrehajtását szabályozza. Ez a kerethatározat megállapítja a büntetőeljárás során valamely uniós ország igazságügyi hatósága által kibocsátott, biztosítási intézkedést elrendelő határozat valamely másik uniós országban történő elismerésére és végrehajtására vonatkozó szabályokat. A rendelet szabályozza továbbá a bizonyítékokkal kapcsolatos biztosítási intézkedéseket.

A kölcsönös elismerés elvének a vagyonelkobzást elrendelő határozatokra történő alkalmazásáról szóló 2006/783/IB kerethatározattal párhuzamosan fejt ki hatását, amely a bűnözők vagyonelkobzását abban az esetben is lehetővé teszi, ha azok fellelhetősége valamely másik uniós országban található.

2017 májusától ezt a bizonyítékokkal kapcsolatos biztosítási intézkedésekre kiterjedő kerethatározatot a büntetőügyekben kibocsátott európai nyomozási határozatra vonatkozó 2014/41/EU irányelv váltja fel.

2.4. Mi a biztosítási intézkedést elrendelő határozat?

Igazságügyi hatóság által hozott ideiglenes határozat, amely annak megakadályozására irányul, hogy a bűnözők vagyonukat, dokumentumaikat vagy adataikat a bűncselekmény során elrejtéssék, értékesíthessék vagy felhasználhassák.

E kerethatározat a következő célokra kibocsátott, biztosítási intézkedést elrendelő határozatokra alkalmazandó:

- bizonyító tényezők, amelyek a büntetőeljárás során bizonyítékként felhasználhatóak; vagy

⁸ NÉMETHY ANDREA: *Az elkobzás és a vagyonelkobzás büntetőjogi szabályozás-története 1978 után*, in *Magyar Jog*, 2001/9. szám, 536.

⁹ https://e-justice.europa.eu/content_confiscation-94--maximize-hu.do, (2016.09.19.)

¹⁰ https://e-justice.europa.eu/content_confiscation-94--maximize-hu.do, (2016.09.19.)

- az ezt követő vagyoneklobzást elrendelő határozatok, amelyek tartósan megakadályozzák, hogy az elkövetők szabálysértő magatartásukból előnyt szerezzenek, továbbá megakadályozzák a bűncselekményből származó vagyon tisztára mosását vagy újbóli befektetését, esetlegesen további bűncselekményben történő felhasználását is.¹¹

Az ENYH legfontosabb jellemzői:

- Bírói határozat, amelyet valamely tagállam igazságügyi hatósága ad ki vagy érvényesít abból a célból, hogy egy másik tagállamban egy vagy több konkrét nyomozási cselekményt végezzenek el az ezen irányelvvel összhangban folytatott bizonyítékszerzés céljából.
- Olyan bizonyíték megszerzése céljából is kibocsátható, amely már a végrehajtó állam illetékes hatóságainak birtokában van.
- Kérheti valamely gyanúsított vagy vádlott személy, vagy a nevében eljáró ügyvéd is összhangban egy tagállamban alkalmazandó védelmi jogokkal.
- Nem befolyásolhatja az alapvető emberi jogokat és jogelveket, például a büntetőeljárás alá vont személyek védekezéshez való jogát.
- Minden nyomozási cselekményre kiterjed, a közös nyomozócsoport létrehozása kivételével.
- Kibocsátható bűncselekmények/jogsabálysértések tekintetében, amelyek a kibocsátó állam nemzeti joga szerint büntethetők.¹²

2.5. 2005/212/IB kerethatározat

A címben szereplő kerethatározat a bűncselekményből származó jövedelmek, vagyon és az elkövetéshez használt eszközök elkobzásáról rendelkezik. A határokon átnyúló szervezett bűnözés fő indítéka az anyagi haszonszerzés. Következésképpen, az ilyen bűncselekmények megelőzésére és leküzdésére irányuló törekvések akkor lehetnek hatékonyak, ha azok a bűncselekményekből származó jövedelmek felkutatására, biztosítására, lefoglalására és elkobzására összpontosítanak. Ezt azonban – többek között – a tagállamok erre a területre vonatkozó jogszabályai közötti eltérések megnehezítik.

Ezen kerethatározat célja annak biztosítása, hogy valamennyi tagállam rendelkezzen a bűncselekményekből származó jövedelmek elkobzására vonatkozó hatékony szabályokkal, többek között a szervezett bűnözéssel kapcsolatos jogsértés miatt elítélt személyek által birtokolt eszközök eredetével kapcsolatos bizonyítási teher vonatkozásában.

A tagállamok megteszik a szükséges lépéseket annak érdekében, hogy képesek legyenek – akár egészben akár részben – az egy évet meghaladó szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmények elkövetési eszközeinek, illetőleg a bűncselekményekből származó jövedelmeknek, vagy az ilyen jövedelmekkel megegyező értékű vagyonnak az elkobzására. A kerethatározat meghatározza magának az elkobzásnak a fogalmát: az „elkobzás” bűncselekménnyel vagy bűncselekményekkel kapcsolatos eljárás eredményeképpen bíróság által hozott szankció vagy intézkedés, amely végleges tulajdonvesztést eredményez.¹³

2.6 2006/783/IB kerethatározat

A következő releváns nemzetközi dokumentum a kölcsönös elismerés elvének a vagyoneklobzást elrendelő határozatokra történő alkalmazásáról szól. E kerethatározat célja, hogy megállapítsa azokat a szabályokat, amelyek alapján egy tagállam elismeri, és saját területén végrehajtja az egy másik tagállam büntetőügyekben illetékes bírósága által hozott vagyoneklobzást elrendelő határozatokat.

A kerethatározat a fogalom meghatározás alatt, megfogalmazza többek között a vagyon, illetve a bűncselekményből származó jövedelem fogalmát, e szerint:

- vagyon: minden olyan vagyon, beleértve az anyagi vagy eszmei, ingó vagy ingatlan javakat, valamint az ilyen vagyonnal kapcsolatos jogcímet és az abban való érdekeltséget igazoló okiratokat és okmányokat, amely a kibocsátó állam bíróságának döntése szerint:
 - bűncselekményből származó jövedelmet testesít meg, illetve részben vagy egészben az ilyen jövedelemmel egyenértékű, vagy
 - ilyen bűncselekmény elkövetésének eszközét képezi, vagy

¹¹ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=URISERV%3A116009>, (2016.10.25.).

¹² Az Európai Tanács 2003/577/IB kerethatározata.

¹³ Az Európai Tanács 2005/212/IB kerethatározata.

- a 2005/212/IB kerethatározat 3.cikke (1) és (2) bekezdésében meghatározott kiterjesztett vagyonekobbzás bármelyikének a kibocsátó tagállamban való alkalmazása eredményeképpen elkobbzási kötelezettség alá esik, vagy
- a kibocsátó állam joga szerinti bármely, a kiterjesztett vagyonekobbzással kapcsolatos rendelkezés alapján elkobbzási kötelezettség alá esik;
- bűncselekményből származó jövedelem: a bűncselekményekből származó bármely gazdasági előny. Ez a vagyon bármely fajtáját magában foglalhatja.

Bűncselekmények: Amennyiben a vagyonekobbzást elrendelő határozat hozatalához vezető bűncselekmények az alábbi bűncselekmény-fajták közül egyet vagy többet valószínűsítanak meg, és a kibocsátó tagállamban legalább maximálisan 3 évig terjedő szabadságvesztéssel büntethetők, a vagyonekobbzást elrendelő határozatot végre kell hajtani a kettős büntethetőség vizsgálata nélkül:

- bűnszervezetben való részvétel,
- terrorizmus,
- emberkereskedelem,
- gyermekek szexuális kizsákmányolása és gyermekpornográfia,
- kábítószeres és pszichotróp anyagok tiltott kereskedelme,
- fegyverek, lőszeres és robbanóanyagok tiltott kereskedelme,
- korrupció,
- csalással kapcsolatos bűncselekmények, ideértve az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek védelméről szóló, 1995. július 26-i egyezmény értelmében az Európai Közösségek pénzügyi érdekeit sértő csalásokat is stb.

Az elkobbzott vagyontárgyak feletti rendelkezés: A vagyonekobbzást elrendelő határozat végrehajtásából befolyt pénz felett a végrehajtó állam a következők szerint rendelkezik:

- amennyiben a vagyonekobbzást elrendelő határozat végrehajtásából befolyt összeg kevesebb, vagy egyenlő, mint 10 000 EUR, az összeg a végrehajtó államot illeti meg;
- egyéb esetekben a vagyonekobbzást elrendelő határozat végrehajtásából befolyt összeg 50 %-át a végrehajtó állam átutalja a kibocsátó állam részére.¹⁴

Végezetül egy olyan *jog esetet* szeretnék bemutatni, amelyben a magyar bíróság előtt folyó büntető eljárásban alkalmazott zár alá vétel tárgya a terhelt Unió tagállambeli pénzintézeteknél vezetett bankszámlákon lévő összeg volt. A kényszerintézkedés a fent írt szabályok szerint volt foganatosítható.

A vádirat tényállása szerint a vádlott különböző magánszemélyektől jelentős pénzüsszegeket vett fel azzal az ígérettel, hogy műkincsvásárlásba, és továbbértékesítésbe való befektetéssel számukra 30-40%-os hasznot érjen el három hónap, illetve öt hónap futamidő alatt. A vádlott csak részben teljesítette fizetési ígéreteit, oly módon, hogy lejárt tartozásait újabb befizetők pénzéből fedezte. A vádlott elmondása szerint, egyes sértetteknek az általa okozott kár egy részét megtérítette. A sértettek polgári jogi igényt terjesztettek elő.

A vádlott vallomása szerint a befektetett összegek egy része, valamint a műkincsek eladásából származó haszon külföldi bankszámlákon található meg. A bizományosként átvett festmények és műtárgyak eladásával megbízott üzleti partnereitől e bankszámlaszámokra várható teljesítés. A büntető eljárás üzletszerűen, különösen nagy kárt okozó csalás büntette és magánokirat-hamisítás vétsége miatt indult meg.

A vádlott rendelkezése alatt álló, lettországi, szlovákiai, németországi és ausztriai bankszámlákra a bíróság bűnügyi zár alá vételt rendel el a Be. 159. § (1) bekezdés és (2) bekezdés alapján. Ennek megfelelően értesíti a zár alá vétellel érintett pénzintézeteket, hogy a megjelölt folyószámlák feletti rendelkezési jogot fagyasszák be oly módon, hogy a beérkező pénzüsszegeket fogadják.

Ezen jog eset megoldásának a már fentebb említett 2012. évi CLXXX. törvény az alapja, amely az Európai Unió tagállamaival folytatott bűnügyi együttműködésről szól. A vádlott ellen Európai elfogatóparancs is érvényben volt, amelyet ezen törvény 2. számú melléklete alapján végeznek el. Ez a következőképpen szól: „Ezt az elfogatóparancsot az illetékes igazságügyi hatóság bocsátotta ki. Kérem, hogy az alább megnevezett személyt büntető eljárás lefolytatása vagy szabadságvesztés-büntetés, illetve szabadságelvonással járó intézkedés végrehajtása céljából fogják el és adják át.” Ez a tanúsítvány helyettesíti azt a végzést, amit a végrehajtó hatóság ad ki.¹⁵

¹⁴ Az Európai Tanács 2006/783/IB kerethatározata.

¹⁵ Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság, B.35/2007/60. számú ítélete.

3. A BÜNTETHETŐSÉG, ÉS A „NE BIS IN IDEM” ELVE, ILLETVE A TULAJDONHOZ VALÓ JOG AZ ALAPTÖRVÉNYBEN

Magyarország Alaptörvénye (a továbbiakban Atv.) szabályozza, hogy mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat vagy valamely perben a jogait és kötelezettségeit törvény által felállított, független és pártatlan bíróság tisztességes és nyilvános tárgyaláson, ésszerű határidőn belül bírálja el.

Szabályozza továbbá azt is, hogy senki nem tekinthető bűnösnek mindaddig, amíg büntetőjogi felelősségét a bíróság jogerős határozata nem állapította meg.

3.1. „Ne bis in idem”

Erről Alaptörvényünk a következőképpen rendelkezik: „A jogorvoslat törvényben meghatározott rendkívüli esetei kivételével senki nem vonható büntetőeljárás alá, és nem ítéltető el olyan bűncselekményért, amely miatt Magyarországon vagy - nemzetközi szerződés, illetve az Európai Unió jogi aktusa által meghatározott körben - más államban törvénynek megfelelően már jogerősen felmentették vagy elítélték.”¹⁶

A ne bis in idem elve, vagyis a kétszeres értékelés tilalma tágabb értelemben azt jelenti, hogy a bűnelkövetőt ugyanazért a bűncselekményért nem érheti kétszer büntetőjogi hátrány. Szűkebb értelemben leginkább a büntetés körében alkalmazott elv, amely szerint a bíróság általában nem értékelheti a büntetés kiszabása során súlyosító vagy enyhítő körülményként a törvényhozó által törvényi tényállási elemként már értékelt körülményeket. Ez a tilalom azt is kizárja, hogy a bíróság kétszeresen, bár eltérő megnevezéssel értékelje ugyanazt a tény, állapot, körülményt. A kétszeres végrehajtás tilalmát is magában foglalja: ugyanazon büntetendő cselekmény jogkövetkezményeként alkalmazott szankció kétszer nem hajtható végre. A jelen dolgozat témája szempontjából a kétszeres értékelés tilalma abban a körben értelmezhető, hogy ugyanazon vagyont kétféle büntetőjogi jogcímen nem lehet elvonni, ez az úgynevezett kétszeres elvonás tilalma, mely nem egyezik meg a kétszeres kötelezéssel.

3.2. A tulajdonhoz való jog

A tulajdonhoz való jog szabályozása az Atv. Szabadság és felelősség címében található, alapvető jogként meghatározva. Az Atv. kimondja, hogy: „Mindenkinek joga van a tulajdonhoz és az örökléshez. A tulajdon társadalmi felelősséggel jár.”¹⁷

A tulajdonhoz való jogot az Alaptörvény az állammal szemben biztosítja, s mint alapjogot az állammal szemben védi. Nem minősül azonban korlátozhatatlan alapjognak. A korlátozás mértékét tekintve több fajta lehet, de ezek közül a legjelentősebb beavatkozás természetesen a tulajdon teljes elvétele. A témám szempontjából a tulajdonhoz való jog alaptörvényi elve a vagyonekobbzás jogintézményével összefüggésben vizsgálható.

4. HAZAI HATÁLYOS SZABÁLYOZÁS

4.1. Elkobzás

A bűncselekményből eredő vagyontárgyak elkobzását hazai büntetőjogunk igencsak sokáig, pontosabban 1999-ig egységesen elkobzásnak nevezte. Ezen elnevezés alatt szabályozták, a bűncselekmény eszköztől, produktumától, elkövetési tárgyától, a bűncselekmény elkövetése céljából az ehhez szükséges vagy ezt könnyítő feltételek biztosítása végett szolgáltatott vagy arra szánt anyagi eszköztől, a bűncselekményért kapott ellenszolgáltatástól, a vesztegetésnél és befolyással üzérkedésnél az adott vagyoni előny tárgyától való megfosztást.¹⁸

Az elkobzás végleges formáját a 2012. évi C. törvény - a Büntető Törvénykönyvről- szabályozza. Ez olyan intézkedés, amely önállóan vagy más intézkedés mellett is alkalmazható. Az elkobzásnak minden esetben előfeltétele egy bűncselekmény elkövetése. Elkobzás csak tényállásszerű és jogellenes cselekmény elkövetőjével szemben rendelhető el, de alkalmazható nem büntethető elkövetővel szemben is, például petárda elkobzása kiskorú elkövetőtől, illetve a törvényben meghatározott büntethetőséget megszüntető ok fennállása esetén is.¹⁹

¹⁶ 2011. évi CCII. törvény, Magyarország Alaptörvénye, XXVIII. cikk.

¹⁷ Uo. XIII. cikk.

¹⁸ 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről, 77. §.

¹⁹ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről, 72. § (4) bekezdés a) pont.

A vagyonekobzástól lényegében az intézkedések körébe vonható tárgyak jellege különbözteti meg. Az elkobzás alá eső tárgyak nem elsősorban valamely vagyon, vagy érték hordozói, hanem a bűncselekmény eszközei vagy produktumai. Nem lehet azonban elrendelni annak a dolognak az elkobzását, amelyre a vagyonekobzás kiterjed.²⁰

A hatályos rendelkezés továbbá azt is kimondja, hogy az elkobzás mellőzhető, ha az elkövetőre vagy a tulajdonosra a bűncselekmény súlyával arányban nem álló, méltánytalan hátrányt jelentene, kivéve, ha azt nemzetközi jogi kötelezettség kizárja, ha az elkövető a bűncselekményt bünszervezetben követte el, kábítószer-kereskedelem, kábítószer birtoklása, kábítószer készítésének elősegítése, kábítószer előállításához szükséges anyaggal visszaélés, új pszichoaktív anyaggal visszaélés, teljesítményfokozó szerrel visszaélés stb.²¹

Az elkobzás jogintézményét egy, a közelmúltban történt *jogesettel* szemléltetem: A Budapesti Rendőr-főkapitányság IV. kerületi Rendőrkapitánysága nyomozást folytat, két budapesti lakos ellen, kábítószer-kereskedelem büntett miatt, valamint egy harmadik személy ellen kábítószer-birtoklás vétség miatt. Az újpesti rendőrök 2016. szeptember 9-én 21 óra 50 perckor a Budapest IV. Leiningen Károly utcában igazoltattak egy személygépjárművel közlekedő férfit. Az egyenruhások az autó átvizsgálásakor a csomagtartó rejtett tárolórekeszében 80 gramm marihuánát találtak.

A rendőrök beazonosították a két férfit, akik egy Budapest IV., Fóti úti lakásban rendszeresen árultak marihuánát. A nyomozók a két férfit pár nappal később elfogták. A kábítószer-kereskedők ruházatának átvizsgálásakor, illetve a házkutatásakor 0,75 gramm marihuánát, a kábítószer tároláshoz használt tasakokat, digitális mérleget, valamint több mint egymillió forint készpénzt és valutát foglaltak le.²² Az elkobzást a gyakorlati eljárásban mindig a lefoglalás előzi meg. Ebben az esetben tehát, mivel kábítószer-kereskedelem és kábítószer birtoklása a bűncselekmény, nem volt mellőzhető az elkobzás.

4.2. Vagyonekobzás

A történeti áttekintés során már utaltam arra, hogy a vagyonekobzás hazánkban mély történelmi gyökerekkel és hagyományokkal rendelkező szankció. Volt, hogy mellékbüntetésként alkalmazták, volt, hogy kötelezően alkalmazandóvá tették, de volt példa arra is hogy a bírói mérlegeléstől tették függővé.

A hatályos szabályozás a 2001. évi CXXI törvényre nyúlik vissza, amikor a vagyonekobzás mellékbüntetésből kötelezően alkalmazandó intézkedéssé vált. A vagyonekobzás tehát legvégül az intézkedések között került elhelyezésre. Az intézkedéseknek számos "előnye" van a büntetésekkel szemben. Nem mindig jelentenek erőteljes hátrányt, nem eredményeznek büntetett előéletet.

Az intézkedést a bíróság bűnösség hiányában is elrendelheti. A vagyonekobzás célja lényegében a bűncselekmény elkövetése előtti vagyoni helyzet visszaállítása. Ezen intézkedés csak a bűncselekményből eredő, azaz törvénytelen vagyonra terjed ki, illetve arra a vagyonra, amely törvényes volt, de a bűncselekmény elkövetését támogatták belőle.

Ahhoz, hogy a vagyonekobzást értelmezni tudjuk, először is definiálni kell magának a vagyonnak a fogalmát. Azt azonban, hogy mi számít vagyonnak a Btk. nem határozza meg. A polgári jog a vagyont a következőképpen definiálja: a vagyon ún. vagyontárgyakból, azaz dolgokból és vagyoni értékű jogokból áll. A 2001. évi CXXI. törvény 12-15. §-ához fűzött miniszteri indokolás szerint a Btk. „nem határozza meg a vagyon fogalmát, ezt büntető jogszabály nem is teheti meg. Vagyon alatt a Btk. vonatkozásában is mindazt érteni kell, amit a polgári jog a vagyon alatt ért, ideértve az ingatlanokat is. Továbbá „, a gyakorlat során felmerült problémák tisztázása érdekében értelmező rendelkezésben kimondja”²³, hogy a vagyonekobzás alkalmazásában a „vagyonon a vagyon hasznait, a vagyoni értékű jogot és követelést, illetve pénzben kifejezhető értékkel bíró előnyt is érteni kell.”²⁴

4.3. Bruttó vagy nettó elv?

A vagyonekobzás alkalmazásánál alapvető kérdésként merül fel, hogy a hazai szabályozás a bruttó vagy a nettó elvet követi többségében. Bruttó elvnek azt nevezzük, amikor nemcsak az esik vagyonekobzás alá, amellyel az elkövető gazdagodott, hanem az is, amit a bűncselekménybe fektet. A nettó elvnél érvényesül az, hogy csak azt a vagyont kell elvonni, amelyre az elkövető a bűncselekmény elkövetése során szert tett.

²⁰ Uo. 72. § (5) bekezdés.

²¹ Uo. 73. §.

²² <http://www.police.hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/bunugyek/ujpesti-kabitoszer-kereskedok-rendorkezen-videoval>, 2016.09.17.

²³ 2001. évi CXXI. törvény 12-15. §-ához fűzött miniszteri indokolás.

²⁴ 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről, 77/C. §, (4) bekezdés.

Alapvetően elmondható, hogy a magyar Btk. a bruttó elven alapul. Ezt alátámasztja, a hatályos Btk. szövege is, miszerint „*vagyonekobbzást kell elrendelni arra a bűncselekmény elkövetéséből eredő vagyronra, amelyet az elkövető a bűncselekmény elkövetése során vagy azzal összefüggésben szerzett.*”²⁵

A következőkben, egy, a vagyonekobbzással kapcsolatos *jogeset* szeretnék ismertetni: Az ügyben a Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság hozott ítéletet 2010. március 11. napján. A tényállás szerint M.K. elsőrendű, K.Sz. harmadrendű és R.L. negyedrendű vádlottak 2006 augusztusára nehéz anyagi helyzetbe kerültek, ezért elhatározták, hogy M.K. holland ismerősén, V.S. másodrendű vádlotton keresztül fognak marihuánát beszerezni és azt értékesíteni. A vádlottak azt is eldöntötték, hogy a kábítószer értékesítéséből származó tiszta hasznót egyenlő részben osztják el egymás között. A marihuána beszerzéséhez egy soförre is szükségük volt, ezt H.A. ötödrendű vádlott vállalta magára. A szállítás kétszer is megtörtént, azonban H.A. a második szállítás során úgy döntött, hogy a becsempészett marihuána egy részét saját körökben értékesíti a saját hasznára. Egy ismerősét kérte meg arra, hogy találjon vevőt a becsempészett árura, de később közölte, hogy ez nem sikerült. 2006. szeptember 29. napján az esti órákban Hollandiából haza érkezve, arról nem tudva, hogy még sincs vevő a drog egy részét a Győrben található lakásában hagyta, míg az 1.4 kg tömegű mennyiséget barátnőjével becsomagoltatta és a győri Hotel Golden Ball Club recepciós pultjához vitte. Itt a recepciós hölgyet kérte meg arra, hogy az általa átadott csomagot a pult alatt helyezze el, majd egy később érkező férfinak adja oda, aki 1.600.000 forintot fog a csomag ellenében átadni.

A Nemzeti Nyomozó Iroda nyomozói H.A. vádlott tevékenységét figyelemmel kísérték és a csomag átadását követően őt őrizetbe vették, a marihuánát pedig lefoglalták. A helyszínen tartózkodó Sz.Gy. telefonon értesítette a vádlott barátnőjét M.J.-t a hírekről, aki tudva arról, hogy a lakásban további marihuánát tartalmazó csomag is van, annak tartalmát a nyomozók várható kiérkezése előtt oly módon igyekezett megsemmisíteni, hogy azt a WC kagylóban próbálta lehúzni. M.J. vádlott hallván, hogy a nyomozók valóban megérkeztek és a lakás ajtaján dörömbölnek a marihuána fennmaradó részét kb. 0.8 kg tömegű részét az ablakon kidobta, melyet a nyomozók megtaláltak és lefoglaltak. A lefoglalt marihuána tiszta hatóanyag tartalma meghaladja a csekély mennyiség felső határát, de nem éri el a jelentős mennyiség alsó határát. A vádlottakkal szemben törvény kötelező rendelkezése folytán vagyonekobbzást kellett alkalmazni a kábítószer beszerzésével felmerült költség, illetőleg az eladásával keletkezett jövedelem elvonása céljából.

A vagyonekobbzás intézményével a jogalkotó célja, hogy egyértelművé tegye azt, hogy a bűncselekmények nem képezhetik sem gazdagodás, sem újabb elkövetések anyagi alapját. Nem az elkövető jogszerűen szerzett vagyont érintő, vagyoni jellegű joghátrányról van szó, hanem alapvetően az elkövető eredeti - a bűncselekmény elkövetése előtti - vagyoni állapotát visszaállító intézkedésről.

A Legfelsőbb Bíróság 1/2008. Büntető jogegységi határozata alapján a kábítószerrel visszaélés elkövetési magatartásai közül a forgalomba hozatal esetében maga az értékesítés teremti meg a jelenleg hatályos Btk. 74. § (1) bekezdés a) pontjában alapuló intézkedés jogalapját, hiszen ez az a magatartás, melyből az elvonandó vagyon ered. Miután a kábítószer értékesítéséhez elengedhetetlenül szükséges annak megszerzése, a megszerzéssel összefüggő kiadás nem más, mint a bűncselekmény elkövetéséhez szükséges feltétel biztosítására szolgáltatott vagyon, így az Btk. 74. § (1) bekezdés e) pontja alapján elkobbzandó.

A lefoglalt kábítószer esetében a Legfelsőbb Bíróság BK. 69. véleményének I. pontja alapján kétszeres értékelés lenne, ha a kötelező elkobbzás mellett a megvásárlásra fordított vagyon tekintetében is sor kerülne vagyonekobbzásra. A bírói gyakorlatban érvényesül a kétszeres elvonás tilalmának elve, miszerint a bűnös úton megszerzett, de lefoglalt - a sértettnek kiadandó vagy elkobbzás alá eső - tárgy értékének megfelelő vagyonekobbzásra nincs törvényes lehetőség, így a vádlottak vonatkozásában az elkobbzott kábítószer értékét levonva alkalmazta a vagyonekobbzás intézkedést.

A nyomozás során a vádlottaktól lefoglalt pénzüsszegek vonatkozásában nem nyert bizonyítást, hogy kifejezetten a bűncselekmények elkövetéséből származtak, illetőleg a vádlottak arra szánták, hogy kábítószerrel vásároljanak belőle. Ezért vagyonekobbzás nem volt a letéti pénzre elrendelhető.²⁶ Az elkobbzás tehát mindig a tárgyi, materiális dolgokra vonatkozik, míg a vagyonekobbzás tárgya mindig csak a bűnös vagyon lehet.

4.4. Törvényi vélelem

A törvény vélelmet állít fel arra az esetre, ha valamilyen okból nem lehet szétválasztani egy adott vagyontömegnek azon részét, amelyre a vagyonekobbzás feltételei fennállnak és a jogszerűen szerzett vagyont, vagyis az ellenkező bizonyításig, vagyonekobbzás alá eső vagyonnak kell tekinteni azt az elkövetés ideje alatt szerzett valamennyi vagyont, amelyet az elkövető bünszervezetben való részvétele ideje alatt szerzett, illetőleg

²⁵ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről, 74. § (1) bekezdés a) pont.

²⁶ Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság, B.302/2007/151. számú ítélete.

azon vagyont, amelyet a kábítószer-kereskedelem vagy az embercsempészség elkövetője a bűncselekmény elkövetésének ideje alatt szerzett.²⁷

Ezekben az esetekben rendkívül nehéz differenciálni azt a vagyont, amelyet az elkövető a bűncselekmény elkövetésével szerzett, illetve azt a vagyont, amelyet időben a bűncselekmény elkövetése alatt, de törvényesen szerzett. A bizonyítási teher kockázatát nem minden esetben, hanem a Btk. 74. § (4) bekezdésben írt esetekben a terhelt viseli, hiszen ha az ilyen vagyon törvényes eredete kétséges, akkor nem evidens, hogy a vagyont nem a bünszervezetben való részvétel, a kábítószer-kereskedelem vagy a szervezett formában elkövetett embercsempészség ideje alatt, de törvényes, legális úton szereztek, a vagyonekpozíciót el kell rendelni.

4.5. A vagyonekpozíció elrendelésének akadályai

A hatályos Btk. szövege kimondja, hogy nem rendelhető el vagyonekpozíció arra a vagyontra, amely a büntetőeljárás során érvényesített polgári jogi igény fedezetéül szolgál, arra a vagyontra, amelyet jóhiszeműen ellenérték fejében szereztek. Továbbá arra a vagyontra, amelyet az elkövető bünszervezetben való részvétele ideje alatt szerzett, arra a vagyontra, amelyet a kábítószer-kereskedelem vagy az embercsempészség elkövetője a bűncselekmény ideje alatt szerzett, ha a vagyon törvényes eredete bizonyított.²⁸

A vagyonekpozíció célja ugyanis többek között az is, hogy helyet adjon a sértett által érvényesített, a bűncselekménnyel okozott kár jóvátételére irányuló polgári jogi igénynek. A vagyon akkor szolgálhat a polgári jogi igény fedezetéül, ha az igény érvényesítése céljából zár alá vételét rendelték el és a zár alá vétel a vagyonekpozíciót elrendelő határozat meghozatalakor is fennáll.²⁹

A sértett érdekeinek védelme csak abban az esetben akadályoztathatja, illetve mellőzheti a vagyonekpozíciót, ha a polgári jogi igény alapos és azt a bíróság megítélte. Hasonló megítélés alá esik, ha a bíróság kártérítést állapított meg a sértett javára, vagy ha az elkövető igazolni tudja, hogy a kárt, vagy annak egy részét peren kívül megtérítette.³⁰

A hatályos törvény szövege meghatároz még egy esetet, amely a vagyonekpozíció elrendelésének akadályát jelentheti, ugyanis nem rendelhető el vagyonekpozíció a jóhiszeműen, ellenérték fejében szerző harmadik személy érdekeinek védelmében. A vagyont így tőle nem lehet elvonni, de a vagyonekpozíciót az elkövetővel szemben pénzüsszegben kifejezve kell elrendelni. Azonban, ha ingyenes szerzés áll fenn, akkor a vagyonekpozíciót ki lehet szabni.³¹

4.6. Kétszeres elvonás

Adócsalás esetén az elvont adó összegére elkobzás alá eső érték megfizetésére kötelezésnek nincs helye. Ezen döntés alapjául szolgáló ügyben a városi bíróság a vádlottat bűnsegédként elkövetett adó-és társadalombiztosítási csalás vétsége és más bűncselekmény miatt pénzbüntetésre ítélte. A tényállás szerint a vádlott, mint egyéni vállalkozó különböző megrendelők részére földmunkát végzett, amelyről számlát is adott, azonban a számlákon feltüntetett összegekre nézve az általános forgalmi adót nem vallotta be és nem fizette be.

Az elsőfokú bíróság ítélete ellen az ügyész jelentett be fellebbezést az elkobzás alá eső érték megfizetésére kötelezés nem alkalmazása miatt. A másodfokon eljáró bíróság szerint az első fokú bíróság helyesen döntött. A be nem fizetett adót adócsalás esetén az adóhatóság késedelmi pótlékkal együtt hajtja be. Kétszeres elvonásra ilyen módon semmiképpen nem kerülhetne sor, illetve az elkobzás alá eső érték megfizetésének sincs helye.

4.7. Zár alá vétel

A címben említett eljárásjogi intézmény szorosan kapcsolódik a vagyonekpozícióhoz. A zár alá vétel tulajdonképpen a zár alá vett vagyontárgyak és vagyoni jogok feletti rendelkezési jogot függeszti fel, és a feltételek megvalósulása esetén bárkivel szemben alkalmazható. Fontos megemlíteni, hogy a zár alá vett vagyon, nem mindig van összefüggésben a bűncselekménnyel. A vagyonekpozíció ugyanis arra a vagyontra is elrendelhető, amelyet az elkövető bünszervezetben való részvétel, vagy a kábítószer-kereskedelem elkövetője

²⁷ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről, 74. § (1) bekezdés a) pont.

²⁸ Uo. (5) bekezdés.

²⁹ 1998. évi XIX. törvény a Büntetőeljárásról, 159. §, 335. §.

³⁰ LAJKÓ: i. m. 13.

³¹ Uo. 13.

a bűncselekmény ideje alatt szerzett. Ebben az esetben vélelmezhető, hogy az ezen időszak alatt szerzett vagyon bűncselekményből származik. A zár alá vétel azonban az eljárás bármely szakaszában alkalmazható.

A zár alá vétel tárgya lehet minden olyan ingóság, ingatlan, így például lakás vagy autó, azaz minden olya vagyontárgy, ami vagyonekobbzás tárgya lehet, vagy ami polgári jogi igény fedezetéül szolgálhat. A zár alá vétel elrendelhető arra a vagyonra, vagyonrészre, illetőleg egyes vagyontárgyra is, amelyre nézve vagyonekobbzás rendelhető el, de amelyet nem a terhelt birtokol.

A vagyonekobbzás biztosításaként zár alá vétel tárgya az a vagyon lehet,

- amelyet az elkövető a bűncselekmény elkövetése során vagy azzal összefüggésben szerzett,
- amelyet az elkövető bünszervezetben való részvétele ideje alatt szerzett,
- amelyet a kábítószer-kereskedelem elkövetője a bűncselekmény elkövetésének ideje alatt szerzett,
- amely a bűncselekmény elkövetéséből eredő, a bűncselekmény elkövetése során vagy azzal összefüggésben szerzett vagyon helyébe lépett,
- amelyet a bűncselekmény elkövetése céljából az ehhez szükséges vagy ezt könnyítő feltételek biztosítása végett szolgáltatottak vagy arra szántak, valamint
- amely az adott vagy ígért vagyoni előny tárgya volt.

Az elrendelés feltételei: a zár alá vételt kizárólag bíróság rendelheti el, ha az eljárás olyan bűncselekmény miatt folyik, amellyel kapcsolatban vagyonekobbzásnak van helye, illetőleg ha polgári jogi igényt érvényesítenek a terhelttel szemben, és alaposan tartani lehet attól, hogy a kielégítést megghiúsítják. Ezek biztosítására a bíróság a terhelt egész vagyonának, vagyona meghatározott részének vagy egyes vagyontárgyainak zár alá vételét rendelheti el. Ha ingatlan elkobbzásának van helye, a zár alá vételt el kell rendelni.

Jogorvoslati lehetőségek: Az érintett bármely személy vagy képviselője, illetve védője az eljárást lezáró érdemi határozat elleni fellebbezésben vitathatja a bíróság által elrendelt zár alá vételt a határozat reá vonatkozó rendelkezései tekintetében. Ha a zár alá vételt a nyomozási bíró rendeli el, a nyomozati szakban a nyomozási bíró határozata ellen az jelenthet be fellebbezést, akivel a határozatot közölték. A szóbeli kihirdetés útján közölt határozat elleni fellebbezést a kihirdetés után nyomban be kell jelenteni. Az a jogosult, aki a határozat kihirdetésén nem vett részt, a fellebbezését az üléstől számított három napon belül jelentheti be. A kézbesítés útján közölt határozat ellen a fellebbezést a jogosult a kézbesítéstől számított három napon belül jelentheti be. A fellebbezést a törvényszék másodfokú tanácsa tanácsulésen bírálja el.³²

4.8. A polgári jogi igény biztosítása

A kutatásom következő állomása a polgári jogi igény biztosításának vizsgálata volt. A 4/2009-es BJE. kimondta, hogy a nyomozás során a polgári jogi igény kielégítésének biztosítása érdekében zár alá vétel kizárólag a gyanúsított vagyonára rendelhető el. Ezek alapján tehát nincs helye zár alá vételnek ismeretlen tettes ellen folyó eljárásban függetlenül attól, hogy az feljelentésre vagy hivatalból indult meg.

„Amennyiben a feljelentett, illetve a hivatalból indult eljárásban az elkövetéssel gyanúsítható személy nem ismeretlen, hanem meghatározott személy, zár alá vétel elrendelésére az ellene előterjesztett polgári jogi igény biztosítása érdekében csak akkor van lehetőség, ha a nyomozást elrendelték, vagy azt megindították, és ezt követően az ügyész vagy a nyomozó hatóság a gyanút megalapozottnak találva vele szemben olyan eljárási cselekményt fogantatosít, amelyet csak gyanúsítottal szemben tesz lehetővé a büntetőeljárás törvény.”³³

A 4/2009-es BJE. jogesetre is hivatkozik indokolás címén: egy kft. képviselője 30 millió forint értékű ingóság eltulajdonítása miatt tett feljelentést az általa meg is nevezett feljelentett ellen a Gárdonyi Rendőrkapitányságon, akivel szemben polgári jogi igényt is előterjesztett. A nyomozó hatóság a nyomozást ismeretlen tettes ellen rendelte el. A polgári jogi igény biztosítására a feljelentő a feljelentett vagyonára zár alá vétel elrendelését kérte. A Székesfehérvári Városi Bíróság nyomozási bírója a 2007. május 29. napján kelt. 5. Bny.218/2007/2. számú végzésével az indítványt elutasította. Határozatát azzal indokolta, hogy a büntetőeljárás ismeretlen tettes ellen folyik, így a feljelentett nem tekinthető terheltnek, ezért vele szemben a kényszerintézkedés nem rendelhető el.

A Nemzeti Adó-és Vámhivatal polgári jogi igénye: az ítélezési gyakorlat megosztott volt abban a kérdésben, hogy a Nemzeti Adó-és Vámhivatal (a továbbiakban: NAV) jogosult-e a büntetőeljárás során magánfélként érvényesíteni azt a költségvetésben jelentkező hiányt, melyet az adócsalás bűncselekményével okoztak és ennek biztosítására indítványozhatja-e a zár alá vételt. A bíróságok ellentétes elvi alapokon nyugvó határozatokat hoztak a nyomozási bírók döntéseinek felülbírálata során a zár alá vétel elrendelése kérdésében.

³² <http://www.gerotamas.hu/blog/item/58-zar-ala-vetel.html>, (2016.10.11.).

³³ 4/2009 BJE.

Ez ügyben született büntető jogegységi határozat szerint a Nemzeti Adó-és Vámhivatal a büntetőeljárás során a hatáskörébe tartozó kötelező befizetésekkel vagy költségvetési támogatással kapcsolatban elkövetett bűncselekménnyel okozott kár megtérítése érdekében magánfélként polgári jogi igényt nem érvényesíthet, és ennek biztosítása érdekében zár alá vételt sem indítványozhat.³⁴

5. A BÍRÓI GYAKORLATBAN FELMERÜLŐ ELLENTMONDÁSOK

A dolgozat írása közben számos olyan jogesettel találkoztam, amelyekben vitatott volt az első, illetve másodfokú bíróság döntése a vagyoni intézkedések körében. Megpróbáltam összegyűjteni azokat az eseteket ahol a különböző jogorvoslati szinteken eltérő döntések születtek.

5.1. Aktív vesztegető

A terhelt egy kft. üzemvezető beosztású alkalmazottja volt. Munkaköri köteleessége volt egyebek mellett az alvállalkozókkal való kapcsolattartás, és döntési jogköre kiterjedt arra, hogy a kft. kivel, milyen munkára és milyen feltételekkel kössön alvállalkozói szerződést. A kft. egyik alvállalkozója a kft. részére rendszeres betonszállítást végzett, ekként a terheltet már hosszú idő óta ismerte.

A terhelt 2009. július 31-én este a kft. telephelyén levő irodájába hívta az alvállalkozót és egymillió forintot kért tőle azért, hogy addigi tevékenységét továbbra is folytathassa. Az alvállalkozó azt felelte, hogy gondolkodik a terhelt ajánlatán, miután azonban nem állt szándékában és módjában ezt az összeget a terhelt részére kifizetni, bejelentette az esetet a rendőrségen. Ezt követően „összeszedett” egymillió forintot, majd ennek birtokában a rendőrséggel együttműködve felhívta a terheltet telefonon, közölte vele, hogy megvan a pénz, és kérte: jelölje meg az átadás helyét és idejét. A terhelt a pénz átadására 2009. augusztus 8-át és a munkahelyén levő irodáját jelölte meg.

A közölt napon, a reggeli órákban az alvállalkozó megjelent a terhelt irodájában, és átadott a részére egy borítékban ötven – 20 000 Ft-os címletű – bankjegyet. A terhelt a pénzt átvette, amit tőle ezt követően nyomban – szervezett rendőri akció során – lefoglaltak. A megyei bíróság a terheltet gazdálkodó szervezet önálló intézkedésre jogosult dolgozója által elkövetett vesztegetés büntetében mondta ki bűnösnek, ezért kétévi börtönbüntetésre és kétmillió forint pénzmellékbüntetésre ítélte, a börtönbüntetés végrehajtását négyévi próbaidőre felfüggesztve.

A fellebbezések folytán másodfokon eljáró ítélet tábla az elsőfokú bíróság ítéletét megváltoztatva a szabadságvesztés próbaidejének tartamát öt évre felemelte, továbbá egymillió forint megfizetésére kötelezte a terheltet vagyonekobbzás címén. Egyebekben az elsőfokú bíróság ítéletét helybenhagyta.

Véleményem szerint minden olvasóban felmerül az a kérdés, hogy vajon a megyei bíróság, vagy a másodfokon eljáró ítélet tábla döntése volt-e a „helyes”. Erre a jogesetre alapozva hozta meg a Kúria a 2306/2011. számú büntető elvi határozatát. Az ítélet tábla a vagyonekobbzás indokolása kapcsán kifejtette: azzal, hogy a tettenérést követően a terheltnek átadott és tőle lefoglalt bankjegyeket az alvállalkozónak mint tulajdonosnak visszaadták, nem került elvonásra a terhelttől az a pénzösszeg, amely „a kapott vagyoni előnyt testesítette meg”. Miután a jelenleg hatályos Btk. alapján „arra a vagyronra, amely az adott vagy ígért vagyoni előny tárgya volt”³⁵ vagyonekobbzást kell elrendelni, az intézkedés nem volt mellőzhető.

Ezen rendelkezés ellen a felelbbviteli főügyészség nyújtott be felülvizsgálati indítványt. Álláspontja szerint a Btk. 74. § (1) bekezdés f) pontja alapján alkalmazott vagyonekobbzás anyagi jogszabályt sért. A vagyonekobbzás ugyanis a vagyoni előny kétszeres elvonását jelenti, tekintve, hogy a terhelttől lefoglalt egymillió forint összegű vagyoni előnyt a lefoglalást követően az aktív vesztegetést színlelő alvállalkozónak visszaadták. Ezért a megtámadott határozat megváltoztatására és a vagyonekobbzás mellőzésére tett indítványt.

A Legfelsőbb Bíróság azt állapította meg, hogy a felülvizsgálati indítvány alapos. Véleménye szerint valóban téves az ítélet tábla azon álláspontja, miszerint az ügyben a terhelttel szemben alkalmazott vagyonekobbzás alapja a Btk. 74. § (1) bekezdésének f) pontja lehet. E rendelkezésnek az elkövetés időpontjában hatályos szövege szerint a vagyonekobbzást el kellett rendelni arra a vagyronra, amely az adott vagyoni előny tárgya volt; azaz ekkor a rendelkezés nem terjedt ki az ígért vagyoni előnyre.

Az irányadó tényállásból kitűnik: az alvállalkozó a terhelt, mint passzív vesztegető felszólítására csak színleg adta át a kért vesztegetési összeget. Cselekménye ezért jogellenesség hiányában nem bűncselekmény; nem aktív vesztegető, ezért a Btk. 74. § (1) bekezdésének f) pontja alapján az egymillió forintra nézve a vagyonekobbzás alkalmazása vele szemben szóba sem jöhet.

³⁴ 4/2015 BJE.

³⁵ Btk. 74. § (1) bekezdés f) pont.

Ha jobban megvizsgáljuk, akkor látható, hogy az ítélet tábla indokolása ellentmondásos: egyfelől ugyanis a vagyonekobbzás alapjaként a jogszabály szövegének szó szerinti idézésével a Btk. 74. § (1) bekezdés f) pontjára – ezen belül is az ígért vagyoni előnyre – hivatkozik, de a vagyonekobbzást a „kapott” előnyre látja indokoltnak alkalmazni.

Az elbírált ügyben a tettenérés folytán a terhelt, mint passzív vesztegető a neki (színleg) átadott vagyoni előnyt nem szerezte meg. Azt ugyanis a hatóság a tettenérés során lefoglalta. Ezért vele szemben vagyonekobbzás alkalmazásának nincs helye. Az ügyben az alvállalkozó nem tekinthető aktív vesztegetőnek, tehát az ő birtokából az esemény során kikerült pénzüsszeg az előzőek szerint nem minősíthető a vesztegetés során „adott” vagyoni előnynek, így vele szemben sincs helye vagyonekobbzásnak. Ezért az egymillió forintba a vagyonekobbzás nem volt elrendelhető.³⁶

A fenti jogeset kapcsán említeném meg, hogy ellentmondásos a bírói gyakorlat abban, hogy pénzbüntetés és vagyonekobbzás alkalmazása együttesen jogszerű, illetőleg célszerű e. A jogszerűség nem kérdőjelezhető meg a hatályos törvényi szabályozás alapján, azonban a kétszeres vagyoni jellegű joghátrány a végrehajthatóság, azaz a célszerűség szempontjából vitatható.

Az alábbi táblázatban jelenítettem meg a két anyagi jogi intézmény közötti hasonlóságokat és különbségeket.

Pénzbüntetés		Vagyonekobbzás
büntetés	büntetés neve	intézkedés
vagyoni jellegű szankció	<u>célja</u>	bűncselekményből eredő vagyon elvonása
negatív hatással van az elkövető családjára, anyagi helyzetére	<u>negatív hatása</u>	nincs kifejezetten negatív hátránya, mivel csak annak a vagyonnak az elvonására kerül sor, amit a bűncselekmény során vagy azzal összefüggésben szerzett
bűnösség megállapítása	<u>alkalmazásának feltétele</u>	alkalmazható felmentés, illetve eljárás megszüntetése esetén is
kiutasítás mellett nem szabható ki	<u>kiszabásának feltétele</u>	önállóan, büntetés mellett, illetve más intézkedéssel együttesen is alkalmazható
Ha az elítélt a pénzbüntetést nem fizeti meg, annak egészét vagy meg nem fizetett részét szabadságvesztésre kell átváltogatni.	<u>következménye</u>	végrehajthatósága nem évül el

1. táblázat: A pénzbüntetés és vagyonekobbzás összehasonlítása.³⁷

5.2. Zár alá vétel elrendelése más tulajdonában álló ingatlanokra

Vagyonekobbzás fedezetének biztosítására nemcsak a terhelt, hanem más személy birtokában, illetőleg tulajdonában lévő ingatlan tekintetében is alkalmazható e joghátrány, valamint a vagyoni kényszerintézkedés.

A gyanúsított ellen üzletszerűen, különösen nagy értékre elkövetett sikkasztás büntette és más bűncselekmények miatt indult eljárás. Az első fokon eljáró bíróság a gyanúsított tekintetében a fia tulajdonában álló ingatlanokra és a gyanúsított tulajdonában lévő gépkocsira rendelt el zár alá vételt. A végzés ellen a gyanúsított élt fellebbezéssel, kérte a zár alá vétel feloldását. Előadta, hogy az érintett ingatlanokat ajándék, tartás és elbirtoklás útján szerezte, a vagyonekobbzás feltételei így nem állnak fenn. Ebben a jogesetben, az alapvető probléma és a fellebbezés oka az volt, hogy az első fokon eljáró bíróság a más tulajdonában álló ingatlanokra rendelt el zár alá vételt. A bíróság a sértett polgári jogi igényének biztosítása céljából rendelte el a zár alá vételt, tévedett azonban, amikor a más tulajdonában álló ingatlanokra nézve rendelte el azt.

A Be. 159. § (2) bekezdésében foglaltak szerint zár alá vétel a terhelt vagyonára, vagyona meghatározott részére, vagy egyes vagyontárgyaira rendelhető el. El lehet rendelni olyan vagyonra is, amelyet nem a terhelt birtokol. A birtoklás és a tulajdon különböző fogalom, és különböző jogosítványokat foglal magában. Jelen esetben a felsorolt ingatlanok már nem állnak a terhelt tulajdonában, az, hogy ténylegesen ki birtokolja azokat,

³⁶ A Kúria a 2306/2011. számú büntető elvi határozata.

³⁷ A szerző által készített táblázat.

az eljárás adataiból nem megállapítható, de a terheltnek haszonélvezeti joga van rajtuk, elméletileg a birtoklás (használat, hasznosítás) joga megilleti őt.

A jogeset kapcsán a birtoklás és a tulajdon közötti különbséget táblázatba foglalt szempontok alapján szemléltetem:

Birtok		Tulajdonjog
tényleges hatalom a dolog felett	<u>fogalom</u>	legfontosabb, legteljesebb saját dologon fennálló (uralmi) dologi jog
Birtokos az, aki a dolgot sajátjaként vagy a dolog időleges birtokára jogosító jogviszony alapján hatalmában tartja	<u>személyi köre</u>	Tulajdonos az, akit tulajdonjoga tárgyán teljes és kizárólagos jogi hatalom illet meg
birtoklás birtokvédelem	<u>jogok</u>	birtoklás használat hasznosítás hasznok szedése rendelkezés jogosulatlan behatás kizárása
a birtokba vétel tényével	<u>létrejötté</u>	taxatív meghatározott tulajdonszerzési módokkal, ami néhol egybeesik a birtokba vétellel (pl. gazdátlan javak kisajátítása)
mindig megszüntethető	<u>megszűnése</u>	ingatlan tulajdonával felhagyni nem lehet
a birtoklás korlátai egyben a tulajdonjog korlátai is, mivel a birtoklás a tulajdonjog része	<u>korlátok</u>	magánjogi (pl. más tulajdonát ne sértse) és közjogi korlátai is vannak

2. táblázat: A birtoklás és a tulajdon elhatárolása egymástól.³⁸

A haszonélvezeti jog vagyoni értékű jog, értékkel bír, s mint ilyen, a terhelt vagyónának részét képezi, így zár alá vétel is elrendelhető rá, de a más tulajdonában álló ingatlanra – tekintettel arra, hogy a polgári jogi igény érvényesítése érdekében történt az elrendelés – nem rendelhető el ez a korlátozás, ezt a törvény nem teszi lehetővé. Ugyanakkor törvényes volt a zár alá vétel elrendelése a gépkocsi vonatkozásában. A leírtak alapján a megyei bíróság a városi bíróság döntését megváltoztatta, a zár alá vétel körét módosította míg a végzés egyéb rendelkezéseit helybenhagyta.³⁹

5.3. A gyanúsított magánvagyonra

A terhelt tulajdonában lévő vagyon mind a polgári jogi igény, mind a vagyonekbevitel fedezetére zár alá vehető. A terheltnél feltalált vagyontömeg elemei szempontjából nem mindig tűnik ki egyértelműen, hogy mely rész a terhelt tulajdona és mely rész az, amivel más jogosult felé kell elszámolnia, ahogy ez az alábbi jogesetből is kitűnik.

A vesztegetés büntette és más bűncselekmények miatt indult büntető eljárás a terhelt és társai ellen. Az elsőfokú bíróság végzése ellen a terhelt és védője élt fellebbezéssel a zár alá vétel feloldása érdekében azzal az indokolással, hogy a bűnösség megállapítására még nem került sor, tehát vagyoni joghátrányt sem alkalmazhat a terhelttel szemben a bíróság. A védő indokolása szerint a zár alá vett összeg magában foglalja a munkaügyi bíróság által részére perköltséggént megítélt 170.000 forintot is, mely nem tartozik a gyanúsított magánvagyonába.

A védői fellebbezés az alábbiak szerint részben alapos. Tévedett az elsőfokú bíróság, amikor a teljes összeg tekintetében elrendelte a bűnügyi zárat, nem vizsgálva azt a körülményt, hogy az első- és másodfokon meghatározott összesen 170.000 forint perköltség – bár a felperes kezéhez kell teljesíteni – valójában a perképviselőt ellátó ügyvédnek jár. Ennél fogva nem vehető bűnügyi zár alá, mivel nem a terhelt magánvagyonra. A Pp. meghatározása szerint perköltség mindaz a költség, ami a felek célszerű és jóhiszemű pervitelével kapcsolatban akár a bíróság előtt, akár a bíróságon kívül merült fel (előzetes tudakozódás és levelezés költsége, eljárási illeték, tanú- és szakértői díj, ügygondnoki és tolmácsdíj, helyszíni tárgyalás és szemle költsége stb.).

³⁸ A szerző által készített táblázat.

³⁹ Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság, Bnf.18/2010/2. számú ítélete.

Ezért a megyei bíróság osztva a védői fellebbezésének ezen indokát, a biztosítási intézkedést a Be. 160. § (7) bekezdés II. tétele alapján 170.000 forint vonatkozásában feloldotta, és ezt az összeget a Be. 155. § (2) bekezdése szerint a terheltnek kiadni rendelte. Az elsőfokú bíróság végzésében helyesen állapította meg, hogy a zár alá vétel indokolt, azonban tévedett, amikor ennek okát csak abban jelölte meg, hogy a gyanúsítottal szemben a Be. 159. § (2) bekezdés I. fordulata szerint olyan bűncselekmény miatt folyik az eljárás, amellyel kapcsolatban vagyoneklobzásnak van helye. Az sem helytálló, hogy a zár alá venni szándékozott magánvagyron bűncselekmények elkövetéséből származik.

Az elsőfokú bíróság maga hivatkozik arra, hogy a terhelt egy előzetesen befejezett per eredményeként jutott hozzá elmaradt munkabér, ennek kamata, felmentési idő mentesítési részére járó munkabér, üdülési hozzájárulás, melegekzetési hozzájárulás, továbbá kárátalány megfizetése és perköltség címén a biztosítási intézkedés alá vont 3.250.350 forinthez, tehát ez a vagyron semmilyen összefüggésben nem áll az alapos gyanú tárgyát képező bűncselekményekkel.⁴⁰ Ebben a jogesetben a bíróság ítéletével a probléma tulajdonképpen az volt, hogy nem különítette el a magánvagyontól a bíróság által a védő részére elrendelt perköltséget.

5.4. A legcélszerűbb kényszerintézkedések

Okkal merül fel a kérdés, hogy a vagyron jellegétől függően – polgári jogi igény, vagy vagyoneklobzás biztosítására - mely vagyroni kényszerintézkedés a legcélszerűbb. Sorra vettem a különféle vagyontárgyakat és jogesetekkel szemléltetem azok célszerűségét.

Az ingóságok tekintetében a megfelelő intézkedés a lefoglalás lehet. Ez alól véleményem szerint kivételt képez a gépkocsi, mert a lefoglalással járó használati korlátozás ronthatja a jármű műszaki állapotát. Erre példa a következő jogeset: a Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság a terhelt és társai ellen különösen nagy értékre, üzletszerűen elkövetett sikkasztás büntette, jelentősen nagy kárt okozó üzletszerűen elkövetett csalás büntette, csődbüntett, közokirat-hamisítás büntette és más bűncselekmények miatt indított büntető ügyben a következő végzést hozta meg:

- II. r. vádlott tulajdonában lévő Toyota gyártmányú gépjármű,
- a Veszprémi Körzeti Földhivatalnál nyilvántartott ingatlant az egyik érdekelt 4/56 arányú tulajdonának, és I. r. vádlott, II. r. vádlott és III. r. vádlott ezen fennálló holtig tartó haszonélvezeti jogának zár alá vételét rendeli el.

A magánfelek kártérítési igénye összesen 47.976.297 forint volt. A tényállásból kiderül, hogy az eljárás lefolytatása alatt a vádlottak elajándékozták a tulajdonukban álló ingatlanhányadot, azon örökös haszonélvezeti jogot alapítva. Ezáltal alaposan lehet tartani a polgári jogi igény kielégítésének meghiúsításától.

Az előterjesztett polgári jogi igényekre nem szolgál kellő fedezetül a már bűnügyi zár alá vett vagyron, ezért a Be. 159. § (2) bekezdés II. fordulata szerint és a (3) bekezdése alapján helye van további vagyontárgyak zár alá vételének. A vád tárgyává tett bűncselekmények olyanok, hogy az ügydöntő határozatban vagyoneklobzásnak lehet helye. Vagyoneklobzást kell elrendelni a Btk. 74. § (1) bekezdése alapján a bűncselekményből eredő vagyronra, amelyet az elkövető a bűncselekmény elkövetése során vagy azzal összefüggésben szerzett, a vagyronra, amely a bűncselekmény elkövetéséből eredő vagy azzal összefüggésben szerzett vagyron helyébe lépett. Vagyoneklobzást kell elrendelni arra a bűncselekmény elkövetéséből eredő vagyronra, amellyel más gazdagodott a Btk. 74. § (2) bekezdése alapján. Mindez bizonyítás kérdése, figyelemmel arra, hogy a szerzés időpontjai a büntetőeljárás hatálya alá esnek.

A zár alá vétel elrendelésének tehát a Be. 159. § (2) bekezdés I. tétele szerint is törvényes indoka van. A kifejtettekéből az is következik, hogy alaposan lehet tartani a polgári jogi igény kielégítésének meghiúsításától, illetve a vagyoneklobzás fedezetének elvonásától. Ezért a megyei bíróság a Be. 273. § (1) bekezdése szerint eljárva a Be. 159. § (1) bekezdése, (2) bekezdés alkalmazásával a rendelkező részben foglaltak szerint határozott.⁴¹

Véleményem szerint ebben az esetben az eljáró bíróság helyesen rendelt el zár alá vételt a gépjárműre, mivel azzal csak a rendelkezési jogot függeszti fel, de lehetőséget ad az állagmegóvásra, ezzel a jármű értékének megtartására. A sértetti érdek ugyanis az, hogy az eljárás jogerős befejezésekor a megítélt kártérítés összegének minél magasabb részét elérje a zár alá vett vagyontárgy értékesítéséből befolyó bevétel.

Ingatlanra csak zár alá vétel rendelhető el. Ez tulajdonképpen a zár alá vett vagyontárgyak és vagyroni jogok feletti rendelkezési jogot függeszti fel, és a feltételek megvalósulása esetén bárkivel szemben alkalmazható. Ugyanez a helyzet a vagyroni értékű jogokkal is, így például: haszonélvezet, üzletrész, pénzkövetelés, beleértve a bankszámla követelést is. A zár alá vétel tárgya lehet ugyanis, minden olyan

⁴⁰ Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság, Bnf.229/2007/3. számú ítélete.

⁴¹ Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság B.219/2006/9. számú ítélete.

ingatlan, illetve ingóság, amely vagyonekobbzás alá esik, vagy polgári jogi igény fedezetül szolgál. A fentieket a következő példákkal támasztom alá:

- A városi bíróság végzésében a terhelt ingatlanra bejegyzett holtig tartó hasznélvezeti joga tekintetében 40.000.000 Ft erejéig rendelt el zár alá vételt. A végzéssel szemben a terhelt és a védője élt fellebbezéssel. A gyanúsított arra hivatkozott, hogy tartozása nem áll fenn a sértettekkel szemben, és az ingatlan nem képezi a tulajdonát. A védő fellebbezésében arra hivatkozott, hogy a zár alá vétel sérti az ingatlan tulajdonosának jogait, a hasznélvezeti jog amúgy sem értékesíthető, így zár alá sem vehető, mivel nem megoldható egy későbbi kielégítés. Álláspontja szerint nincs adat arra, hogy a terhelt megíúsítaná a kielégítést, hiszen a kölcsön jelentős részét már vissza is fizette. A védelmi fellebbezés nem voltak alapos, hiszen vagyoni értékű jog is képezheti zár alá vétel tárgyát.⁴²
- A Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság a különösen jelentős kárt okozó csalás büntette és más bűncselekmények miatt a vádlott tulajdonában álló „kivett beépítetlen terület” megnevezésű ingatlan ¼ tulajdoni hányadára zár alá vételt rendelt el. Továbbá a vádlott rendelkezése alatt álló bankszámlák és az azon lévő, illetve oda a későbbiekben beérkező pénzeszszegek tekintetében is zár alá vételt rendelt el. Ezek a magánfelek által előterjesztett valamennyi polgári jogi igény, továbbá a vagyonekobbzás fedezetül szolgálnak.⁴³ A bankszámlára beérkezhetnek a jóváírások, a tulajdonos azonban nem tud róla tranzakciót indítani, illetőleg pénzt leemelni.
- Az üzletszerűen, különösen nagy értékre elkövetett sikkasztás büntette és más bűncselekmény miatt vádlott ellen folyamatban lévő büntetőügyben a másodfokon eljáró törvényszék a városi bíróság végzését megváltoztatja, azzal, hogy a zár alá vétel elrendelése az érintett ingatlanok tekintetében a gyanúsított hasznélvezeti jogára vonatkozik.
- A városi bíróság fentebb hivatkozott végzésével a gyanúsított tekintetében a fia tulajdonában álló ingatlanokra és a gyanúsított tulajdonában lévő gépkocsira nézve rendelt el zár alá vételt.⁴⁴

Ebben az esetben is úgy vélem, hogy a gépkocsira nézve, továbbá az ingatlan, illetve a hasznélvezeti jogra vonatkozóan a zár alá vétel a helyes megoldás.

5.5. Utólagos elkobbzás

Azokban az esetekben, ahol az ügydöntő határozatokban a bíróság nem rendelkezett a jogellenesen birtokban tartott bűnjel jogi sorsáról, különleges eljárásban kell és lehet ezt pótolni. A terhelt és társai ellen jelentős mennyiségű kábítószerrel visszaélés büntette valamint lőszerrel való visszaélés büntette miatt indult eljárás.

Az első fokon eljáró bíróság csak a terhelt büntetőjogi felelősségéről határozott, azonban nem rendelkezett ügydöntő határozatában a bűnjel sorsáról. A büntetőjogi felelősségről hozott határozat a másodfokon eljáró bíróság ítéletével emelkedett jogerőre, de a hiányosságot ez a bíróság sem észlelte.

A Győr-Moson-Sopron Megyei Főügyészség indítványozta a lőszer-hüvely utólagos elkobbzását. Az indítvány alapos volt. Utólagos elkobbzásnak a Be. 570. § alapján van helye, miszerint ha a bíróság jogerős ügydöntő határozatában az elkobbzásról nem, vagy nem a törvénynek megfelelően rendelkezett, erről a bíróság az ügyész indítványára, illetve hivatalból utólag határoz.

Az első fokú bíróság különleges eljárás keretében rendelkezhet utólag a nyomozás során lefoglalt bűnjel sorsáról a Be. 571. §-ában foglaltak alapján. Ez alapján, ha a bíróság az ügydöntő határozatában a lefoglalt dolog kiadásáról, megsemmisítéséről, illetőleg arról, hogy az az állam tulajdonába kerül, nem, vagy nem a törvénynek megfelelően rendelkezett, erről az ügyész indítványára vagy hivatalból utólag az 570. § megfelelő alkalmazásával határoz.

VÉGSZÓ

Szeretném összegezni azokat a jogalkalmazási kérdéseket, amelyek fő problematikáját képezték a dolgozatomban. Az eljáró bíróságok számára az egyik nehézséget a megfelelő vagyoni joghátrány megválasztása jelenti, a másik problémát a vagyonekobbzás, illetőleg a polgári jogi igény fedezetére szolgáló vagyon körének meghatározása.

Mindenekelőtt fontos a vagyon hollétének, tulajdonosának vagy birtokosának és értékének tisztázása. Törvényes és megalapozott döntés akkor hozható, ha tudjuk: van-e vagyon, az kinek a vagyona, mely

⁴² Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság, mint másodfokú bíróság Bnf.149/2010/2. számú végzése.

⁴³ Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság B.35/2007/228. számú végzése.

⁴⁴ Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság, mint másodfokú bíróság Bnf.18/2010/2. számú végzése.

jogcímen, milyen jellegű, valamint, hogy annak mennyi az értéke, illetve hol található. Ezek a jogalkalmazási gondok elsősorban abból fakadnak, hogy a nyomozó hatóság még mindig nem fordít kellő körültekintést és időt a vagyronfelderítésre. A korábbi években tapasztalt teljes érdektelenséggel szemben e téren a nyomozati munka sokat javult, de még mindig hagy kívánnivalót maga után. Országosan is nagy különbség van az eredményességben. Ha elmarad a teljes körű vagyronfelderítés, azt a bírói szakban kell pótolni a tényállás megállapítása körében, mely nagyon időigényes és bonyolult bizonyítási tevékenység.

A bíróságok az időszerű ítélkezés követelményének betartása érdekében sok esetben mellőzik e bizonyítás lefolytatását, melynek eredménye a vagyoni intézkedés elmulasztása, vagy annak helytelen módja. A büntető anyagi- és eljárásjog modernizációja, az európai unió tagállamai közötti jogharmonizáció folyamata kényszerítő hatást gyakorol a bírói munka e téren való fejlődésére. Remélem, hogy a dolgozatom is egyik eszköze lehet a „csipkerózsika álomból” történő ébredésnek.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1.] GÁBOR ZSOLT (szerk.): *Büntetőjog I.*, 2014, HVG-Orac Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest.
- [2.] HOLLÁN MIKLÓS: *Vagyonelkobzás*, 2008, HVG-Orac Lap-és Könyvkiadó Kft.,
- [3.] KAJTOR GERGELY: Az elkobzás. A Csemegi-kódextól napjainkig, in *Jogi Fórum Publikáció*, 2013, [http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/kajtor_gergely_az_elkobzas_a_csemegi_kodextol_napjainkig\[jogi_forum\].pdf](http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/kajtor_gergely_az_elkobzas_a_csemegi_kodextol_napjainkig[jogi_forum].pdf), (2016.09.14.).
- [4.] LAJKÓ PÉTER: A vagyonelkobzás története és szabályozása a hatályos Btk.-ban, in *Jogi Fórum Publikáció*, 2015, <http://www.jogiforum.hu/publikaciok/710>, (2016.09.22.).
- [5.] MIHÓNÉ LEITNER JUDIT: A bűncselekményből eredő vagyron elvonása, *Vagyonelkobzás*, in *Magyar Jog*, 2013/2. szám, 87-92., http://hvgorac.hu/sites/portal/files/mj_2013_02.pdf, (2016.09.14.).
- [6.] NAGY FERENC: *A magyar büntetőjog általános része*, 2010, HVG-Orac Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest.
- [7.] NÉMETHY ANDREA: Az elkobzás és a vagyonelkobzás büntetőjogi szabályozás-története 1978 után, in *Magyar Jog*, 2001/9. szám, 531-536.

FELHASZNÁLT JOGFORRÁSOK

- [1.] 2012. évi C törvény a Büntető Törvénykönyvről.
- [2.] 2011. évi CCII. törvény, Magyarország Alaptörvénye.
- [3.] 1998. évi LXXXVII. törvény a büntető jogszabályok módosításáról. [5.] 2001. évi CXXI. törvény 12-15. §-ához fűzött miniszteri indokolás.
- [4.] A Büntetőeljárásról szóló 1998.évi XIX. törvény.
- [5.] 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről.
- [6.] 1961. évi V. törvény a Büntető Törvénykönyvről.
- [7.] 4/2015 BJE.
- [8.] 4/2009 BJE.
- [9.] Kúria a 2306/2011. számú büntető elvi határozata.

FELHASZNÁLT BÍRÓSÁGI HATÁROZATOK

- [1.] Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság, B.302/2007/151. számú ítélete.
- [2.] Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság, Bnf.18/2010/2. számú ítélete.
- [3.] Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság, Bnf.220/2009/2. számú ítélete.
- [4.] Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság, B.35/2007/60. számú ítélete.
- [5.] Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság B.219/2006/9. számú ítélete.
- [6.] Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság, mint másodfokú bíróság Bnf.149/2010/2. számú végzése.
- [7.] Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság B.35/2007/228. számú végzése.
- [8.] Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság, mint másodfokú bíróság Bnf.18/2010/2. számú végzése.

AZ EURÓPAI TANÁCS KERETHATÁROZATAI

- [1.] 2003/577/IB kerethatározat.
- [2.] 2005/212/IB kerethatározat.
- [3.] 2006/783/IB kerethatározat.

INTERNETES FORRÁSOK

- [1.] <http://www.police.hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/bunugyek/ujpesti-kabitoszer-kereskedok-rendorkezen-videoval>, (2016.09.17.).
- [2.] <http://www.gerotamas.hu/blog/item/58-zar-ala-vetel.html>, (2016.10.11.).
- [3.] https://e-justice.europa.eu/content_confiscation-94--maximize-hu.do, (2016.09.19.).
- [4.] <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=URISERV%3A116009>, (2016.10.25.).

AZ ÖNKORMÁNYZATI VAGYON FORGALOMKÉPESSÉGE A KÚRIA HATÁROZATAINAK TÜKRÉBEN

Absztrakt

Jelen tanulmány¹ a korábbi Legfelsőbb Bíróság, mostani Kúria által hozott öt olyan döntést elemez, melyek segítenek megérteni az önkormányzati vagyon forgalomképességével összefüggésben felmerülő anomáliákat. Talán a legnagyobb figyelmet kapott ügy ebben a témában a BH 2009. 175. avagy a soproni mélygarázs-ügy, melyben azt kellett a bíróságnak mérlegelnie, hogy a forgalomképtelen közterület vajon osztható-e és ha igen, egy része forgalomképesse vállhat-e? A többi jogesetet megvizsgálva arra a következtetésre juthatunk, hogy az önkormányzati tulajdonú ingatlanok törzsvagyonból való kivonása is komoly problémákat okoz. Az ilyen jellegű ügyekben iránymutató jellegűnek tekinthetőek a Kúria Önkormányzati Tanácsa által hozott határozatok is.

Kulcsszavak: Legfelsőbb Bíróság, Kúria, Önkormányzati Tanács, önkormányzati vagyon forgalomképessége

BEVEZETÉS

Az önkormányzathoz való jog az 1232-es kehidai oklevéltől a Helyi Önkormányzatok Európai Chartáján át a 2011. évi CLXXXIX. törvényig (továbbiakban: Möt.v.) történelmünket végigkísérő, mindig új jelentéssel gyarapodó alapjog. Önkormányzathoz való jogunk egyik fő letéteményese az önkormányzat gazdasági autonómiája. Ebből fakadóan nemcsak közigazgatási vagy polgári jogi, de alkotmányjogi szempontból is fontos, hogy éles határokat húzzunk meg az önkormányzati vagyon forgalomképessége kapcsán. Az általam vizsgált öt jogesetben a Legfelsőbb Bíróság/Kúria olyan iránymutató döntéseit mutatom be közelebbről, melyek támpontként szolgálhatnak számunkra amikor a forgalomképesség által felmerülő kérdésekre kell választ adnunk.

1. BH 2009. 175. AVAGY A SOPRONI MÉLYGARÁZS-ÜGY

Az ügy alapját egy olyan megállapodás adta, melyet a soproni önkormányzat kötött egy magáncéggel (SPT. Kft.). A beruházó az önkormányzati törzsvagyonként nyilvántartott Petőfi tér alá egy többszintes mélygarázst épített, a téren pedig parkot alakított ki. Az önkormányzat a garázs megépítése és a park kialakítása érdekében vállalta az ingatlan megosztását és ennek érdekében földhasználati jogot biztosított az ingatlanon. A felek a szerződésben kinyilvánították, hogy céljuk a ráépítés jogkövetkezményeinek kiküszöbölése, ezért a felperes kötelezettséget vállal az ingatlan megosztására az 1. helyrajzi számú ingatlanra, és a 2. helyrajzi számú ingatlan 50 m²-re pedig földhasználati jogot biztosít az alperesnek. A megállapodás szerint tehát nem keletkezik a felek között közös tulajdon, hanem az alépitmény önálló helyrajzi számot kap, mely így az alperes tulajdonába kerül. A szerződés megkötését követően az ingatlan megosztása megtörtént, a földhivatal pedig bejegyezte a földhasználati jogot az alperes javára az ingatlan-nyilvántartásba. Az alperes 2006. április 24-én megkapta az építési engedélyt a mélygarázs építésére, és 2006 őszén megkezdte a munkálatokat.

A felperes keresetével a megállapodás semmiségének megállapítását kérte az első fokon eljáró bíróságtól. Álláspontját azzal indokolta, hogy a megállapodás jogszabályba ütközik, mivel a polgármester a szerződésben forgalomképtelen törzsvagyonról rendelkezett, ezzel megsértve a Magyar Köztársaság Polgári Törvénykönyvéről szóló 1959. évi IV. törvény (továbbiakban: régi Ptk.) 114. § (1) bekezdésében, a helyi önkormányzatokról szóló 1990. évi LXV. törvény (továbbiakban: Ötv.) 79. § (1) bekezdésében, valamint a felperes 8/1997. (III. 25.) ÖK rendeletének 9. § (1) bekezdésében foglaltakat. Továbbá felhívta a figyelmet az önkormányzat arra, hogy az osztott tulajdon vonzataként az alperes elővásárlási jogosultsághoz juttatja a régi Ptk. 97. § (3) bekezdése alapján, és a semmisséget még további két okkal indokolta. Egyrészt, hogy az nyíltan a ráépítés jogkövetkezményeinek megkerülése céljából jött létre, másrészt azzal, hogy a szerződés lehetetlen

¹ Az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP-16-2 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült.

szolgáltatásra irányul. Az önkormányzat a semmisség következményeként az eredeti állapot helyreállítását (így a földhasználati jog törlését is) kérte.

Az alperes ellenkérelmében a felperes követelésének elutasítását és költségeinek megtérítését kérte. Álláspontját azzal indokolta, hogy a forgalomképtelenség csak a dolgok elidegenítését és terhelését zárja ki, a perbeli ingatlanok viszont nem kerülnek elidegenítésre, és a földhasználati jog sem csorbítja a felperes jogait, aki közhasznú feladatának tesz eleget a mélygarázs építésével. Ezzel kívánta megcáfolni az alperes azt, hogy a szerződés leheletlen szolgáltatásra irányult volna, és tagadta, hogy a megállapodás megkötésekor a jogszabályok megkerülésének szándéka vezette volna. Továbbá kihangsúlyozta, hogy az eredeti állapot helyreállítása célszerűtlen lenne, s a beruházás megvalósulása miatt már nem lehetséges.

A beavatkozó (Sopron Bank) az alperest támogatta, tehát a kereset elutasítását kérte. Érvelése szerint a építési szabályok nem tiltják a közterület alatt építmény elhelyezését, amely ennél fogva a közterületre nyíló pincékre irányadó szabályok szerint egyéb önálló ingatlanként jön létre. Így az önálló ingatlan a közterület tulajdonosának hozzájárulásától függetlenül jön létre, a tulajdonos csupán az építető személyét határozhatja meg. A földhasználati jog pedig az építkezés célját szolgálta, ez a jog az építmény felépítéséhez kapcsolódva, törvény erejénél fogva jött létre.

Az elsőfokú bíróság ítéletében kimondta, hogy a 2006. január 19. napján létrejött megállapodás földhasználati jog alapításáról szóló rendelkezése érvénytelen, és intézkedett a jog törléséről. Az alperest ennek túsására kötelezte, de ezt meghaladóan a keresetet elutasította.

A másodfokon eljáró Győri Ítéltábla az első fokon eljáró bíróság ítéletét helybenhagyta. A kereset elutasításával kapcsolatos döntését azzal indokolta, hogy a régi Ptk. 97. § (2) bekezdésének megfelel. Az ítélet azt is kimondta, hogy forgalomképtelen dolgokon is megszerzhetőek olyan jogok, amelyek megszerzését jogszabály kifejezetten nem tiltja. Az adott esetben a támadott szerződés nem jelent elidegenítést és nem okoz meg nem engedhető változást a közterület jogi helyzetében, hiszen az alperes tehermentesen, vagyis eredeti módon szerzi meg az önálló ingatlanként bejegyzett építmény tulajdonjogát; tehát a fenti okok miatt a megállapodás nem ütközik jogszabályba.

A felperes jogerős ítélet keresetét elutasító rendelkezése ellen felülvizsgálati kérelmet nyújtott be. Álláspontja szerint az ítéltábla határozata egyszerre megalapozatlan és jogszabálysértő. Ezt azzal indokolja, hogy a jogerős ítélet nem tartalmaz indokokat az elsődleges kereset jogalapként megjelölt régi Ptk. 114. § (1) bekezdésére² vonatkozóan és tévesen utal az „eredeti” szerzőmódra ugyanis, ha a felek megállapodása érvényes lenne, akkor az alperes származékos szerzőmóddal szerezne meg az építmény tulajdonjogát. A felperes véleménye szerint a forgalomképtelenség a rendelkezési jog valamennyi részjogosítványának együttes tilalmát jelenti (ellenben mondjuk az elidegenítési tilalommal, mely az átruházás kizárására korlátozódik). Az önkormányzat kihangsúlyozza, hogy a perbeli ingatlanok forgalomképtelenek, így az osztott tulajdoni megállapodás megkötését megengedő rendelkezés hiányában a felek megállapodása a régi Ptk. 114. § (1) bekezdésébe ütközik, magyarul semmis. Továbbá a felperes utalt arra, hogy a forgalomképtelenség az önkormányzati törzsvagyon védelmének célját szolgálja: ha a jogalkotó szándéka az lesz, hogy forgalomképtelen tereken vagy parkokban magántulajdonú épületek létesüljenek, akkor jogalkotással lehetővé tudja tenni.

A felülvizsgálati eljárásban a Legfelsőbb Bíróság a következőket állapította meg: Az Ítéltábla azon megállapítása, hogy a felek a forgalomképtelen önkormányzati törzsvagyonba tartozó ingatlanokra osztott tulajdon létrehozására irányuló megállapodást kötöttek, helytálló, azonban az erre alapított jogi álláspont nem. A földtulajdon esetében a tulajdonjog nem pusztán a föld felszínére terjed ki, hanem a föld mélyére és a felszín feletti térre is. A *földfelszín feletti tulajdonjog* esetén a régi Ptk. 172. § d) bekezdése szab határt azzal, hogy ország területe feletti légteret az állam kizárólagos tulajdonának nyilvánítja. A *földfelszín alatti tulajdonjogot* pedig a régi Ptk. 172. § a) és b) bekezdései korlátozzák azáltal, hogy egyrészt a föld méhének kincseit, másrészt a felszín alatti vizek és azok természetes víztartó képződményeit állami tulajdonba helyezik (a földtulajdonos személyétől függetlenül). A régi Ptk. 97. § (1) bekezdése alapján, az épület tulajdonjoga a földtulajdonost illeti meg, és a régi Ptk. 686. §-a alapján a törvény épületekre vonatkozó rendelkezéseit más építményekre is alkalmazni rendeli. Ugyan a tulajdonost tulajdonjoga alapján megilleti többek között a dologgal való rendelkezés joga³ (rég Ptk. 112. §) azonban a köztulajdonhoz tartozó elkülönült csoportot alkotó kizárólag

² „Ha jogszabály vagy bírósági határozat a rendelkezés jogát kizárja vagy korlátozza, az e tilalommal, illetőleg korlátozással ellentétes rendelkezés semmis.”

³ A rendelkezési jog pedig kiterjed arra, hogy

- a dologra nézve jogviszonyokat létesítsen és szüntessen meg;
- ennek körében átengedje a dolog birtokát, használatát vagy hasznai szedésének jogát,

állami tulajdonban lévő, vagy önkormányzati törzsvagyonhoz tartozó dolgokra a jogszabályok az általánostól eltérő szabályok alkalmazását rendelik el. A törvény szerint forgalomképtelennek minősülnek a kizárólag állami tulajdonban álló dolgok, valamint a törvényben meghatározott más dolgok, a forgalomképtelen dolgok elidegenítése semmis.⁴ Az önkormányzati vagyon külön része a törzsvagyon, amelyet a többi vagyontárgytól elkülönítve kell nyilvántartani, és a törzsvagyontként számon tartott tárgyak forgalomképtelenek (ide tartoznak például a helyi közutak és műtárgyaik, a terek, parkok). A felperes által kiadott 8/1997. (III. 25.) önkormányzati rendelet 3. § (1) bekezdésének b) pontja szerint a terek és parkok - az Ötv. idézett rendelkezésével összhangban - forgalomképtelen törzsvagyontárgyak, tehát ebből következik, hogy a Petőfi-tér is forgalomképtelen.

A forgalomképtelenség több tilalmat is magában foglal: egyrészt, hogy ilyen dolgokra nézve tulajdonosváltás még eredeti szerzőmóddal sem jöhet létre, másrészt tartalmazza a tulajdonos rendelkezési jogának jelentős leszűkítését és kizárja a dolog megterhelésének lehetőségét is. A Legfelsőbb Bíróság végleges konklúziója pedig az volt, hogy a forgalomképtelen ingatlan alkotórésze az ingatlan egységét megbontva nem válhat ki a törzsvagyontól.^{5 6 7} *Tehát a szűkebb értelemben vett osztott tulajdon keletkezése is kizárt. Ez azért van, mert az önkormányzati törzsvagyont védelmének eszköze a forgalomképtelenség, ennek a megkerüléséhez vezetne, ha maga az egész tér forgalomképtelen lenne, azonban megosztható és a megosztott rész pedig forgalomképes lenne.*

2. 823/2002. SZÁMÚ KÖZIGAZGATÁSI ELVI HATÁROZAT

Az elvi határozat legfőbb megállapítása, hogy „a közterület önkormányzati tulajdon, forgalomképtelen, az arra kötött adásvételi szerződés alapján tulajdonjog akkor sem jegyezhető be az ingatlan-nyilvántartásba, ha az nem a közút része.”

P. Nagyközség, Gy. u. 4. szám alatti ingatlana (540 m² nagyságú beépítetlen terület) I. és II. rendű beavatkozók tulajdonát képezte. Tőlük az I., II. és III. rendű felperesek - az 1998. szeptember 30. napján meghozott határozat szerint - adásvétel jogcímén megszerezték az ingatlan tulajdonjogát. A 293 m² nagyságú közterület megnevezésű földrészlet - mint a Gy. utca része - a III. rendű beavatkozó (önkormányzat) tulajdonát képezi. Az I. rendű beavatkozó 1997. december 11-én telekalakítási előszerződést kötött a III. rendű beavatkozóval, mely előszerződés alapján a III. rendű beavatkozó eladta a tulajdonát képező ingatlan 112 m² nagyságú területrészét, 201.600,-Ft vételár ellenében, továbbá az előszerződésben rögzítették, hogy az ingatlan megosztása folyamatban van. A felperesek és a beavatkozók 1998. november 9. napján telekhatár-rendezési megállapodást kötöttek, amely rögzítette a telekalakítási előszerződés tartalmát. A szerződések alapján a felek és a beavatkozók a 293 m² nagyságú közterületből egy 179 m² területű földrészlet kívántak kialakítani, az így elcsatolt 114 m²-t pedig az 540 m² nagyságú telekhez csatolni, amely így 654 m²-re nőne. A telekhatár-rendezési vázrajzot az elsőfokú földhivatal 1998. szeptember 21. napján záradékolta. A felperesek 1999. március 5. napján kérelmet terjesztettek elő az elsőfokú földhivatalnál, kérték a változások átvezetését az ingatlan-nyilvántartásban, az elsőfokú földhivatal az 1999. december 27. napján kelt határozatával azonban a felperesek kérelmét elutasította. A határozat indokolása rávilágított, hogy a helyi önkormányzatokról szóló 1990. évi LXV. törvény (a továbbiakban: Ötv.) 79. §-a értelmében a közterület forgalomképtelen, így az adásvétel tárgyát nem képezheti. A felperesek fellebbezése alapján eljár alperes a másodfokú határozatával az első fokú határozatot helybenhagyta.

A felperesek keresetükben az alperes határozatának felülvizsgálatát és (az elsőfokú határozatra is kiterjedő) megváltoztatását kérték. A keresetükben megfogalmazott álláspont szerint az Ötv. 79. § (2) bekezdés a) pontjában megfogalmazott általános szabály, ezzel szemben az építésügyről szóló 1964. évi III. törvény (a továbbiakban: Ét.) speciális szabály. Az általános és speciális norma ütközésénél a speciális szabály szerint kell eljárni. Az Ét. 19. §-a szerint, pedig a felpereseket kártalanítás illeti meg a telekhez hozzájegyzett

- a dolgot biztosítékul adja, vagy más módon megterhelje,
- tulajdonjogát átruházza, illetve - szűkebb értelemben vett - osztott tulajdont hozzon létre.

⁴ Régi Ptk. 173. § (1) bekezdésének a) és b) pontjai, és régi Ptk. 173. § (2) bekezdés.

⁵ BH2009. 175.

⁶ GÁRDOS PÉTER: Önkormányzati mélygarázs-beruházások a legfelsőbb bíróság döntésének tükrében, in *Közigazgatás a gyakorlatban (Complex)*, 2011/1. szám, elérhető: <http://www.gfimt.hu/cikkek/önkormányzati-melygarazs-beruhazasok-a-legfelsobb-birosag-dontesenek-tukreben.php?kid=4&did=190> (2017. 02. 20.).

⁷ HAJBA FERENC: Sopron: a mélygarázst az önkormányzatnak ítélték, in *Belföld*, elérhető: http://nol.hu/belfold/sopron_a_melygarazst_az_onkormanyzatnak_iteltek-318425 (2017.02.20.).

köztulajdon miatt.⁸ Továbbá arra is hivatkoztak, hogy a telekhatárrendezési megállapodás időpontjában hatályban lévő, az épített környezet alakításáról és védelméről szóló 1997. évi LXXVIII. törvény 27. § (6) bekezdése szerint a helyi közút kialakítása során feleslegessé vált területet az érintett ingatlan-tulajdonosok részére vételre kell felajánlani. Az első fokon eljáró bíróság a felperesek keresetét elutasította, indokolásában kifejtette, hogy a telekalakítási előszerződés, valamint a telekhatárrendezési megállapodás tartalma szerint adásvétel. A földhivatalok, mint nyilvánvalóan érvénytelen (jogszabályba ütköző) okirat alapján döntöttek a kérelem elutasításáról az ingatlan-nyilvántartásról szóló 1972. évi 31. tvr. (továbbiakban: Inytvr.) 17. § (1) bekezdésében foglaltak szerint, hiszen a kérelem ellentétes az Ötv. 79. § a) pontjával.⁹ Az útiigénybevételi eljárás során meghozott hatósági határozatban megjelölt területrészt ajánlható fel vételre az ingatlan tulajdonosának, ilyen eljárás pedig az ügyben nem volt. Tehát az elsőfokú bíróság megállapította, hogy a felperesek által benyújtott telekhatár-rendezési vázrajzban megjelölt, háromszög alakú, 114 m²-nyi terület nem képezi a felperesek tulajdonát.

A jogerős ítélet ellen a felperesek felülvizsgálati kérelmet nyújtottak be, melyben annak hatályon kívül helyezését és a keresetüknek megfelelő döntés meghozatalát kérték. A felperesi álláspont szerint az Étv. 27. § (6) bekezdésének helyes értelmezése szerint az útterületek kijelölése során feleslegessé váló területeket (azok eredetétől függetlenül) vételre kell és lehet felajánlani. Ezen előszerződésre alapítva a felperesek jogelődei (az I. és II. rendű beavatkozók) építési engedélyt is kaptak a perrel érintett, háromszöggel kialakított építési telekre, és azon az építési engedély alapján építkezési munkákat is kezdtek. A felperesek továbbra is állították, hogy az általános elidegenítési tilalom alól az építésügyi törvényekben foglalt rendelkezések speciális kivételt képeznek. A felülvizsgálati kérelmet a Legfelsőbb Bíróság nem találta alaposnak. A Legfelsőbb Bíróság először is leszögezi, hogy a perben felülvizsgált határozatok a felperesek kérelmére indult ingatlan-nyilvántartási ügyben születtek. Másfelől helyesnek ítéli meg az elsőfokú bíróság azon megállapítását, mely során az ügyben kötött szerződéseket adásvételi szerződésnek minősítette. Azonban megjegyzi, hogy közút céljára történő lejegyzés tárgyában eljárás nem folyt, nem ennek során történt az önkormányzati tulajdon vételre felajánlása, tehát a perbeli területrészt közterület jellegének megszüntetésére ilyen eljárás nem is indult. Konklúzióként pedig az vonható le, hogy az önkormányzati tulajdonban álló közterület ex lege forgalomképtelen mindaddig, amíg ezen jellegét az ide vonatkozó jogszabályi előírások betartása mellett meg nem szüntetik.¹⁰

3. A KÚRIA ÖNKORMÁNYZATI TANÁCSÁNAK HATÁROZATAI

3.1. Köf.5.007/2013/4. számú határozat

Ebben az esetben az indítványozó (a Budapest Környéki Törvényszék bírója) Vác Város Önkormányzatának a Helyi Szabályozás Terv és Építési Szabályzat elfogadásáról szóló 15/2003. (IV. 29) számú rendeletének (a továbbiakban: Ör.1.), és Vác Város Önkormányzatának az önkormányzati tulajdonú ingatlanok törzsvagyomból történő kivonásáról és vállalkozói vagyronba történő átsorolásáról szóló 16/2003. (IV. 29.) számú rendelet (a továbbiakban: Ör.2.) felülvizsgálatát kezdeményezte. Vácutt a Duna partján zárt sorú beépítéssel egymás mellett találhatóak a Liszt Ferenc sétány 8.-9.-10. szám alatti ingatlanok, melyek előtt terül el a perbeli 2919. hrsz-ú ingatlan, amely 1991-ben került az önkormányzat tulajdonába közterületi funkcióval (mely területének egy részét a vendéglőként üzemelő ingatlanok kerthelyiségként használták). Az önkormányzat a 2919. hrsz-ú ingatlan területét 1999-ben eladta. Ugyan az ügyletkötés előtt az ingatlant az önkormányzat határozattal kivonta a törzsvagyon köréből, viszont a településrendezési önkormányzati rendeleteken a változást nem vezette át. Így a Liszt Ferenc utca 8.-9.-10. szám alatti ingatlanok közterülettel való közvetlen kapcsolata a sétány felől megszűnt. Az indítványozó előadása szerint a 2919 hrsz-ú ingatlan közterületből való kivonását településrendezési érdekek nem indokolták, mivel az Étv. 7. § (1) bekezdésében meghatározott településrendezési célok egyikével sem támasztható alá. Valamint az 53/1997. (XII. 20.) Korm. rendelet az országos településrendezési és építési követelményekről (a továbbiakban: OTÉK) 33. §-ával is ellentétes (többek között), amely kimondja, hogy épület csak olyan telken helyezhető el, amelynek megközelíthetősége gépjárművel biztosított. A kérdéses ingatlanok Liszt Ferenc sétány felől pedig így

⁸ Az építésügyről szóló 1964. évi III. törvény 19. §: „A telekhez hozzájegyzett közterületért a tulajdonos a városi (községi) tanács végrehajtó bizottsága részére kártalanítást köteles fizetni, ennek összegét a telekből kártalanítás nélkül igénybe vett terület értékének megfelelően csökkenteni kell.”

⁹ „Forgalomképtelenek a helyi közutak és műtárgyaik, a terek, parkok és minden más ingatlan és ingó dolog, amelyet törvény vagy a helyi önkormányzat forgalomképtelennek nyilvánít.”

¹⁰ 823/2002. számú közigazgatási elvi határozat.

gépkocsival nem megközelíthetőek. Továbbá az OTÉK 37. § (1) bekezdése alapján a nyílászárók elhelyezése is szabálytalanná válik az érintett telkeken.¹¹ Az indítványozó arra a következtetésre jutott, hogy a 919. hrsz-ú ingatlan közterület volt, a közterület pedig ex lege forgalomképtelen, és az Étv.-ben foglalt településpolitikai célok hiányában jogsértőek voltak az Ör.1. és az Ör.2. rendelkezései melyek a közterületet kivonták a törzsvagyonból.

Vác Város Önkormányzata állásfoglalásában kifejtette, hogy a rendeleteket nem tartja törvénysértőnek, mivel a perbeli esetben a kérdéses ingatlan a Tabán utca felől gépjárművel megközelíthető, így az OTÉK 33. §-a nem sérül. Továbbá az átminősítés esetén a nyílászárók nem válnak szabálytalanná, hiszen a szerzett jogok védelme miatt a tulajdonosok nem kötelezhetők a nyílászárók megszüntetésére. Valamint az önkormányzat kifejtette, hogy a 2919. hrsz-ú telek a helyi szabályozás szerint egyébként sem beépíthető, csak vendéglátást szolgáló kerthelyiség céljára használható.

Az indítványt a Kúria Önkormányzati Tanácsa megalapozottnak vélte, és az Ör. 2. 1. §-át visszamenő (2003. április 29-ei) hatállyal megsemmisítette azt. A problémás rendelkezés szövege a következőképpen hangzott: „A Képviselőtestület, figyelemmel Vác Város Településrendezési Tervében és Helyi Építési Szabályzatában foglalt szabályozásra, a váci 2919 hrsz-ú, be nem építhető besorolású ingatlant a forgalomképtelen vagyonból történő kivonását és a forgalomképes vagyonba történő átsorolását megállapítja, és egyben annak korábbi értékesítését tudomásul veszi.” A 2919. hrsz-ú ingatlanra vonatkozó 1999. július 31-ei adásvételi szerződés érvénytelenségének megállapítására és az eredeti állapot helyreállítására korábban per volt folyamatban. Az első fokú bíróság 25.P.20.391/2009/34. számú ítéletében megállapította, hogy a 2919. hrsz-ú ingatlanra kötött adásvételi szerződés érvénytelen, egyidejűleg az érvénytelen szerződést megkötésére visszaható hatállyal érvényessé nyilvánította. A bíróság szerint az ingatlan önkormányzati törzsvagyonhoz tartozóan forgalomképtelennek minősült, vagyis elidegenítése érvénytelen volt, azonban az érvénytelenségi okot kiküszöbölhetőnek látta, melyet a Vác Város Önkormányzata maga is elfogadhatónak talált. Azonban a másodfokon eljáró Fővárosi Ítéltábla a 7.Pf.22.000/2011/8. végzésével az elsőfokú bíróság ítéletét hatályon kívül helyezte és az elsőfokú bíróságot a per újabb tárgyalására utasította. A Kúria Önkormányzati Tanácsa kimondta, hogy nem lehet az önkormányzati rendeletalkotás tárgya egy korábbi jogellenes helyzet jogszerűségének visszamenőleges megállapítása, és hogy az Ör.2. jelen eljárás során vizsgált 1. §-a nem illeszkedik az Étv. 9. §-ában meghatározott településfejlesztési feladatokhoz sem, tehát az Ör. 2. 1. §-át (kihirdetése napjára visszamenőleges hatállyal) megsemmisítette.¹²

3.2. Köf.5.042/2013/5. számú határozat

Ebben az ügyben az indítványozó (Fővárosi Kormányhivatal) egyrészt a XIII. Kerületi Önkormányzatának az Önkormányzat vagyonáról és a vagyongazdálkodás szabályairól szóló 28/2012. (VII. 3.) önkormányzati rendelet 16. § 6) bekezdésének törvényellenessége, és az önkormányzat jogalkotói kötelezettségének elmulasztásának megállapítása végett fordult az önkormányzati Tanácshoz. A 16. § (6) bekezdésében a következők álltak: „a nem költségvetési szerv használatában lévő korlátozottan forgalomképes és forgalomképes üzleti vagyonelem alkalmi célú igénybevételéről a polgármester dönt. A tulajdonosi hozzájárulásban a vagyonelem védelme érdekében az alkalmi célú igénybevétel jellegére tekintettel óvadék fizetése köthető ki.” Ennek a rendelkezésnek a második mondatát kifogásolta az indítványozó, mivel a Ptk. alapján óvadékkal kapcsolatos szabályozást az önkormányzat csak külön törvényi felhatalmazás alapján hozhat, ilyennel pedig nem rendelkezett. A jogalkotási kötelezettség elmulasztását pedig azzal támasztotta alá, hogy a Mötv. 143. § (4) bekezdés i) pontja felhatalmazást ad az önkormányzatnak, hogy rendeletben határozza meg azon vagyonelemeket, amelyekre a helyi önkormányzat vagyonkezelői jogot létesíthet, ennek pedig nem tett eleget az önkormányzat.

Az önkormányzat álláspontja, hogy a 16. § (6) bekezdés második mondata sem törvénysértő, ugyanis alkalmi célú igénybevétel jellegére tekintettel teszi lehetővé az óvadék kikötését, nem pedig állandó jelleggel, és a lakások és helyiségek bérletére, valamint az elidegenítésükre vonatkozó egyes szabályokról szóló 1993. évi LXXVIII. törvény 3. § (1) bekezdése felhatalmazza az önkormányzatot óvadék kikötésének rendeleti szabályozására. Továbbá az önkormányzat azt állítja, hogy nem áll fenn a Mötv. 143. § (4) bekezdés i) pontjából eredő jogalkotói kötelezettség elmulasztása, mivel vagyonkezelői jogot az önkormányzat

¹¹ „Épületnek a szomszédos telekkel közös határvonalán vagy attól 3 m-en belül álló és a telekhatárral 60°-nál kisebb szöget bezáró homlokzati falában és a vízszintessel 30°-nál nagyobb szöget bezáró, a telekhatár felé lejtő tetőfelületén nyílászárót, nyílást, szellőzőt - a szellőzőkürtőt, a tetőkibúvó és a (4) bekezdésben említettek kivételével - létesíteni nem szabad.”

¹² Köf.5.007/2013/4. számú határozat.

tulajdonában álló vagyona lehet alapítani, melyet a meg a nemzeti vagyonról szóló 2011. évi CXCVI. törvény (továbbiakban: Vagyontörvény) 1. § (2) bekezdése kellő pontossággal meghatároz. Így nem indokolt a törvény szövegének szó szerinti megismétlése a rendeletben, ha az önkormányzat nem kívánja szűkíteni a vagyonkezelői joggal érintett vagyonelemek körét.

A Kúria Önkormányzati Tanácsa az indítványt megalapozottnak találta. Az óvadék kikötést előíró önkormányzati rendelet problémája nem először került a Tanács asztalára, ugyanis a Köf.5074/2012/6.számú határozatban már vizsgált hasonló ügyet. Ebben a határozatban a Tanács azt mondta ki, hogy óvadékkal kapcsolatos szabályozást az önkormányzat csak törvényi felhatalmazás alapján hozhat. Álláspontját a következőképpen indokolta: a régi Ptk. 685. § a) pontja, és a 226. § (1) bekezdése szerint, ha a felek eltérően is rendelkeznek, jogszabály meghatározhatja a szerződés egyes tartalmi elemeit. A Ptk. a jogszabály fogalmát meghatározza és ebbe a fogalomba az önkormányzati rendelet csak akkor tartozik bele, ha törvény felhatalmazása alapján, annak keretei között jött létre.¹³ A jelen ügyben érintett önkormányzat álláspontja, hogy a törvényi felhatalmazása a lakások és helyiségek bérletére, valamint elidegenítésükre vonatkozó egyes szabályokról szóló 1993. évi LXXVIII. törvény (a továbbiakban: Ltv.) 3. § (1) bekezdéséből ered. Azonban a Kúria úgy ítélte meg, hogy az Ör. 17. §-a kimeríti az Ltv.-ből eredő felhatalmazást mivel annak (1) bekezdése kimondja: „A lakás bérletére a lakás nem szociális helyzet alapján történő bérbeadása esetén óvadékot köteles fizetni.” a (2) bekezdése pedig az óvadék mértékét határozza meg. Mivel, így a régi Ptk. fentebb jelölt 226. § (1) bekezdése, 270-271/A. §-a, és a 685. § a) pontja alapján törvényi felhatalmazás nélkül az önkormányzat e tárgyban nem szabályozhat, ezért az Ör. 16. § (6) bekezdésének második mondata ellentétes a Ptk. fenti rendelkezéseivel. A Kúria a fenti okfejtésére alapozva megsemmisítette a 16. § (6) bekezdését, mivel az törvénybe (vagyis a régi Ptk.-ba ütközött)

Az indítványozó által kifogásolt másik jelentős pont a jogalkotási kötelezettség elmulasztása. Az Möt. 143. § (4) bekezdés i) pontja értelmében felhatalmazást kap a helyi önkormányzat képviselő-testülete, hogy rendeletben határozza meg azon vagyonelemeket, amelyekre a helyi önkormányzat vagyonkezelői jogot létesíthet, továbbá a vagyonkezelői jog megszerzésének, gyakorlásának, valamint a vagyonkezelés ellenőrzésének szabályait. A vagyonkezelői jog megszerzésének, gyakorlásának, valamint a vagyonkezelés ellenőrzésének szabályairól az önkormányzat az Ör. 21-28. §-ig tartó részében rendelkezett. A vagyonelemek vonatkozásában az Ör. 1. §-a meghatározza a rendelet tárgyi hatályát, így vagyonkezelői jog a rendelet tárgyi hatálya alá tartozó valamennyi vagyonelemre létesíthető, ha az a nemzeti vagyon körébe tartozik. A felmerülő kérdés tehát az, hogy a törvényi felhatalmazásból eredően kötelező volt-e az önkormányzat számára azon vagyonelemek meghatározása, melyekre a helyi önkormányzat vagyonkezelői jogot létesíthet? A probléma nem az volt, hogy külön rendelkezés ezt nem szabályozta, hanem az, hogy az Ör. 1. §-a pusztán példálódzó jelleggel az önkormányzati vagyon körét. Igaz, hogy a Jogalkotásról szóló 2011. évi CXXX. törvény (továbbiakban: Jat.) 3. §-a tiltja a feleslegesen párhuzamos vagy többszintű jogalkotást, azonban ez a törvényhely pontos megjelölésével kiküszöbölhető. Az Ör. nem jelöli meg a Vagyontörvény 1. § (2) bekezdését ilyen módon, tehát megállapítható, hogy az önkormányzat nem tett eleget a jogalkotási kötelezettségének.

3.3. Köf.5.047/2013/3. számú határozat

A Fejér Megyei Kormányhivatal (indítványozó) Soponya Nagyközség Önkormányzata Képviselő-testületének az Önkormányzat vagyonáról, a vagyonhasznosítás rendjéről és a vagyontárgyak feletti tulajdonosi jogok gyakorlásának szabályairól szóló 2011. évi CXCVI. törvény önkormányzati rendelete (továbbiakban: Ör.) vonatkozásában több kivetnivalót is sérelmezett. Kérte az Ör. 1. melléklet 134. és 135. sorainak, 2. melléklet 1. sorának, valamint a 4. melléklet 28. és 29. sorainak vizsgálatát és megsemmisítését. Továbbá annak a megállapítását kérte, hogy az önkormányzat nem tett eleget a Vagyontörvény 18. § (12) bekezdéséből fakadó jogalkotási kötelezettségének. Az Ör. 1. melléklet a forgalomképtelen törzsvagyonba tartozó vagyonelemként rögzíti a 134. pontban megjelölt „Vízvezető csatornát” és a 135. pontban megjelölt „Csatornát”. Ör. 2. melléklete a nemzetgazdasági szempontból kiemelt jelentőségű vagyontárgyként tartja számon az 1. sorban megjelölt „Községházat.” Azonban, a Vagyontörvényt módosító, a nemzeti vagyonról szóló 2011. évi CXCVI. törvény és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2012. évi LXXXIV. törvény (Módtv.) új módon határozza meg a korlátozottan képes vagyontárgyak körét. Ennek megfelelően, pedig a helyi önkormányzat képviselő-testülete köteles 2012. október 31-ig módosítani rendeletét. Tehát az Ör. 1. melléklet 134. és 135. sorában, illetve a 2. melléklet 1. sorában szereplő vagyontárgyak a Vagyontörvény szerint korlátozottan forgalomképesek, vagyis az Ör. ezen rendelkezései törvénysértőek. Az Ör. 3. melléklet 4. sora

¹³ Régi Ptk. 685. § a)

korlátozottan forgalomképes vagyonként rögzíti az „Általános Iskolát és udvarát,” azonban nem tartalmaz rendelkezést a vagyontárgy kezelését, kezelőjét és hasznosítását illetően. Ezzel az önkormányzat a Vagyontörvény 18. § (12) bekezdéséből a nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény (továbbiakban: Köznevelési törvény) 76. § (5) és (6) bekezdéséből, valamint a 76/A. §-ából, és az Mötv. 109. § (2) bekezdéséből eredő jogalkotási kötelezettségét mulasztotta el. Az Ör. 4. melléklete üzleti vagyon részeként minősíti a 28. sorban a 0238/2. helyrajzi számú és a 29. sorban a 0241. helyrajzi számú utat. Ezt megelőzően Soponya Nagyközség Önkormányzata a 29/2012. (VI.28.) számú határozatában a jelölt két utat kétmillió forint vételáron elvben értékesítette. Viszont a Vagyontörvény 5. § (3) bekezdés a) pontja szerint a helyi közutak és műtárgyaik a forgalomképtelen törzsvagyonba tartoznak. Ennek ellenére a közúti közlekedésről szóló 1988. évi I. törvény (a továbbiakban: Kkt.) 32. § (3) bekezdése lehetőséget biztosít a közút magánúttá történő átminősítésére, azonban az önkormányzati rendelet módosítását hatósági eljárás kell, hogy megelőzze. A Fejér Megyei Kormányhivatal Közlekedési Főfelügyelősége a FE/ÚT/NS/A/417/1/2013. számú állásfoglalása szerint az Ör. 4. számú mellékletében átsorolt két út esetén átminősítéssel illetve közforgalom előli elzárással kapcsolatos eljárást a hatóság nem folytat, az önkormányzat a Kkt. 32. § (3) bekezdés szerinti eljárást nem kezdeményezett.

Ör. 1. melléklet		Hiba	Helyette
134. sor	Vízvezető csatorna	Forgalomképtelen	Korlátozottan forgalomképes
135. sor	Csatorna	Forgalomképtelen	Korlátozottan forgalomképes
Ör. 2. melléklet			
1. sor	Községháza	Forgalomképtelen	Korlátozottan forgalomképes
Ör. 4. melléklet			
28. sor	0238/2. helyrajzi szám	„saját út”	Közút (forgalomképtelen)
29. sor	a 0241. helyrajzi szám	„saját út”	Közút (forgalomképtelen)

1. ábra: Az indítványozó főbb észrevételei

A Kúria Önkormányzati Tanácsa a következőket állapította meg: Egyrészt, a Mödtv 2012. június 30-án lépett hatályba és a helyi önkormányzat képviselő-testülete 2012. október 31-ig volt köteles módosítani rendeletét. Az Ör. kihirdetési dátuma 2012. szeptember 28., a rendelet 2012. október 1-én lépett hatályba. Az ügy iratai alapján megállapítható, hogy az érintett önkormányzat a rendelet képviselő-testületi tárgyalásán figyelemmel volt a Mödtv. szövegére, azonban ez még nem zárja ki annak a lehetőségét, hogy módosítási kötelezettségét elmulasztotta. Az Ör. 1. mellékletében említett vízvezető csatorna és csatorna jogi kérdéséről a Vagyontörvény 5. § (5) bekezdésének a) pontja dönt, amely kimondja, hogy a helyi önkormányzat tulajdonában álló közmű a korlátozottan forgalomképes törzsvagyon része. Tehát megállapítható, hogy az Ör. 1. mellékletének 134. és 135. sora törvénysértő. A Vagyontörvény 5. § (5) bekezdés b) pontja pedig kimondja, hogy helyi önkormányzat korlátozottan forgalomképes vagyontárgyai közé tartozik a helyi önkormányzat tulajdonában álló, a helyi önkormányzat képviselő-testülete és szervei, továbbá a helyi önkormányzat által fenntartott, közfeladatot ellátó intézmény, költségvetési szerv elhelyezését, valamint azok feladatának ellátását szolgáló épület, épületrész. Ez alapján a Községháza valóban a korlátozottan forgalomképes vagyontárgyak közé tartozna, de a Vagyontörvény 3. § (1) bekezdés 12. pontja értelmében alapján nemzetgazdasági szempontból kiemelt jelentőségű nemzeti vagyon – többek között – az a vagyon, amelynek a helyi önkormányzat tulajdonában történő megőrzése hosszú távon indokolt. A Községháza tehát minősülhet olyan vagyontárgynak, amelynek az önkormányzat tulajdonában való megőrzése hosszú távon indokolt. Az Ör. 3. melléklet 4. sorával kapcsolatban az Önkormányzati Tanács kimondta, hogy az Mötv. 109. § (2) bekezdése kifejezett törvényi felhatalmazást nem ad önkormányzati rendeletalkotásra, tehát a jogalkotási kötelezettség elmulasztása nem állapítható meg. Az Ör. 4. mellékletének 28. és 29. sorával kapcsolatban pedig megállapította az Önkormányzati Tanács, hogy a kizárólagos tulajdonban álló közutakat érintően a Vagyontörvény 3. § (1) bekezdés 3. pontja és a 6. § (1) bekezdése nem teszi lehetővé az elidegenítést. Így az Ör. 4. mellékletében szerepeltetett saját út az üzleti vagyon körébe nem sorolható, elvi értékesítésének jogszabályi alapját a rendelet nem adhatja meg. Tehát az Ör. 4. mellékletének 28. és 29. sorai törvénysértőek.

ÖSSZEFOGLALÁS

Összegezve gondolataimat azt a következtetést kell levonnunk, hogy az önkormányzati vagyongazdálkodási képességének dilemmája meglehetősen sokféle szituációban meg tud jelenni és a bírói precedensek is nagyon változatosak ezen a téren. Azonban a legtöbb esetben a problémát az önkormányzat magatartása okozza, amikor nem a megfelelő eljárást alkalmazza az adott ügyben, vagy elmulaszt valamilyen jogalkotási kötelezettséget, vagy forgalomképtelen vagyongazdálkodási tárgyat vagy közterület átadására kötelezi magát egy szerződésben. A jövőben ezek a problémák az önkormányzatok jogtudatos és határozott fellépésével elkerülhetővé válhatnak, viszont ehhez az önkormányzati alkalmazottak megfelelő továbbképzése szükséges.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1.] GÁRDOS PÉTER: Önkormányzati mélygarázs-beruházások a legfelsőbb bíróság döntésének tükrében, in *Közigazgatás a gyakorlatban (Complex)*, 2011/1. szám, elérhető: <http://www.gfmt.hu/cikkek/onkormanyzati-melygarazs-beruhazasok-a-legfelsobb-birosag-dontesenek-tukreben.php?kid=4&did=190> (2017. 02. 20.).
- [2.] HAJBA FERENC: Sopron: a mélygarázst az önkormányzatnak ítélték in *Belföld*, elérhető: http://nol.hu/belfold/sopron_a_melygarazst_az_onkormanyzatnak_iteltek-31842 (2017.02.20.).

FELHASZNÁLT JOGFORRÁSOK

- [1.] A nemzeti vagyongazdálkodásról szóló 2011. évi CXCVI. törvény és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2012. évi LXXXIV. törvény.
- [2.] A nemzeti vagyongazdálkodásról szóló 2011. évi CXCVI. törvény.
- [3.] A nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXC. törvény.
- [4.] Az épített környezet alakításáról és védelméről szóló 1997. évi LXXVIII. törvény.
- [5.] A lakások és helyiségek bérletére, valamint az elidegenítésükre vonatkozó egyes szabályokról szóló 1993. évi LXXVIII. törvény.
- [6.] A helyi önkormányzatokról szóló 1990. évi LXV. törvény.
- [7.] A közúti közlekedésről szóló 1988. évi I. törvény.
- [8.] Az ingatlan-nyilvántartásról szóló 1972. évi 31. tvr.
- [9.] Az építésügyről szóló 1964. évi III. törvény.
- [10.] A Magyar Köztársaság Polgári Törvénykönyvéről szóló 1959. évi IV. törvény.
- [11.] 25.P.20.391/2009/34. számú ítélet.
- [12.] 53/1997. (XII. 20.) Korm. rendelet.
- [13.] 823/2002. számú közigazgatási elvi határozat.
- [14.] BH 2009. 175.
- [15.] Fejér Megyei Kormányhivatal Közlekedési Főfelügyelőségének FE/ÚT/NS/A/417/1/2013. számú állásfoglalása.
- [16.] Fővárosi Ítéltábla a 7.Pf.22.000/2011/8. számú végzése.
- [17.] Köf.5.007/2013/4. számú határozat.
- [18.] Köf.5.047/2013/3. számú határozat.
- [19.] Soponya Nagyközség Önkormányzatának 29/2012. (VI.28.) számú határozata.
- [20.] Sopron város 8/1997. (III. 25.) ÖK rendelete.
- [21.] Vác város 15/2003. (IV. 29) ÖK rendelete.
- [22.] Vác város 16/2003. (IV. 29.) ÖK rendelete.

A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG KATONAI BÜNTETŐJOGA

Absztrakt

Jelen tanulmány a magyar történelem egy rövid korszakát, az 1919. március 21. és augusztus 1. között fennálló Tanácsköztársaság katonai büntetőjogát mutatja be. A szerző ezen időszak legfontosabb rendeleteit, a jogalkalmazó szervek eljárásait, valamint a kiszabott szankciók végrehajtásának kérdéseit tárja fel. Ennek keretében először a katonai anyagi büntetőjogról esik szó, ezt követően a katonai büntető eljárási jog következik, végül pedig bemutatásra kerül a katonai büntetés-végrehajtási jog. Mindezek elemzésével a tanulmány rámutat a tanácsállam visszasságaira, problémáira.

Kulcsszavak: Tanácsköztársaság, proletárdiktatúra, katonai büntetés, forradalmi katonai törvényszék, rögtönítélő eljárás.

BEVEZETÉS

A Tanácsköztársaság fennállásának rövid ideje alatt igen nagymértékű jogalkotó munkát végzett, rendeletek kibocsátásával igyekezett lebontani a régi jogrendszert, s kialakítani a proletárdiktatúra bolsevik típusú jogrendjét. Ennek megfelelően a hatalom átvétele után a Párt hatályon kívül helyezte a dualizmus és a Károlyi-rendszer jogszabályait és kommunista ideológiát tükröző rendeleteket adott ki helyettük.¹ Ez a nagymértékű újrászabályozás nem kerülhette el a katonai büntetőjog területét sem. Annak mindhárom szelete, azaz az anyagi, az eljárási és a végrehajtási jog is jelentős változásokon ment keresztül.

1. A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG ANYAGI KATONAI BÜNTETŐJOGA

Mivel a Tanácsköztársaság igen gondterhes időszakban jött létre, az új hatalomnak azonnal kezébe kellett vennie az irányítást, s meg kellett kezdenie a kormányzást. Erre alkalmas eszközt jelentett a jogszabályok, főként rendeletek kibocsátása. E rendeleteket elsősorban a Forradalmi Kormányzótanács és a népbiztosságok alkották meg.² A rendeletek főként a közjog, közigazgatási jog, büntetőjog, polgári jog, családjog és munkajog területeit érintették.³ Ezek közül a rendszer szempontjából az egyik legfontosabb a büntetőjog volt, ugyanis elégedetlenséggel, a rendszerrel történő szembefordulással folyamatosan számolni kellett. Szükséges volt tehát az e cselekményekkel szembeni fellépés szabályozása, s a cselekmények szankcionálása.

A Tanácsköztársaság büntetőjoga a következő *bűncselekményfajtákat* ismerte: Az állam elleni bűntettek körébe tartoztak többek között az ellenforradalmi tevékenységek, az állam rendje elleni erőszakos cselekmények, valamint a Tanácsköztársaság tekintélyét aláásó cselekmények. *Hivatali bűntettek* közé sorolták például a hivatali hatalommal való visszaélést, a hivatali kötelesség megsértését, vagy az okirat hamisítást. *Gazdasági és társadalmi tulajdon elleni bűntetteknek* tekintették a köztulajdon rongálását, a lakásbérleti díj elikkasztását, az épületanyagok eltulajdonítását. *Életviszonyok rendjét és a közbiztonságot veszélyeztető bűntetteknek* számított a szélhámosság, a tiltott szerencsejáték, a szesztilalom áthágása, *személy elleni bűntetteknek* pedig a becsületsértés, a rágalmozás, a rablás, és az életveszélyes fenyegetés. S végül az utolsó kategóriát a *honvédelem érdekeit sértő és katonai bűntettek* jelentették.⁴

Ez utóbbival kapcsolatban már a Vörös Hadsereg felállítását elrendelő rendelet kimondta, hogy a hadseregben feltétlen fegyelemnek kell uralkodnia. A honvédelem érdekeit sértő és katonai bűntettek körébe e rendelet szerint beletartozott minden olyan tevékenység, amely gátolta a Vörös Hadseregbe való toborzást,

¹ HALÁSZ PÁL – KOVÁCS ISTVÁN – PESCHKA VILMOS (szerk.): *A magyar Tanácsköztársaság jogalkotása*, 1959, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 214-215.

² SÁRLÓS BÉLA: *A Tanácsköztársaság jogrendszerének kialakulása*, 1969, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 14, 63, 89.

³ HALÁSZ – KOVÁCS – PESCHKA: *i. m.* 7-12, 20-22.

⁴ Uo. 216-221.

akadályozta a Vörös Hadsereg felállítását vagy azt hanyagságból károsította.⁵ Továbbá a CIX. számú rendelet ide sorolta a védkötelezettség megszegését is.⁶

Április 13-án megjelent a Forradalmi Kormányzótanács LIII. számú rendelete, mely a következő cselekményeket tekintette katonai bűncselekményeknek:

„Katonai büntettet követ el az a katona vagy parancsnok, aki: (1) a Tanácsköztársaság külső vagy belső ellenségével összejátszik vagy egyetért, (2) az ellenséget kémkedéssel, fegyveres szolgálattal vagy egyéb szolgáltatással támogatja, (3) bajtársára fegyvert fog vagy a parancsnok parancsának ellenszegül, (4) őrszolgálati vagy egyéb fontos szolgálati kötelességét szándékosan vagy bűnös hanyagságból cselekvéssel vagy mulasztással megszegi, (5) az ellenség előtt gyáván viselkedik, (6) csapatától megszökik, (7) gyilkol, gyújtogat, rabol, fosztogat, lop, közvagyonot rombol vagy védtelennel szemben erőszakoskodik, (8) katonatársát árulásra, lázadásra, fontos szolgálati kötelességének megszegésére vagy szökésre csábítja, (9) a felsorolt büntettek valamelyikét megkísérli, (10) részt vesz olyan összebeszélésben vagy egyesülésben, amelynek célja a felsorolt büntettek valamelyike.”⁷

Minden katonai büntetettnek volt minősített esete, mely akár halálbüntetést is eredményezhetett, ha a cselekmény a Vörös Hadsereg fegyelmét vagy a Tanácsköztársaság érdekét sértette.⁸ Továbbá a rendeletről látható, hogy az egyes büntettek elkövetési magatartásait nem határozták meg. Ezáltal az azok alá vonható cselekmények köre rendkívül széles volt, amely lehetőséget teremtett arra, hogy gyakorlatilag bármilyen magatartást büntetendővé nyilvánítsanak. A Tanácsköztársaság büntetési rendszere abszolút határozatlan volt, mivel nem volt rögzítve sem a büntetési tételek alsó és felső határa, sem az, hogy mely cselekmények esetén mely büntetéseket lehet alkalmazni.

A forradalmi katonai törvényszékek gyakorlatában az alábbi büntetések kerültek alkalmazásra: szabadságvesztés, kényszermunka, pénzbüntetés, halálbüntetés, intézkedésként pedig kényszergyógykezelés kiszabására is sor került.

Az alábbiakban néhány olyan esetet emelek ki, melyekben a törvényszék fogházbüntetésre ítélte az elkövetőt: Ábrahám Izsák vöröskatonával szemben lopás büntette miatt 1 évi fogházbüntetést szabott ki a miskolci forradalmi törvényszék.⁹ Szintén lopás miatt ítélte a szombathelyi törvényszék Grünfeld Mór, 15. honvéd gyalogezredbeli katonát 14 napi fogházra.¹⁰ Molnár Antal vörösőr pedig betöréses lopást követett el, a szombathelyi törvényszék 4 hónap fogházra ítélte emiatt.¹¹

A forradalmi törvényszékek lopáson kívül gyakran szabtak ki szabadságvesztés büntetést hadseregből való önkényes eltávozás vagy őrszolgálat elhagyása miatt. A budapesti törvényszék önkényes eltávozás miatt Bajás Sándort 1 hónap,¹² Kovács Istvánt 1 évi fogházbüntetésre ítélte.¹³ A szombathelyi törvényszék Kajdi József vöröskatonával szemben 6 heti,¹⁴ Németh István vörösőrrel szemben 3 heti,¹⁵ Doktorics Ferenc

⁵ Forradalmi Kormányzótanács XXIII. K. T. E. számú rendelete: A Vörös Hadsereg alakításáról, in PONGRÁCZ JENŐ (szerk.): *Tanácsköztársasági Törvénytár*, I. füzet, A Forradalmi Kormányzótanács és a népbiztosságok rendeletei, 1919. március 21- április 9, Budapest, 1919, a Magyarországi Szocialista Párt kiadása, 37-39.

⁶ Forradalmi Kormányzótanács CIX. számú rendelete: Minden dolgozó férfi védköteles, in PONGRÁCZ JENŐ (szerk.): *Tanácsköztársasági Törvénytár*, IV. füzet, A Forradalmi Kormányzótanács és a népbiztosságok rendeletei, 1919. május 22- június 9, Budapest, 1919, a Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártjának kiadása, 19-20.

⁷ Forradalmi Kormányzótanács LIII. számú rendelete: A katonai büntettek és a forradalmi katonai törvényszékek, in PONGRÁCZ JENŐ (szerk.): *Tanácsköztársasági Törvénytár*, II. füzet, A Forradalmi Kormányzótanács és a népbiztosságok rendeletei, 1919. április 10- április 30, Budapest, 1919, a Magyarországi Szocialista Párt kiadása, 17-18.

⁸ SARLÓS BÉLA: *A Tanácsköztársaság forradalmi törvényszékei*, 1961, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 26-27.

⁹ Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténelmi levéltára IV. fondfőcsoport – Katonai igazságszolgáltatás szervei, iratok 1802-1945, 92. Forradalmi Katonai Törvényszékek 609. f. 27. cs. III. Hadtest Forradalmi Törvényszéke 1919. – 4. öe. 8. lap, Ábrahám Izsák vöröskatona pere.

¹⁰ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 107. öe. 1. lap, Grünfeld Mór katona pere.

¹¹ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 248. öe. 1. lap, Molnár Antal vörösőr pere.

¹² HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 28. cs. Budapesti F. K. Tsz. 1919. – 2220. öe. 8. lap, Bajás Sándor pere.

¹³ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 28. cs. Budapesti F. K. Tsz. 1919. – 2297. öe. 6. lap, Kovács István vörösőr pere.

¹⁴ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 85. öe. 4. lap, Kajdi József vöröskatona pere.

¹⁵ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 196. öe. 12. lap, Németh István vörösőr pere.

vöröskatonával szemben 10 napi,¹⁶ Székely Ferenc vöröskatonával szemben pedig 8 napi fogházbüntetést szabott ki.¹⁷

Az önkényes eltávozás esetéhez igen közel állt az őrszolgálat önkényes elhagyása, melyben a következő ítéletek születtek: a szombathelyi törvényszéktől Holdosi Ferenc vöröskatonára 14 napi fogházat,¹⁸ Stern Mátyás vöröskatonára pedig 6 heti fogházat kapott.¹⁹ Ezeken kívül az önkényes eltávozásnak és az őrhely elhagyásának voltak egyéb esetei is, amikor ezen bűncselekményeket valamely más bűncselekménnyel együtt követték el. Fiszter Gyula vörösőr esetében fegyelemsértés és állomáshely önkényes elhagyása miatt szabott ki a szombathelyi törvényszék 10 napi fogházbüntetést.²⁰ Ezzel szemben a kaposvári törvényszék 20 nap tartamú fogházbüntetésre ítélte Hosszú János vöröskatonát fosztogatás és önkényes eltávozás miatt.²¹

Fogházbüntetés kiszabására került sor Kurz Miklós vöröskatonára ügyében is: ő gondatlanságból okozott könnyű testi sértést követett el, s ezért őt a törvényszék 14 napi fogházra ítélte.²² Ugyanennyi, azaz 14 nap fogházbüntetést szabott ki a szombathelyi törvényszék Hajba István vöröskatonával szemben ittasság és garázdálkodás miatt.²³ Szintén a szombathelyi törvényszék ítélte Wolfpeisz Sámuel vörösőrparancsnokot 8 napi,²⁴ Bernáth József vörösőrt pedig 3 hónap fogházbüntetésre, mindkettőjüket hivatalos hatalommal való visszaélés miatt.²⁵

A szabadságvesztés büntetések második fokozata a börtönbüntetés volt, ennek kiszabására is többször került sor. Oláh István vöröskatonát a szombathelyi forradalmi törvényszék csalás, sikkasztás és szökés büntetéseért 3 évi börtönbüntetésre ítélte. Megemlítendő, hogy a törvényszék a büntetést összbüntetesként szabta ki.²⁶ Szintén börtönbüntetést – méghozzá 6 havi, illetve 6 havi és 14 napi börtönbüntetést – kaptak Stangl József és Horváth József vöröskatonák, amiért bűnös hanyagságból eredő szolgálatmulasztást követtek el.²⁷ Sipőcz Imre vöröshuszárt a szombathelyi törvényszék ellenforradalmi tevékenység miatt 6 hónap börtönre ítélte.²⁸ Horváth István vöröskatonára pedig 4 rendbeli betöréses lopást követett el, amiért őt a szombathelyi törvényszék 2 év börtönbüntetésre ítélte.²⁹

Továbbá egyetlen esetet szeretnék kiemelni azon ítéletek közül, melyek a szabadságvesztés legsúlyosabb fokozatát, fegyházbüntetést szabtak ki. Farkas Ferenc volt alhadnagyot fegyveres felkelés kísérlete miatt 20 évi fegyházra ítélte a kecskeméti forradalmi katonai törvényszék. Az ügy ítélete azért is érdekes, mert a törvényszék a bűncselekmény megállapításakor kimondja, hogy a büntett a Kormányzótanács I. számú rendeletének 1. §-ába ütközik.³⁰ A rendeletekre való hivatkozás az ítélkezési gyakorlatban nagyon ritkán fordult elő. Többnyire csak megállapították az elkövetett bűncselekményt, de azt nem határozták meg, hogy ez a döntés mi alapján született. Ez utóbbi ítélet azon kevesek közé tartozik, amelyek tartalmazzák a büntetés kiszabásának alapjául szolgáló jogforrást.

A végrehajtandó szabadságvesztések mellett a törvényszékek felfüggesztett szabadságvesztés büntetéseket is kiszabtak. Pelsőczy Sándor vörösőr szesztilalom áthágása miatt 3 hét fogházbüntetést kapott,

¹⁶ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 201. őe. 7. lap, Doktorics Ferenc vöröskatonára pere.

¹⁷ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 214. őe. 7. lap, Székely Ferenc vöröskatonára pere.

¹⁸ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 129. őe. 4. lap, Holdosi Ferenc vöröskatonára pere.

¹⁹ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 240. őe. 4. lap, Stern Mátyás vöröskatonára pere.

²⁰ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 132. őe. 6. lap, Fiszter Gyula vörösőr pere.

²¹ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 29. cs. Határvédelmi Kerületi F. K. Tsz. 1919. – vb. 25. 4. lap, Hosszú János vöröskatonára pere.

²² HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 61. őe. 1. lap, Kurz Miklós vöröskatonára pere.

²³ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 207. őe. 1. lap, Hajba István vöröskatonára pere.

²⁴ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 95. őe. 1. lap, Wolfpeisz Sámuel vörösőrparancsnok pere.

²⁵ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 231. őe. 1. lap, Bernáth József vörösőr pere.

²⁶ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 60. őe. 1. lap, Oláh István vöröskatonára pere.

²⁷ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 73. őe. 8. lap, Stangl József és Horváth József vöröskatonák pere.

²⁸ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 93. őe. 7. lap, Sipőcz Imre vöröshuszárra pere.

²⁹ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 224. őe. 1. lap, Horváth István vöröskatonára pere.

³⁰ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 30. cs. Kecskeméti F. K. Tsz. 1919. – 79. őe. 1. lap, Farkas Ferenc volt alhadnagy pere.

de a büntetés végrehajtását felfüggesztették.³¹ Bongár János és Panda György volt csendőrök parancs megtagadása miatt kaptak 3, illetve 6 hónapi fogházbüntetést, viszont a törvényszék az ő büntetéseiket is felfüggesztette.³² Vad József esetében pedig a lopás miatt kiszabott 1 éves börtönbüntetést felfüggesztették fel egy éves időtartamra.³³ A legtöbb esetben azonban arra nincs utalás, hogy a felfüggesztéseket milyen súlyú cselekményeknél engedélyezték, továbbá arra vonatkozólag sem találunk adatot, hogy a felfüggesztett szabadságvesztéseket mi alapján és mennyi időre rendelték el.

A következőkben olyan eseteket mutatok be, amikor a törvényszékek kényszermunka büntetést szabtak ki. Szádeczky Dénest a cseh csendőrség kötelékébe való belépés miatt árulással vádolták meg, s rá 5 évi kényszermunkát szabtak ki.³⁴ Löbl Mór és Baragyin Benjamin lopás miatt kaptak 2-2 év kényszermunkát a budapesti törvényszéktől.³⁵ Schwartz István vöröskatonával szemben szökés miatt a székesfehérvári törvényszék szabott ki 2 év kényszermunkát.³⁶ Steiner József közkatona pedig rablás, fosztogatás, életveszélyes fenyegetés és testi sértés miatt kapott 15 év kényszermunkát.³⁷

A büntetési nemek között szerepelt a pénzbüntetés is, azonban a Hadtörténelmi Levéltárban fellelhető ítéletek között csupán egyetlen olyan szerepelt, melyben a törvényszék pénzbüntetést szabott ki. Az ítélet nem nevezi meg a konkrét bűncselekményt, csak azt mondja ki, hogy Balázs Rezső bűnös a Kormányzótanács hivatalos rendeletébe ütköző büntetben, mert a Tanácskormány rendeletét megsértette.³⁸

A forradalmi katonai törvényszék néhány esetben halálbüntetés kiszabásáról határozott. Például Lukics Imre vöröskatonát gyilkosságra való felbujtás miatt,³⁹ Kachelmann Ernő vöröskatonát pedig árulás, ellenforradalmi mozgalom megszervezése és ellenséggel való összejátszás miatt ítélték golyó általi halálra.⁴⁰

Továbbá a törvényszékek ítélkezési gyakorlatából kiemelendő, hogy intézkedésként kényszergyógykezelést is alkalmaztak. Gergely Ábrahám ügyében a budapesti forradalmi katonai törvényszék azt üzent a budapesti Magyar Helyőrségi fogháznak, hogy a vádlottat elmeállapota miatt át kell szállítani a helybeli XVI. helyőrségi kórházba.⁴¹ Ugyanezen törvényszék Görz Ferenc esetében pedig úgy rendelkezett, hogy a vádlottat a XVII. helyőrségi kórházba kell átszállítani kezelés végett.⁴²

A bemutatott esetek alapján a forradalmi katonai törvényszékek aránytalan és következtelen büntetéseket szabtak ki. A kiszabott szabadságvesztések tartama ugyanis igen eltérő volt. Még egy adott törvényszék ítélkezési gyakorlatán belül is eltérések mutatkoztak, s ezek a különbségek országos szinten még nagyobbak voltak. Vagyis a forradalmi törvényszékek ítélkezési gyakorlata korántsem volt egységes. Véleményem szerint ez egyrészt a törvényszékek tagjai képzetlenségének, másrészt a jogszabályok hiányának volt köszönhető. A fenti példák közül ezeken kívül az látszik, hogy a kiszabott büntetések meglehetősen enyhék voltak. A forradalmi katonai törvényszékek célja tehát nem a megfélemlítés és a terrorizálás volt, inkább igazságosságra törekedtek, mely törekvés meglátásom szerint a jogban való jártasság hiánya és a szabályozatlanság miatt hiúsult meg.

³¹ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 27. cs. III. Hadtest Forradalmi Törvényszéke 1919. – 17. öe. 4. lap, Pelsöczy Sándor vörösőr pere.

³² HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 27. cs. III. Hadtest Forradalmi Törvényszéke 1919. – 30. öe. 67. lap, Bongár János és Panda György volt csendőrök pere.

³³ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 54. csoport Győri F. K. Tsz. 1919. – 217. öe. 9. lap, Vad József vöröskatona pere.

³⁴ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 27. cs. III. Hadtest Forradalmi Törvényszéke 1919. – 8. öe. 5. lap, Szádeczky Dénes csendőr pere.

³⁵ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 28. cs. Budapesti F. K. Tsz. 1919. – 2937. öe. 6. lap, Löbl Mór és társai pere.

³⁶ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 31. cs. Székesfehérvári F. K. Tsz. 1919. – 11. öe. 1. lap, Schwartz István vöröskatona pere.

³⁷ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 52. cs. III. vörös tábori gyalogdandár F. K. Tsz. 1919. – 4. öe. 1. lap, Steiner József közkatona pere.

³⁸ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 30. cs. Kecskeméti F. K. Tsz. 1919. – 39. öe. 1. lap, Balázs Rezső pere.

³⁹ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 1. öe. 22. lap, Lukics Imre vöröskatona pere.

⁴⁰ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 27. cs. Miskolci F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 25. öe. 38-45. lap, Kachelmann Ernő vöröskatona pere.

⁴¹ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 28. cs. Budapesti F. K. Tsz. 1919. – 189. öe. 1. lap, Gergely Ábrahám pere.

⁴² HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 28. cs. Budapesti F. K. Tsz. 1919. – 49. öe. 4. lap, Görz Ferenc vöröskatona pere.

2. A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG KATONAI TÖRVÉNYKEZÉSI SZERVEZETE ÉS BÜNTETŐ ELJÁRÁSA

A büntető anyagi jog megismerése mellett célszerű a fegyelmi fenyítő eljárásoknak, a forradalmi törvényszékek, a rögtönítélő bíróságok eljárásának, valamint a katonai átvizsgáló tanácsok eljárásának, szervezetének, illetve ezek jogszabályi háttérének feltérképezése is.

2.1. Fegyelmi fenyítő hatalom

A Vörös Hadseregben a fegyelem fenntartása érdekében fenyítő hatalom alkalmazására kerülhetett sor, melyet a Hadügyi Népbiztosság május 31-én megjelent rendelete szabályozott. Ez azt mondta ki, hogy fegyelmi fenyítő hatalmat kizárólag a parancsnok gyakorolhat a politikai megbízott ellenőrzésével.⁴³ A fenyítési nemek a következők voltak: (1) dorgálás (kihallgatásnál vagy az alosztály parancsnokai és katonái előtt, illetve egyenrangú vagy magasabb parancsnokok előtt), (2) utasítás sértő szavak visszavonására és a megsértett megkövetésére, (3) zsoldmegvonás 30 napig, (4) szobafogság 21 napig, (5) parancsnoki állásból való elmozdítás vagy katonai szolgálatból való elbocsátás – melyet csak a forradalmi katonai törvényszék mondhatott ki⁴⁴ –, s ezzel együtt mindenféle jutalomdíjra való jogosultság elvesztése.⁴⁵

A forradalmi törvényszékek ítélkezési gyakorlatában megesett, hogy a forradalmi törvényszék a vádlottal szemben ejtette a vádat, ugyanakkor elrendelte az elkövető fegyelmi úton történő megbüntetését, s ügyét valamely alsóbb szervnek adta át. Ez történt Both Lajos, a kapuvári vörösőrszázad helyettes parancsnokának esetében is, akinek cselekménye a szombathelyi forradalmi törvényszék véleménye szerint nem volt olyan természetű és fontosságú, hogy az bírói eljárás alapját képezhetne volna, ezért a vád ejtése mellett a tettes fegyelmi úton való megbüntetését rendelték el és annak lefolytatását a szombathelyi kerületi vörösőr parancsnokságra bízták.⁴⁶ Hasonló volt Lőrincz Ernő, vörösőr esete, akinek csak az volt a terhére róható, hogy csempészek lefoglalt áruit nem szolgáltatta be a felettes hatóságnak és a felettes parancsnokságot elmulasztotta értesíteni. A szombathelyi törvényszék ezt nem találta olyan súlyos bűnnek, hogy ítéletet hozzon, ezért csak a vádlott fegyelmi úton történő megbüntetését rendelte el, melyet a 20. határvéd zászlóalj parancsnokságnak kellett foganatosítani.⁴⁷ Hirschler Sándor vörösőrt fegyelemsértés miatt szintén fegyelmi úton történő büntetésre ítélték, ugyanis a tanúvallomások alapján nem volt egyértelműen bizonyítható, hogy az életveszélyes fenyegetés vádja fennállt volna.⁴⁸

Az is előfordult, hogy maga a forradalmi törvényszék alkalmazott fegyelmi fenyítést. Richnovszky Gyula vöröskatona perében, a vádlott csapattestétől való önkényes eltávozása miatt a szombathelyi törvényszék nyilvános dorgálást rendelt el.⁴⁹ Ez azért figyelemre méltó, mert fegyelmi büntetések kiszabása a Hadügyi Népbiztosság előbbieken ismertetett rendelete alapján a parancsnok feladata volt, a forradalmi katonai törvényszékek hatásköre nem terjedt ki rá. A fegyelmi fenyítések törvényszékek általi alkalmazása tehát hatáskörtúllépésnek minősült. A fenyítő hatalommal kapcsolatos rendelet pusztán formálisan létezett, a gyakorlatban a törvényszékek úgy járhattak el, ahogy akartak: egyes hatásköröket módosíthattak vagy át is vehettek, ha ezt szükségesnek érezték.

2.2. A forradalmi katonai törvényszékek

Az anyagi jogot tartalmazó, a korábbiakban már bemutatott LIII. számú rendelet állította fel a forradalmi katonai törvényszékeket, elválasztva egymástól a polgári és katonai személyek feletti ítélkezést. Ugyanis - egészen április 12-éig a katonák felett ugyanaz a forradalmi törvényszék ítélt, mely a polgári személyek felett is.⁵⁰ Ezt az alábbi esetek támasztják alá: Kollár András és Rédhei János polgári személyekkel szemben a

⁴³ Hadügyi Népbiztosság 8483/ eln. 7. számú rendelete: Fegyelmi fenyítő hatalom gyakorlása, in *A Vörös Hadsereg rendeletei*, 35. szám, 1919. május 31, 149-150.

⁴⁴ KELEMEN ROLAND: Katonai büntetőjog és igazságszolgáltatás a polgári és a bolsevik típusú forradalom időszakában, in FARKAS ÁDÁM – KELEMEN ROLAND: *A polgári Magyarország katonai büntetőjogának és igazságszolgáltatásának történeti vázlata 1867-1944*, 2015, Széchenyi István Egyetem Batthyány Lajos Szakkollégiuma, Győr, 96.

⁴⁵ Hadügyi Népbiztosság 8483/ eln. 7. számú rendelete: Fegyelmi fenyítő hatalom gyakorlása.

⁴⁶ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 164. öe. 4. lap, Both Lajos, a kapuvári vörösőrszázad helyettes parancsnokának pere.

⁴⁷ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 228. öe. 6. lap, Lőrincz Ernő, a libai II. határvédoszázad vörösőrének pere.

⁴⁸ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 32. öe. 12. lap, Hirschler Sándor vörösőr pere.

⁴⁹ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – 230. öe. 5. lap, Richnovszky Gyula vöröskatona pere.

⁵⁰ KELEMEN: *i. m.* 90.

budapesti forradalmi katonai törvényszék súlyos testi sértés miatt 2, illetve 1 évi kényszermunkát szabott ki.⁵¹ Tüllő Simon és Blidár Demeter földműveseket pedig kémkedés miatt 20 évi fegyházra ítélte a miskolci törvényszék.⁵²

Az április 12-ig létező forradalmi törvényszékek helyhez kötötten működtek, így nem tudtak ítélni az országban elszórtan harcoló katonák felett. Ezt a helyzetet a forradalmi katonai törvényszékek felállításával sikerült megoldani, mivel azokat a hadosztályok vagy dandárok székhelyén kellett felállítani.⁵³ Ezek végezték az ítélezést legfelső fokon, ám kisebb fegyelmi vétségek estében a csapattestek választott esküdtszékei jártak el.⁵⁴

A bűncselekmények felderítésével kapcsolatos feladatokat a Forradalmi Kormányzótanács LXXXIV. számú rendelete értelmében a Vörös Őrség látta el, ez volt az egyedüli nyomozótestület. A szerv a nyomozás befejezése után az ügyeket átadta a forradalmi törvényszékeknek a büntetőeljárás további részének lefolytatása végett.⁵⁵

A forradalmi katonai törvényszékek szervezetüket tekintve egy elnökből és két tagból álltak. Őket, illetve a vádbiztosokat és a jegyzőkönyvvezetőket Budapesten a központi tanács, vidéken pedig a munkások, katonák és földművesek helyi tanácsa választotta katonák, katonaviselt munkások vagy földművesek közül.⁵⁶

A forradalmi katonai törvényszék tagjai főleg munkások vagy parasztok lettek,⁵⁷ de előfordultak a bírák soraiban kereskedők is. Vagyis a testületet nagyrészt laikusok alkották,⁵⁸ akik semmilyen szűrésen vagy képzésen nem estek át. A fővárosban a bírák 90 %-a munkás volt, míg vidéken arányuk úgy alakult, hogy 61 %-uk munkás, 16 %-uk paraszt, 10 %-uk kisiparos, 13 %-uk pedig értelmiségi volt, s ezeknek csak 4,3 %-a tevékenykedett korábban az igazságügyben.⁵⁹ Müller Elemér 18. lovasosztálybeli volt százados és Schwartz Miklós 9. huszárezredbeli volt főhadnagy perében a forradalmi törvényszék elnöke Csink József művezető, a törvényszék két tagja pedig Szabó József famunkás és Vukics József vöröskatona voltak.⁶⁰ Varga Gáspár vöröskatona perében az első két említett személy szintén részt vett, mellettük pedig a forradalmi törvényszék harmadik tagja Németh Ferenc kőműves volt.⁶¹ Más esetekben előfordult még a törvényszék tagjai között Vajda Ferenc építőmunkás,⁶² Horváth Bálint asztalos⁶³ és Szűcs Ferenc festő is.⁶⁴

A törvényszékek képzetlen tagjai gyakorlatilag bármilyen büntetést kiszabhattak, ugyanis a Forradalmi Kormányzótanács LIII. számú rendelete a büntetésekkel kapcsolatban csak annyit mondott ki, hogy katonai büntetést a cselekmény súlyához képest a forradalmi törvényszék szabja ki. Ha a büntetett a Vörös Hadsereg forradalmi fegyelmét vagy a Tanácsköztársaság érdekét súlyosabban sértette vagy közvetlenül veszélyeztette, halálbüntetés is kiszabható volt.⁶⁵

A forradalmi katonai törvényszékek eljárására a Kormányzótanács IV. számú rendeletében foglaltak voltak irányadók.⁶⁶ Ennek értelmében a vádképviseletet minden forradalmi törvényszék előtt a vádbiztos látta el, akit először a Forradalmi Kormányzótanács, majd a XCIV. számú rendelet megjelenésétől az igazságügyi

⁵¹ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f 28. cs. Budapesti F. K. Tsz. 1919. – 2297. öe. 5. lap, Kolár András és Rédhei János pere.

⁵² HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 27. cs. III. Hadtest Forradalmi Törvényszéke 1919. – 4. öe. 4-6. lap, Tüllő Simon és Blidár Demeter pere.

⁵³ SÁRLOS: *i. m.* (1961) 25-27, 53.

⁵⁴ SÁRLOS: *i. m.* (1969) 18.

⁵⁵ GYÖRKEI JENŐ: A Tanácsköztársaság fegyveres karhatalmi szervei, in KÖPECZI BÉLA (szerk.): *A magyar Tanácsköztársaság 60. évfordulója*, Tudományos ülészak, 1979. március 6-7, Budapest, 1980, Akadémiai Kiadó, Budapest, 366.

⁵⁶ Forradalmi Kormányzótanács LIII. számú rendelete: A katonai büntettek és a forradalmi katonai törvényszékek.

⁵⁷ ROMSICS IGNÁC: *Magyarország története a XX. században*, 2002, Osiris Kiadó, Budapest, 117-123.

⁵⁸ HAJDU TIBOR: *Március huszonegyediké*, 1979, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 125.

⁵⁹ SÁRLOS: *i. m.* (1961) 53.

⁶⁰ HAJDU TIBOR: *A Magyarországi Tanácsköztársaság*, 1969, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 133.

⁶¹ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 87. öe. 4. lap, Müller Elemér 18. lovasosztálybeli volt százados és Schwartz Miklós 9. huszárezredbeli volt főhadnagy pere.

⁶² HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 88. öe. 9. lap, Varga Gáspár vöröskatona pere.

⁶³ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 143. öe. 5. lap, Németh Vincze vas-soproni 18. gyalogezredbeli vöröskatona pere.

⁶⁴ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 161. öe. 17. lap, Miklósy Aladár vöröskatona pere.

⁶⁵ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 281. öe. 8. lap, Berta Imre vörösőr pere.

⁶⁶ Forradalmi Kormányzótanács LIII. számú rendelete: A katonai büntettek és a forradalmi katonai törvényszékek.

⁶⁷ SÁRLOS: *i. m.* (1961) 27.

népbiztos nevezett ki.⁶⁷ Kinevezése kezdetben nem volt jogi képzettséghez kötve, pusztán az kellett hozzá, hogy az illető katona, katonaviselt munkás vagy földműves legyen. Később előírták, hogy a vádbiztosnak lehetőleg jogtudó személynek kellett lennie, ám az eljárásnak nem jelentette akadályát, ha ez a követelmény nem teljesült.⁶⁸ A vádbiztos feladatköre összetett volt: egyrészt irányította a nyomozást – melyet kezdetben a Vörös Őrség, majd később a Belügyi Népbiztosság nyomozótestülete végzett –, másrészt előkészítette a tárgyalást és a tárgyaláson képviselte a vádat. Ez utóbbi feladatát köteles volt ellátni, azaz amennyiben vádat emelt, a vádat nem ejthette és képviselőjét sem tagadhatta meg. A megindult büntetőeljárást csak a forradalmi törvényszék elnökének hozzájárulásával szüntethette meg.⁶⁹ A vádbiztos a proletárállamot képviselte a büntetőeljárásban, azaz a Tanácsköztársaság intézményeit és a dolgozók érdekeit védte a rendszer vélt vagy valós ellenségeivel szemben.⁷⁰

Az eljárás hivatalból vagy feljelentésre indult, ám ellenforradalmi és politikai ügyekben a forradalmi törvényszék elé állításhoz szükség volt az igazságügyi népbiztos hozzájárulására is.⁷¹ A terheltet az elfogás után rögtön a forradalmi törvényszék elé kellett vinni, nem volt helye nyomozó eljárásnak és vádirat benyújtásának sem. Az egész eljárást lehetőleg megszakítás nélkül a forradalmi törvényszék előtt kellett lefolytatni. Az ülést a nap bármely órájában, akár a szabad ég alatt is meg lehetett tartani.⁷²

Az eljárás azzal kezdődött, hogy a vádbiztos előadta a terhelt ellen szóló tényeket, s meghatározta, hogy az elkövető milyen bűncselekményt követett el. Ezt követően kihallgatták a terheltet és lefolytatták a bizonyítási eljárást. Ennek során, ha szükséges volt, a bíróság tanúkat és/vagy szakértőket hallgatott ki, illetve kezdeményezhette egy adott tény vagy bizonyíték pontosabb megvizsgálását. A bizonyítási eljárás végén a vádbiztos összefoglalta az első szakasz eredményét és indítványt tett. Ezután a terheltet és védőjét – aki a vádbiztoshoz hasonlóan képzettség nélkül bárki lehetett⁷³ – megillette a felszólalás joga. A bizonyítási eljárás lezárása után a forradalmi katonai törvényszék visszavonult zártkörű tanácskozássra, s titkos szavazással ítéletet hozott.

Egyszerű szavazattöbbség elegendő volt a büntetés kiszabásához, kivéve halálbüntetésnél, ugyanis ott egyhangú döntésre volt szükség.⁷⁴ Ez a feltétel megvalósult két, korábban már említett esetben. Lukics Imre vöröskatonát gyilkosságra való felbujtásban a törvényszék egyhangúlag bűnösnek találta és titkos szavazás útján egyhangúlag golyó általi halálra ítélte.⁷⁵ Kachelmann Ernő vöröskatonát pedig a III. hadtest forradalmi katonai törvényszéke egyhangúlag bűnösnek mondta ki árulás, ellenforradalmi mozgalom megszervezése és ellenséggel való összejárás büntetésében, melyet a vádlott azáltal követett el, hogy mint vörös katona, Edelényben a cseh megszállás alatt a cseheknek szolgálatot teljesített, továbbá a cseh tüzérségnek az ütegek irányításában segédkezett, és az edelényi gazdákat gyűlésre hívta össze, melyen azokat arra bírta rá, hogy írják alá az általa szerkesztett kérvényt, melyben kommunisták letartóztatásáról írt. E cselekményért őt a forradalmi törvényszék egyhangúlag golyó általi halálra ítélte.⁷⁶

Az ítélet meghozatala után azt ki kellett hirdetni és írásba kellett foglalni. Az ítéletek tartalmazták az elkövetett bűncselekmény megnevezését, a kiszabott büntetést és egy rövid indokolást is.⁷⁷ Berger Reinhold vöröskatona perében az ítélet a következőképpen szólt:

„A Forradalmi Kormányzótanács Nevében! A katonai forradalmi törvényszék 1919. június hó 17-én tartott tárgyaláson zárt ülésben a következő ítéletet hozta: Berger Reinhold 18. gyalogezredbeli vöröskatonát önkényes eltávozásban bűnösnek mondja ki és ezért 8 /nyolc/ napi fogházra ítéli. Indokok: A katonai forradalmi törvényszék Berger Reinhold bűnösségét saját vallomása folytán indokoltnak látja és elfogadja

⁶⁷ HALÁSZ – KOVÁCS – PESCHKA: *i. m.* 204-206.

⁶⁸ KELEMEN: *i. m.* 93.

⁶⁹ Forradalmi Kormányzótanács XCIV. számú rendelete: A forradalmi törvényszékekről és a rögtönítélő eljárásról, in PONGRÁCZ: *i. m.* (IV. füzet), 27-32.

⁷⁰ NÉVAI LÁSZLÓ: A magyar Tanácsköztársaság törvénykezési szervezete, in SÁRLÓS MÁRTON (szerk.): *A magyar Tanácsköztársaság állama és joga*, 1959, Akadémiai Kiadó, Budapest, 182.

⁷¹ Forradalmi Kormányzótanács LXVII. számú rendelete: Minden előzetes letartóztatást közölni kell a belügyi népbiztossággal, in PONGRÁCZ: *i. m.* (II. füzet), 35.

⁷² Forradalmi Kormányzótanács IV. számú rendelete: A forradalmi törvényszékek, in PONGRÁCZ: *i. m.* (I. füzet), 14-16.

⁷³ KELEMEN: *i. m.* 93.

⁷⁴ HALÁSZ – KOVÁCS – PESCHKA: *i. m.* 207-208.

⁷⁵ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 1. öe. 22. lap, Lukics Imre vöröskatona pere.

⁷⁶ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 27. cs. Miskolci F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 25. öe. 38-45. lap, Kachelmann Ernő vöröskatona pere.

⁷⁷ SÁRLÓS: *i. m.* (1961) 14, 59-60.

azon védekezését, hogy rokona temetésére használta fel az önkényes eltávozását. Szombathely, 1919. június hó 17-én.”⁷⁸

Az ítélettel szemben alapvető követelmény volt, hogy közérthető és végrehajtható legyen.⁷⁹ A Forradalmi Kormányzótanács forradalmi törvényszékekről szóló IV. számú rendeletének értelmében az ítéleteket azonnal végre kellett hajtani, nem volt helye fellebbezésnek és a kegyelmi kérelem sem függesztette fel a büntetés végrehajtását.⁸⁰ Ezt azonban a Kormányzótanács CXV. számú rendeletével megváltoztatták. Ez ugyanis felállította az Országos Forradalmi Katonai Főtörvényszéket, mely szervezetét tekintve elnökből és 4 bíróból állt, mindannyiukat a Forradalmi Kormányzótanács választotta. Megbízásuk bármikor visszavonható volt, ezáltal sérülhetett a bíróság függetlensége, hiszen egy-egy olyan döntés, amely nem felelt meg a politikai vezetésnek, a bírói állás elvesztését eredményezhette.

A rendelet értelmében a Főtörvényszék a forradalmi katonai törvényszékek ítéleteit vizsgálta felül, ha a vádbiztos, a vádlott vagy védője panasszal élt. A panaszt a vádbiztos a vádlott javára is, a védő pedig a vádlott akarata ellenére is kérhette. Panasztevésre az ítélet kihirdetésétől számított 8 napon belül volt lehetőség, a forradalmi katonai törvényszék előtt tett szóbeli vagy írásbeli kérelemmel. A panasznak főszabály szerint csak a halálbüntetésre volt halasztó hatálya. Azonban a rendelet azt is kimondta, hogy a forradalmi katonai törvényszék bármilyen büntetés végrehajtását felfüggesztheti, ha ezt a proletárállam érdeke indokolja. Bármely büntetés végrehajtását felfüggeszthette az országos forradalmi katonai főtörvényszék is, ha a panasz sikerét valószínűnek látta.⁸¹

Panasznak négy esetben volt helye: ha a bíró nem volt elfogulatlan, ha az ítélet rendelkező része érthetetlen, vagy végrehajthatatlan volt, ha már korábban jogerős ítélet született az ügyben, vagy ha az ítélet igazságtalan volt. Az országos főtörvényszék az ítéletet megsemmisíthette vagy megváltoztathatta, illetve a panaszt el is utasíthatta, ha nem találta azt megalapozottnak.⁸² Az ítélet elbírálása során semmiféle szabályhoz nem volt kötve, ebből kifolyólag szubjektíven ítélt meg, hogy az ítélet érthetetlen vagy igazságtalan volt-e.⁸³

2.3. Rögtönítélő eljárás

A Tanácsköztársaság katonai büntetőjogának fontos részét képezte a rögtönítélő eljárás, melyet két szerv valósított meg: a forradalmi katonai törvényszékek és a Szamuely Tibor vezetésével működő front mögötti bizottságok.

A forradalmi törvényszékek számára az igazságszolgáltatásnak e rendkívüli módját a Forradalmi Kormányzótanács XCIV. számú rendelete hozta létre. Rögtönítélő eljárást a Kormányzótanács rendelhetett el bizonyos bűncselekmények esetén a Tanácsköztársaság egész területén vagy az egyes forradalmi törvényszékek területén. Hadműveleti területen pedig a hadsereg-főparancsnokság is elrendelhetette a statáriális bíraskodást. Ilyen tevékenységgel külön bíróságokat lehetett megbízni, de kivételesen a forradalmi törvényszékek is ítélezhettek ilyen módon.⁸⁴ Ez utóbbi esetben az ítékezés hármas tanácsban zajlott, ám kisebb súlyú ügyeknél egyesbíró is eljárhatott.⁸⁵ Ő azonban nem szabhatott ki két évnél súlyosabb tartamú fegyházbüntetést és nem mondhatta ki a politikai jogok elvesztését. Ha ezek kimondására volt szükség, akkor az ügyet át kellett tenni a hármas tanács elé.⁸⁶ Az eljárás egyébként hasonló volt a rendes eljáráshoz, mindössze néhány eltérés fedezhető fel: rögtönítélő eljárásban perorvoslatnak az ítélettel szemben nem volt helye, a büntetést azonnal végre kellett hajtani⁸⁷ és az ítélelhozatal nem titkos szavazással zajlott. A rögtönítélő

⁷⁸ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919. – Fkt. 56. öe. 6. lap, Berger Reinhold öröskatona pere.

⁷⁹ SÁRLÓS: *i. m.* (1961) 59-60.

⁸⁰ Forradalmi Kormányzótanács IV. számú rendelete: A forradalmi törvényszékek.

⁸¹ Forradalmi Kormányzótanács CXV. számú rendelete: Országos Forradalmi Katonai Főtörvényszék, in PONGRÁCZ JENŐ (szerk.): *Tanácsköztársasági Törvénytár*, V. füzet, A Forradalmi Kormányzótanács és a népbizottságok rendeletei, 1919. június 10- június 30, 1919, a Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártjának kiadása, Budapest, 22-23.

⁸² HALÁSZ – KOVÁCS – PESCHKA: *i. m.* 238-239.

⁸³ KELEMEN: *i. m.* 92.

⁸⁴ Forradalmi Kormányzótanács XCIV. számú rendelete: A forradalmi törvényszékekről és a rögtönítélő eljárásról.

⁸⁵ KELEMEN: *i. m.* 94.

⁸⁶ A budapesti forradalmi katonai törvényszék kiadványa a forradalmi törvényszék bírái számára, in FARKAS ÁDÁM: *Válogatás a modern magyar honvéd-katonai büntető jogtörtétele forrásaiból* (1867-1945), II. kötet, 2014, Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, Széchenyi István Egyetem Batthyány Lajos Szakkollégium, Győr, 231.

⁸⁷ HALÁSZ – KOVÁCS – PESCHKA: *i. m.* 232-237.

bíráskodást e rendeletet követően július 10-én is szabályozták a CXXVII. számú rendelettel, mely szerint, ha a halálbüntetést nem hajtják végre 48 órán belül, akkor az életfogytig tartó szabadságvesztésre változik át.⁸⁸

Rögtönítelő bíráskodást folytatott Szamuely Tibor is a front mögötti bizottságok keretében. A Forradalmi Kormányzótanács április 21-én határozott ezek felállításáról. A bizottságok fő célja a rend és fegyelem garantálása volt a hadseregben.⁸⁹ Ezek a katonai egységekkel együtt mozogtak, s szükség esetén azonnali, helyszínen történő bíráskodást valósítottak meg. A bizottságok ítéletei nagymértékben különböztek a forradalmi törvényszékek ítéleteitől. Utóbbiak ugyanis többnyire enyhe büntetéseket szabtak ki, Szamuely Tibor és alakulata azonban éppen kegyetlenségéről, véreskezűségéről volt ismeretes. A bizottságokban többnyire ellenforradalmi tevékenységért történt a felelősségre vonás.⁹⁰ Így volt ez Gróf Almási Imre, volt huszár főhadnagy esetében is, akit ellenforradalmi tevékenység miatt Szamuely Tibor rögtönítelő törvényszéke 15 évi fegyházra ítelt.⁹¹ Ám a többihez képest ez rendkívül enyhe büntetésnek számított. Dohy Gábor tartalékos főhadnagyot ellenforradalmárnak nyilvánították, mert állítólag a tanácskormány rendeleteit érvénytelennek nyilvánította. Emiatt Szamuely egy vasúti kocsiban kihallgatta és halálra ítélte őt. Kivégzése Abonyban történt, egy temetőben lőtték agyon. Szintén ellenforradalmi tevékenység vádjával végezték ki Lemberkovits Jenő századost, Weisz Fülöp politikai megbízott lőtte őt agyon hivatali szobájában. Báthory Győző tartalékos hadnagyot és Brachler József közkatonát azzal vádolták meg, hogy ellenforradalmi tisztként és katonaként tevékenykednek, s ezért őket is agyonlőtték, ráadásul igen kegyetlenül, a sortűz után ugyanis Báthory még életben volt, ezért egy Farkas László nevű terrorista egészen közletről fejbe lőtte őt, ékszerait, ruháit pedig elvette.⁹²

Az ellenforradalmi tevékenység mellett a bizottságok ítélezési gyakorlatában gyakori vádként szerepelt a polgári osztályhoz tartozás. Dobsa Miklós huszárzászlóst ilyen okból végezték ki. Séta közben igazolás céljából megállították, s miután kiderült, hogy a fiú a polgári osztályba tartozott, levitték őt egy pincébe, összevissza verték, kínozták, majd agyonlőtték, kifosztották és holttestét bedobták a Dunába.⁹³

Mindez csupán néhány példa a rögtönítelő bizottságok gyakorlatából, ezeken kívül még rengeteg hasonlóan kegyetlen cselekedetet hajtottak végre. Összesen 115 halálos ítéletet hoztak, s valamennyit végre is hajtották. Ezek közül 12 kivégzést közönséges bűncselekmény miatt, kettőt katonai bűncselekmény miatt, a többi 101-et pedig politikai bűncselekmény miatt hajtottak végre.⁹⁴ A bizottságok ellenszenvének kivívásához nem volt feltétlenül szükséges ténylegesen bűncselekményt elkövetni. Mivel tetteikért senkinek nem tartoztak felelősséggel, bármit, bármikor, bárhol és bárhogyan megtehettek. Számos esetben vagy indok megnevezése nélkül végezték ki embereket, vagy egyszerűen ellenforradalmárnak nyilvánították őket – e jelzőt gyakorlatilag bármilyen cselekményre ráhúzhatták –, s ez alapján nyíltan felléphetek a rendszer ellenségével szemben.

ÖSSZEFOGLALÁS

A Tanácsköztársaság fennállásának rövid ideje alatt igyekezett megszabadulni minden olyan intézménytől, jogszabálytól és szervezettől, amely nem illeszkedett a kommunista ideológia alapján elképzelt, s megvalósítani kívánt világba. A merev ragaszkodás az elképzelésekhez és a megfélemlítés azonban nem hozta meg a kívánt eredményt. A rendszer minden téren súlyos problémákat rejtett magában, s ez különösen igaz volt a katonai büntetőjog területére.

A büntető anyagi jog hiányosságai közé tartozott a rendeletek határozatlansága, ugyanis sem a bűncselekmények tényállásainak pontos leírása, sem az egyes bűncselekményeket fenyegető konkrét büntetések köre nem volt pontosan rögzítve, vagyis a Tanácsköztársaság büntetési rendszere abszolút határozatlan volt.

Az abszolút határozatlan büntetési rendszer önmagában is jelentős problémákhoz vezetett, s ezt a proletárdiktatúra időszakában még súlyosabbá tették a büntető eljárási jog területén jelenlévő visszasságok, mint például a hatáskörök átjárhatósága, szabad elvétele, valamint az eljárás résztvevőinek képzetlensége.

⁸⁸ SARLÓS: *i. m.* (1961) 32.

⁸⁹ GERENCSÉR MIKLÓS: *Vörös könyv 1919*, 1993, Antológia Kiadó, Lakitelek, 108, 118.

⁹⁰ SARLÓS: *i. m.* (1961) 101.

⁹¹ HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 36. cs. Keleti Hadsereg Rögtönítelő Törvényszéke 1919. – sz. n. 1, 1. lap, Gróf Almási Imre volt huszár főhadnagy pere.

⁹² VÁRY ALBERT: *A vörös uralom áldozatai Magyarországon*, 1993, Szegedi Nyomda, 4-5, 14-15, 32-33.

⁹³ Uo. 16-17.

⁹⁴ SARLÓS: *i. m.* (1961) 77.

A büntető anyagi és eljárási jog mellett, a büntetés-végrehajtási jog területét is komoly problémák jellemezték. A legnagyobb gondot itt is a jogszabályok hiánya, a szabályozatlanság jelentette.

Ezen hiányosságokon kívül a rendszer megítélésénél figyelembe kell vennünk a rögtönítélő eljárások jellegét is. Ezek ugyanis jelentősen különböztek a forradalmi katonai törvényszékek eljárásától, hiszen Szamuely és társai meg sem kísérelték fenntartani a jogszerűség látszatát. Egyedüli céljuk a kommunista ideológiába ütköző cselekmények bármi áron történő megtorlása volt, s a cél szentesíti az eszközt elv értelmében ennek megvalósítása érdekében bármire hajlandóak voltak.

A Tanácsköztársaság 133 napja tehát vérvizataros időszak volt, amelyet a kommunista vezetők kényszerítő jellegű intézkedései, kíméletlen terror, határozatlan és hiányos szabályok és merev ideokrácia jellemezett.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1.] GERENCSÉR MIKLÓS: *Vörös könyv 1919*, 1993, Antológia Kiadó, Lakitelek.
- [2.] GYÖRKEI JENŐ: A Tanácsköztársaság fegyveres karhatalmi szervei, in KÖPECZI BÉLA (szerk.): *A magyar Tanácsköztársaság 60. évfordulója, Tudományos ülészek, Budapest, 1979. március 6-7*, 1980, Akadémiai Kiadó, Budapest.
- [3.] HAJDU TIBOR: *A Magyarországi Tanácsköztársaság*, 1969, Kossuth Könyvkiadó, Budapest.
- [4.] HAJDU TIBOR: *Március huszonegyediké*, 1979, Kossuth Könyvkiadó, Budapest.
- [5.] HALÁSZ PÁL – KOVÁCS ISTVÁN – PESCHKA VILMOS (szerk.): *A magyar Tanácsköztársaság jogalkotása*, 1959, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- [6.] KELEMEN ROLAND: Katonai büntetőjog és igazságszolgáltatás a polgári és a bolsevik típusú forradalom időszakában, in FARKAS ÁDÁM – KELEMEN ROLAND: *A polgári Magyarország katonai büntetőjogának és igazságszolgáltatásának történeti vázlatja 1867-1944*, 2015, Széchenyi István Egyetem Batthyány Lajos Szakkollégiuma, Győr.
- [7.] NÉVAI LÁSZLÓ: A magyar Tanácsköztársaság törvénykezési szervezete, in SÁRLÓS MÁRTON (szerk.): *A magyar Tanácsköztársaság állama és joga*, 1959, Akadémiai Kiadó, Budapest.
- [8.] ROMSICS IGNÁC: *Magyarország története a XX. században*, 2002, Osiris Kiadó, Budapest.
- [9.] SÁRLÓS BÉLA: *A Tanácsköztársaság jogrendszerének kialakulása*, 1969, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- [10.] SÁRLÓS BÉLA: *A Tanácsköztársaság forradalmi törvényszékei*, 1961, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- [11.] VÁRY ALBERT: *A vörös uralom áldozatai Magyarországon*, 1993, Szegedi Nyomda.

FELHASZNÁLT JOGFORRÁSOK

- [1.] 1919. június 14-i kódextervezet a bírói hatalom gyakorlásáról, in SÁRLÓS BÉLA: *A Tanácsköztársaság jogrendszerének kialakulása*, 1969, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- [2.] A budapesti forradalmi katonai törvényszék kiadványa a forradalmi törvényszék bírái számára, in FARKAS ÁDÁM: *Válogatás a modern magyar honvéd-katonai büntető joghistória forrásaiból (1867-1945)*, 2014, Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, Széchenyi István Egyetem Batthyány Lajos Szakkollégium, Győr.
- [3.] Forradalmi Kormányzótanács CIX. számú rendelete: Minden dolgozó férfi védköteles, in PONGRÁCZ JENŐ (szerk.): *Tanácsköztársasági Törvénytár*, IV. füzet, A Forradalmi Kormányzótanács és a népbiztoságok rendeletei, 1919. május 22- június 9, 1919, a Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártjának kiadása, Budapest.
- [4.] Forradalmi Kormányzótanács CXV. számú rendelete: Országos Forradalmi Katonai Főtörvényszék, in PONGRÁCZ JENŐ (szerk.): *Tanácsköztársasági Törvénytár*, V. füzet, A Forradalmi Kormányzótanács és a népbiztoságok rendeletei, 1919. június 10- június 30, 1919, a Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártjának kiadása, Budapest.
- [5.] Forradalmi Kormányzótanács IV. számú rendelete: A forradalmi törvényszékek, in PONGRÁCZ JENŐ (szerk.): *Tanácsköztársasági Törvénytár*, I. füzet, A Forradalmi Kormányzótanács és a népbiztoságok rendeletei, 1919. március 21- április 9, 1919, a Magyarországi Szocialista Párt kiadása, Budapest.
- [6.] Forradalmi Kormányzótanács LIII. számú rendelete: A katonai büntettek és a forradalmi katonai törvényszékek, in PONGRÁCZ JENŐ (szerk.): *Tanácsköztársasági Törvénytár*, II. füzet, A Forradalmi Kormányzótanács és a népbiztoságok rendeletei, 1919. április 10- április 30, 1919, a Magyarországi Szocialista Párt kiadása, Budapest.
- [7.] Forradalmi Kormányzótanács LXII. számú rendelete: A régi rend alatt indított bűnügyek átvizsgálása, in PONGRÁCZ JENŐ (szerk.): *Tanácsköztársasági Törvénytár*, II. füzet, A Forradalmi Kormányzótanács és a

- népbiztosságok rendeletei, 1919. április 10- április 30, 1919, a Magyarországi Szocialista Párt kiadása, Budapest.
- [8.] Forradalmi Kormányzótanács LXVII. számú rendelete: Minden előzetes letartóztatást közölni kell a belügyi népbiztossággal, in PONGRÁCZ JENŐ (szerk.): *Tanácsköztársasági Törvénytár*, II. füzet, A Forradalmi Kormányzótanács és a népbiztosságok rendeletei, 1919. április 10- április 30, 1919, a Magyarországi Szocialista Párt kiadása, Budapest.
- [9.] Forradalmi Kormányzótanács XCIV. számú rendelete: A forradalmi törvényszékekről és a rögtönítélő eljárásról, in PONGRÁCZ JENŐ (szerk.): *Tanácsköztársasági Törvénytár*, IV. füzet, A Forradalmi Kormányzótanács és a népbiztosságok rendeletei, 1919. május 22- június 9, 1919, a Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártjának kiadása, Budapest.
- [10.] Forradalmi Kormányzótanács XXIII. K. T. E. számú rendelete: A Vörös Hadsereg alakításáról, in PONGRÁCZ JENŐ (szerk.): *Tanácsköztársasági Törvénytár*, I. füzet, A Forradalmi Kormányzótanács és a népbiztosságok rendeletei, 1919. március 21- április 9, 1919, a Magyarországi Szocialista Párt kiadása, Budapest.
- [11.] Forradalmi Kormányzótanács XXX. számú rendelete: A fogházörök elhelyezése, in: PONGRÁCZ JENŐ (szerk.): *Tanácsköztársasági Törvénytár*, I. füzet, A Forradalmi Kormányzótanács és a népbiztosságok rendeletei, 1919. március 21- április 9, 1919, a Magyarországi Szocialista Párt kiadása, Budapest.
- [12.] Hadügyi Népbiztosság 8483/ eln. 7. számú rendelete: Fegyelmi fenytő hatalom gyakorlása, in A Vörös Hadsereg rendeletei, 35. szám, 1919. május 31.

FELHASZNÁLT LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

- [1.] Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténelmi levéltára IV. fond főcsoport – Katonai igazságszolgáltatás szervei, iratok 1802-9145, 92. Forradalmi Katonai Törvényszékek 609. f. 27. cs. III. Hadtest Forradalmi Törvényszéke 1919.
- [2.] HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 28. cs. Budapesti F. K. Tsz. 1919.
- [3.] HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 29. cs. Határvédelmi Kerületi F. K. Tsz. 1919.
- [4.] HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 30. cs. Kecskeméti F. K. Tsz. 1919.
- [5.] HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 31. cs. Székesfehérvári F. K. Tsz. 1919.
- [6.] HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 32. cs. Szombathelyi F. K. Tsz. 1919.
- [7.] HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 33. cs. A Vörös Hadsereg 46. gyalogezred III. zászlóalj F. K. Tsz. 1919.
- [8.] HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 36. cs. Keleti Hadsereg Rögtönítélő Törvényszéke 1919.
- [9.] HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 52. cs. III. vörös tábori gyalogdandár F. K. Tsz. 1919.
- [10.] HM.HIM.HL. IV. 92. 609. f. 54. csoport Győri F. K. Tsz. 1919.

SZERZŐINKHEZ (A PUBLIKÁLÁS FELTÉTELEI)

1. A *Diskurzus* című tudományos folyóirat magyar nyelven beküldött tanulmányokat fogad el.
2. A kézirat terjedelme nem haladhatja meg az 50.000 karaktert. Kérjük szerzőinket a terjedelmi korlát szigorú betartására.
3. A szöveget elektronikus formátumban kérjük leadni (az MS Word bármelyik változatában elmentve) a keseru.barna@sze.hu email címre.
4. A tanulmányok tartalmazzák a szerző nevét és a mű címét, rövid (6-8 soros) magyar nyelvű összefoglalóját és kulcsszavait. A név balra zárva, félkövéren, 11pt betűmérettel, kiskapitálissal szedve szerepeljen. Alatta a cím, szintén balra zárva, félkövéren, 14pt betűmérettel, kiskapitálissal szedve. Alatta a magyar nyelvű összefoglaló és a kulcsszavak dőlten, 11pt betűmérettel szedve szerepeljenek.
5. A következő formai kritériumokat kérjük betartani: A/4-es lapméret, 11pt betűméret, szimpla sorköz, 2 cm oldalsó és alsómargók, 2,5 cm felsőmargó, első sor behúzása 1 cm. A fejezetek és alfejezetek legelső bekezdései, illetve a pontokba szedett felsorolások utáni első bekezdések esetén azonban nem kell az első sort behúzni.
6. Az első szintű fejezet címek arab számmal sorszámozva, sorkizártan, félkövéren, 11pt betűmérettel, kiskapitálissal szedve szerepelnek. Előtte 18pt, utána 12pt térköz áll. A másodsintű alfejezetek címei sorkizártan, félkövéren, 11pt betűmérettel szedve szerepelnek, kéttagú arab számmal sorszámozva. Előtte 12pt térköz áll. Három vagy annál több szintű fejezeti rendszer csak kivételes esetben fogadható el.
7. A szöveg közbeni kiemelésként dőlt betű alkalmazható, ritkítás, aláhúzás, vastag betű, csupa nagy betű csak kivételes esetben fogadható el.
8. A közvetlen hivatkozásokat lábjegyzetekben, az oldal alján kérjük feltüntetni. A lábjegyzetben és az irodalomjegyzékben szereplő hivatkozások rendje a következő: SZERZŐ: *Cím*, évszám, kiadó, kiadás helye, oldalszám. Kérjük, hogy mindenhol vesszőt (és nem pontot) alkalmazzanak a bibliográfiai adatok között. Első alkalommal a szerző nevét kiskapitálissal, teljes egészében ki kell írni, külföldiek esetében a vezetéknev kerül előre, majd vesszővel elválasztva a keresztnév. Ha háromnál több szerző van, csak a szerkesztőt kell megjelölni a (szerk.) jelzéssel. Példa: SZLADITS KÁROLY: ..., ZAKKARIA, FAREED: ..., MEZEY BARNA (szerk.): A mű címét és alcímét dőlt betűtípussal jelöljék. Ha van alcím, akkor azt a rendes címtől ponttal szükséges elválasztani, egyébként csak a bibliográfiai hivatkozás legvégén van pont. Amennyiben folyóiratból, gyűjteményes kötetből származik a forrás, úgy a mű címe után vessző következik, majd az „in” szócska (ami kisbetűvel, kettőspont nélkül szerepel) és a folyóirat vagy gyűjteményes kötet adatai. Utóbbinak rendszerint van szerkesztője, így azt is fel kell tüntetni. Folyóirat esetén a számot az alábbi formában szíveskedjenek megjelölni: évszám/sorszám. „szám”, pl. ..., in *Magyar Jog*, 2006/7. szám, 34. Ezekben az esetekben nem a közvetlen forrás, hanem a folyóirat vagy gyűjteményes mű címe szerepel dőlt betűvel. Az oldalszámra utaló „o” vagy „p” jelzés használata nem szükséges. Internetes forrás esetén a letöltés helyét és idejét fel kell tüntetni. Példák:

¹ CSÉCSY GYÖRGY: *Védjegyjog és piacgazdaság*, 2001, Novotni kiadó, Miskolc, 36.

² BÍRÓ GYÖRGY: Átruházó szerződések, in *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2003/2. szám, 14–30.

³ EÖRSI GYULA: A tulajdonátszállás kérdéseiről, in SÁRKÖZY TAMÁS – VÉKÁS LAJOS (szerk.): *Eörsi Gyula emlékkönyv*, 2002, HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest, 277–420.

⁴ MENYHÁRD ATTILA: A tulajdonjog tárgyai, előadás a *Symposium Iubilaei Facultatis Iaurinensis* című konferencián, 2010. szeptember 21., Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam-és Jogtudományi Kar.

⁵ CSIKY PÉTER: A TRIPS egyezmény szerepe a nemzetközi iparjogvédelmi rendszerben, in *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 1998/3. szám, elérhető: <http://www.mszh.hu/kiadv/ipsz/199806/csiki.html> (2010.03.14.)

Egy mű ismételt hivatkozása esetén a SZERZŐ VEZETÉKNEVE valamint az „i. m.” megjelölés és az oldalszám szerepel. Ha ugyanannak a szerzőnek több műve is szerepel a hivatkozások között, a szerző vezetékneve után zárójelben az érintett mű évszámát is fel kell tüntetni. Egymást követő lábjegyzetekben, ugyanarra a műre történő hivatkozás esetén pedig az „Uo.” és oldalszám jelölést kérjük alkalmazni.

⁶ EÖRSI: *i. m.* 298.

⁷ Uo. 332.

A fentiekben nem részletezett esetekre GYURGYÁK JÁNOS: *Szerzők és szerkesztők kézikönyve*, 2005, Osiris, Budapest, című mű az irányadó.

Felhívjuk szerzőink figyelmét, hogy a hivatkozási rendszer nagyfokú be nem tartása, következtelensége illetve plágiumgyanú estén a tanulmány elutasításra kerül!

9. Egy szó szerint átvett gondolatot kötelező idézőjelbe rakni, és lábjegyzetben a forrást megjelölni. Az idézet ne legyen dőlt betűs. Több szintű idézés esetén a következő forma alkalmazandó: „...»...’...’...«...”
10. A mű végén irodalomjegyzék szerepel, a szerzők vezetéckneve szerinti ábécé sorrendben, [1.] [2.] formátumú számozással. Formailag és tartalmilag is a lábjegyzetnél írottak az irányadóak azzal, hogy itt a folyóiratban vagy gyűjteményes műben szereplő cikkek esetén legutolsó bibliográfiai adatként a kezdő és záró oldalszámokat is fel kell tüntetni.
11. Az irodalomjegyzékben csak olyan tételek szerepelhetnek, amelyek lábjegyzetben is hivatkozásra kerültek. A megfelelő irodalomjegyzék hiánya a tanulmány elutasítását vonja maga után!
12. A (fekete-fehér) táblázatokat és ábrákat megfelelően formázva, az eredetüket a lábjegyzetknél írottak szerint feltüntetve, a szövegbe építve kell megjeleníteni.
13. A szerkesztőbizottsághoz beérkezett - formailag megfelelő - tanulmányokat az állandó és eseti tagokból álló lektori bizottságnak küldjük ki jóváhagyásra. A közlés feltétele a lektor támogató véleménye, illetve a javítandónak értékelt pontok átdolgozása.
14. A szerkesztőség a beérkezett kéziratokért honoráriumot nem fizet.

Köszönjük, hogy megfelelően elkészített kézirat beküldésével segítik munkánkat.

A főszerkesztő

TÁMOGATÓINK

SZÉCHENYI ISTVÁN
EGYETEM

UNIVERSITAS-GYŐR
NONPROFIT Kft.

DEÁK FERENC
ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR

